

CSALÁD

1999/2. VII. ÉVFOLYAM

GYERMEK

IFJÚSÁG

ÁRA: 200 Ft

FACILITÁLÁS, MEDIÁLÁS II.

Családi mediáció
Európában

Kapcsolatügyek
a gyermekjóléti
szolgálatokban

Gyermekjóléti
szolgálatok
a családsegítő
szolgálatokon belül

Lelki Egészségvédő
Alapítvány

Erőszakmentes
kommunikáció
tréning

Családi videótréning



Tartalomjegyzék
1999., 2. lapszám

Szerző	Cím
Kricsfalvi Nóra	Abszurd falak (Néhány gondolat a gyermekjóléti szolgálatokról és Ken Loach filmjéről)
Bányai Emőke	A CSALÁDI VIDEÓTRÉNINGRŐL
Szalay Beáta	A LELKI EGÉSZSÉGVÉDŐ ALAPÍTVÁNY
Laki László – Békés Zoltán	A RENDSZERES GYERMEKVÉDELMI TÁMOGATÁSBAN RÉSZESÜLŐK ÉLETKÖRÜLMÉNYEI EGY „PERIFÉRIÁN” ELHELYEZKEDŐ TÉRSÉGBEN (I. rész)
	CSAK A GYERMEK LEHET A VESZTES... Beszélgetés Jónás Tamás író-költővel
Lovas Zsuzsa	CSALÁDI MEDIÁCIÓ
Lovas Zsuzsa	CSALÁDI MEDIÁCIÓ EURÓPÁBAN Strasbourg, 1998. október
Molnár László	EGÉSZSÉGNEVELÉS ÉS GYERMEKVÉDELEM
Králné Szabó Piroska	ERŐSZAKMENTES KOMMUNIKÁCIÓ TRÉNING FACILITÁLÁS A GYERMEKVÉDELEMBEN
Pataky Zsuzsanna	GONDOLATOK ÉS TAPASZTALATOK A CSALÁDSEGÍTŐ SZOLGÁLATOKON BELÜL LÉTREHOZOTT GYERMEKJÓLÉTI SZOLGÁLATOKRÓL KAPCSOLATÜGYELETEK A GYERMEKJÓLÉTI SZOLGÁLATOKBAN
Juhász Zoltánné	KELL-E GYERMEKJÓLÉTI SZOLGÁLAT? (emlékezetes karácsony)
Iványi Györgyné	TOVÁBB AZ ÚTON... A GYERMEKJÓLÉTI SZOLGÁLATOK

Abszurd falak

(Néhány gondolat a gyermekjóléti szolgálatokról és Ken Loach filmjéről)

„Katicabogár, Katicabogár”..., íme egy ártatlannak tűnő cím, amely rögtön gyanússá válik, hiszen már a film elején megnyugtatják a nézőt: „a film megtörtént eseményt dolgoz fel”. Liverpoolban találjuk magunkat egy szórakozóhelyen, ahol Maggie énekel aznap este, és hangjával elbűvöli a Paraguay-ból menekülő George-ot. Mindkettőjük személyisége rettenetesen kiélezett: Maggie túlságosan forrófejű, hirtelenharagú, George pedig túlságosan jó, elsősorban erős igazságérzéke, ám szelíd természetűé tette politikai üldözötté hazájában. Maggie éppen ellenkezőleg: hisztériás viselkedése és roppant erős szereteténél juttatta a legelképezetőbb szerencsétlenségbe. A film egyszerre követi nyomon Maggie és George frissen alakuló kapcsolatát, valamint Maggie múltját.

Maggie-nek négy gyermeke volt már, amikor megismerkedett Simonnal egy supermarketben, nem sokkal később pedig együtt is laktak. A férfi folyamatosan brutálisan bántalmazta Maggie-t, aki nem lépett azonnal – szerette Simont. Persze nézőként könnyű okosnak lenni: miért is kötötte össze az életét egy ilyen férfival – aki egyébként a gyermekekhez soha nem nyúlt -, és ha már így történt, miért nem fordult valakihez? Nos, Maggie elköltözött a gyerekekkel egy menhelyre, de a nem megfelelő körülmények és a szociális munkások hozzá nem értő viselkedése, valamint talán érzelmei miatt visszatért Simonhoz. Az igazi tragédia akkor veszi kezdetét, amikor egyedül hagyja a gyerekeket este, a ház pedig kigyullad. A gyerekek nevelőszülőkhöz kerülnek, gyámhatósági eljárást azonban még nem indítanak ellene, Maggie veszélyeztetettségi listára kerül. Eközben érzelmileg összetörik, az egyébként is erős érzelmi kitörésekre hajlamos nő belebetegszik helyzetébe, egyre inkább képtelen a párbeszédre, a józan döntéshozatalra. A gyámügyi hivatallal nem tud együttműködni, annak szűklátókörűsége, valamint saját súlyos depressziója miatt. A gyámügyi hivatal nem veszi tudomásul, hogy elsődleges feladata a gyermekek családból való kiemelésének megelőzése, pontosan ellenkezőleg működik. Bírósági tárgyalásra is sor kerül, ahol egészen egyszerűen eltekintenek attól, hogy Maggie anya, félelmetes módon ragaszkodik a gyermekeihez – döbbenetes módon csak szerencsétlen kapcsolatát Simonnal tudják felhozni ellene – valamint George-ot, aki egyáltalán nem kívánatos személy pillanatnyilag Anglia számára...

Itt kapcsolódik össze múlt és jelen, George határtalan szeretettel gondoskodik Maggie-ről, akinek most születő két gyermekét azonnal elviszik rendőri segítséggel, habár a második gyermek születésekor George már megkapta a tartózkodási engedélyt.

A film döbbenetes intenzitással mutatja be az angolszász területen meghonosodott és hazánkban most kialakuló gyermekjóléti szolgálatok buktatóit, a szolgáltatói és hatósági terület nehezen összeegyeztethetőségét, könnyen félreértelmezhetőségét. A bemutatott liverpooli gyermekjóléti szolgálatnak nem sikerült sem az érdekeltekkel való együttműködés, sem a folyamatos párbeszéd megteremtése, sem valamiféle megállapodás megkötése, a hatósági területen visszaél lehetőségeivel. A gyermekvédelemben dolgozók nem mindig képesek nem kiszolgáltatottságot, alárendeltséget okozó párbeszédre, nem ismerik a segítségnyújtás, a támogatás lehetőségeit. Ken Loach minden ezzel kapcsolatban felmerülő problémát igyekezett összegyűjteni filmjében, (mindkét oldalt figyelembe véve) pontról pontra szembesülünk minden lehetséges buktatóval – nem csak a gyermekjóléti szolgálat tekintetében – találkozunk a gyermekvédelmi törvény teljes félreértelmezésével, végigkövethetjük egy család maximális szétrombolását. A film megvitatása különösen hasznos lehet Magyarországon, hiszen az angolszász példa segíthet megelőzni azokat a problémákat, amelyek a most felálló gyermekjóléti szolgálatokkal kapcsolatban felmerülhetnek.

A film tragikus véget ér, a narrátor kiegészítése, miszerint Maggie megtarthatja utolsó gyermekét, egyáltalán nem ellensúlyozza azt, hogy egy család teljes szétzilálásának voltunk tanúi.

Ken Loach: Katicabogár, Katicabogár

Írta: Bányai Emőke

A CSALÁDI VIDEÓTRÉNINGRŐL

1999 márciusától a Holland Királyság külügyminisztériumának támogatásával egy új képzési forma áll a magyar gyermekjóléti, gyermekvédelmi szakemberek, illetve a tágabb értelemben vett segítő foglalkozásúak: pedagógusok, egészségügyi dolgozók stb. rendelkezésére. A családi videótréning egy Hollandiában kifejlesztett módszer, mely a hagyományos problémacentrikus megközelítés helyett arra koncentrál, ami a családban jól működik. Videóra rögzített és a családdal együtt elemzett felvételek képezik a közös munka alapját. Az első magyarországi tapasztalatok azt mutatják, hogy a módszer a hollandaitól jelentősen eltérő körülmények között is sikeresen alkalmazható: a képek ereje és a szakemberek új nézőpontja olyan családokat is változásra készítet, akikkel hagyományos módszerekkel és eszközökkel alig, vagy nagyon lassan lehetett elérni valamit.

FORRÁSVIDÉKEK

A családi videótréning módszerét a 80-as években fejlesztették ki Hollandiában. Akkoriban az állam takarékosági okokból csökkenteni kívánta a nevelőotthoni férőhelyek számát, ezért olyan intenzív segítő eljárásokat kellett kialakítani, amivel a családokat saját otthonukban lehet támogatni úgy, hogy a gyerek kiemelése elkerülhető legyen. Az intézeti elhelyezés néha elkerülhetetlen, káros következményei azonban mind a gyerekeket, mind a család többi tagját érintik. Nemzetközi összehasonlító vizsgálatokból is kiderült, hogy az a család, ahonnan kiemelték a gyereket, még inkább hajlamos a további bomlásra, és külső segítség nélkül az ilyen szülők képesek a legtrikábban olyan változásokra, ami lehetővé tenné, hogy a gyerekek hazakerülhessenek. Ezért a szakemberek rendkívül motiváltak voltak arra, hogy az állami akaratot követve megtalálják a preventív segítségnyújtás hatékony formáit. Többféle módszerrel próbálkoztak, de a családok otthonában történő intenzív kezelés legsikeresebb formája a családi videótréning lett¹. Szintén ugyanebben az időben figyeltek fel arra, hogy azok a családok, akiknél a gyerek kiemelése szóba kerül, mér sokféle segítő helyen megfordultak. A szakirodalomban a sokproblémás család fogalma után megjelent a sok intézmény szolgáltatásait igénybe vevő család (multiagency family). Kiszámolták, hogy egy-egy adott területen a segítő szolgáltatások felét ugyanaz a néhány család vette igénybe². Ez azt jelentette, hogy az egyes intézmények munkája esetenként kioltja egymást, az intézmények leképezik, esetleg felnagyítják a klienscsalád patológiáját, vagy legalábbis az általuk nyújtott segítség nem hozza meg a várt eredményt³. Maguk a szülők is beszámoltak arról, hogy a kapott tanácsok jó része használhatatlan volt számukra, nem értették, vagy nem tudtak velük mit kezdeni, mivel nem illeszkedett a családi élet mindennapi gyakorlatához.

Ezért vált szükségessé olyan információs csomagok kidolgozása, melyek a szülők számára konkrét, kézzelfogható módon adhatnak segítséget, a család saját napi rutinjához igazodva⁴. Itt érhető tetten a

¹ Péter van den Bogaart: The application of intensive family support programs: Home Training in the Netherlands. Evaluation and its impact on practice. International Perspectives on Family Support. Szerkesztette W. Heelinx, M.J. Colton és M. Williams. Aréna, England, 1997.

² Péter van den Bogaart: i.m. 84. oldal

³ Péter Hawkins and Robin Shohet: Supervision in the Helping Professions. Open University Press, London, 1989.

⁴ Az esetkonferenciákról szóló fejezet (Supervising Networks).

Aarts, Witberg, Petitt: Matre Meo: Natural Support and Development Skills. The Home Training Programme. Kézirat.

legfontosabb szemléletbeli változás: ettől kezdve nem a gyenge szülői képességekkel rendelkezők gyerekeinek kiemelése és szakemberek felügyelete alá helyezése jellemezte a gyermekvédelem gyakorlatát, hanem a családokat akarták képessé tenni arra, hogy jobb szülei lehessenek gyerekeiknek.

Ekkoriban az etológia, ezen belül is a humán etológia figyelme az anya-gyerek kapcsolat kezdeti szakasza felé irányult. Vizsgálatok sora mutatta, hogy a jól működő családokban a gyermek születése pillanatától jelzéseket ad, kezdeményez; a szülők követik és fogadják a kezdeményezését. A körülöttük zajló dolgok megnevezésével, metakommunikációval, és még ezer más eszközzel jelzik, hogy figyelnek a gyerekekre, és ezzel spontán módon támogatják személyiségének fejlődését. A világ dolgainak megnevezése nemcsak a kicsi nyelvi fejlődését segíti elő, hanem egyben strukturálja is az élményeket. A metakommunikáció egyes elemeivel (odafordulás, szemkontaktus stb.) az alapvető társas készségek kialakulását támogatják a szülők – többségük persze anélkül, hogy valaha is gondolna erre. A rosszul működő családokban is kezdeményeznek a gyerekek, de ott sokkal kevesebb pozitív visszajelzést kapnak a felnőttektől. Sokkal több a helytelenítés, a tiltás, a leggyakrabban elhangzó szó a NEM!; esetleg egyáltalán nem jön válasz a gyermek kezdeményezésére.

A videótechnika megjelenése nemcsak az etológiában, hanem más tudományágakban, például a fejlődéslélektanban is jelentős fordulatot hozott, hiszen alkalmazásával a viselkedés pillanatról pillanatra megfigyelhetővé, elemezhetővé vált⁵.

Szintén ugyanekkor, a nyolcvanas években jelentek meg a hordozható videókamerák, és ezzel olyan technikai eszköz került a segítők kezébe, ami lehetővé tette, hogy mindaz, amiről eddig csak beszéltek a családdal, most felvehető, újranezhető, közösen elemezhető legyen. A szalagra rögzített felvételeket le lehet lassítani, a képet ki lehet merevíteni, így a családi kommunikáció egyes jól sikerült pillanatait, amelyek talán fel sem tűntek a felvétel készítésének idején, kiemelhetjük, megbeszélhetjük: megerősíthetjük a család mindennapi gyakorlatában azt, ami jól működik.

E négy feltétel: a takarékoság kényszere, az intézeti elhelyezés káros mellékhatásai, a humán etológia eredményei és a hordozható kamerák megjelenése együttesen tette lehetővé a családi videótréning módszerének kialakulását⁶.

MI LÁTHATÓ A FELVÉTELEN?

Az eljárás látszólag rendkívül egyszerű. Ha a segítő arról kap jelzést, hogy egy családban valami olyan probléma van, aminek kialakulásában feltehetőleg kommunikációs nehézségek is szerepet játszottak, akkor felveszi a kapcsolatot a családdal. Az első találkozás során felméri, hogy alkalmazható-e a családi videótréning az adott esetben. Amennyiben igen, akkor elmagyarázza a szülőknek, hogyan is működik ez az eljárás, és engedélyüket kéri, hogy alkalmazza. (Sok országban már demonstrációs filmek állnak rendelkezésre, így nem kell annyit magyarázni, a filmekből könnyen érthető lesz minden. Nekünk még meg el kell készítenünk a magunk bemutatófilmjét.) Minden esetben írásos beleegyezést kérünk, erre az adatvédelmi törvény miatt feltétlenül szükség van. Pontosan tisztázzuk a szülőkkel, ki láthatja a filmet, kinek a tulajdonát képezi, hol tároljuk. Csak ezek után kerülhet sor az első felvételek elkészítésére.

A felvételek általában a család otthonában készülnek, egy előre megbeszélte időpontban, amikor valami olyan dolog történik, ami része a család napi rutinjának. Lehet ez fürdetés, vacsorázás, a házi feladat ellenőrzése, vagy bármi más. Választhatjuk azt a tevékenységet, illetve időszakot is, mikor a

⁵ Stern, D.N.: A micro-analysis of mother-infant interaction: behaviours regulating social contact between a mother and her three and a half month old twins. Journal of American Academy of Child Psychiatry, 1971, 10. 501-517.

⁶ Centre for Special Education, Leiden University, 1994, kézirat

problémák általában megjelennek. Ekkor készítünk egy kb. 10 perces felvételt, és a családdal megegyezünk, hogy mikor nézzük meg közösen, amit felvettünk. Ha a családnak nincs videója, akkor is többféle lehetőség kínálkozik erre. Zsinórral összekapcsolhatjuk pl. a kamerát és a tv készüléket, mivel a kamera lejátszani is tud. Ennél azonban sokszor jobb és biztosabb megoldás, ha olyan helyen beszélünk meg találkozót, ahol van olyan videólejátszó, amit rendszeresen használnak (családsegítő vagy gyermekjóléti szolgálat, nevelési tanácsadó, vagy bármilyen tág értelemben vett segítő intézmény). Új lehetőséget ad az olyan hordozható lejátszók megjelenése, melyek kisméretű tévékészülékkel vannak egybeépítve, így a család otthonában csak egy konnectorra van szükségünk.

Természetesen mielőtt a családdal együtt megnéznénk a felvételeket, először a segítőnek kell elemeznie, lassítva, újra és újra visszapörgetve megtalálni azokat a pillanatokot, mikor látszik, hogy a családtagok közötti kommunikációban valami jól sikerült, valaminek szülő(k) és gyerek(ek) egyaránt örülnek. Egészen apró jelek ezek: egy szemvillanás, egy elégedett arckifejezés, mely a másiknak szól, egy érintés, egy közös akció, például mikor együtt keresnek valamit, egy témáról beszélnek, vagy egyesült erővel fékeznek meg a rakoncátlan kutyát. Ilyen pillanatok a legrosszabbul működő családokban is lehet találni.

A felvételek közös megnézése általában úgy kezdődik, hogy együtt végignézzük az egészet. Mikor az első kíváncsiság kielégült, és mindenki túl van azon a meglepetésen, sokkon, hogy milyennek látszik a képen, akkor kerülhet sor az alaposabb munkára. Megmutatjuk a családnak az előzetesen kiválasztott pillanatokot. Megkérdezzük, mit látnak a felvételen. Annál jobb, minél kevesebbet magyarázunk, hiszen a saját értelmezésükből tudnak a legjobban építkezni. Ezzel együtt persze az is fontos, hogy megtudják, mi hogyan látjuk a bemutatott pillanatot. A segítők értelmezése sokszor jobb, kedvezőbb, a szülők gyakran hártják, kizárólag az egyik családtag jó tulajdonságaival magyarázzák az adott interakció sikerességét. Hamarosan szembesülnek azonban azzal is, hogy a jó pillanatok kialakításából mindannyian kivették a részüket – még ha más és más módon is. Tudatosul bennük, hogy mennyi minden működik jól a családban –, amire korábban sohasem gondoltak volna. Segítségünkkel és a képek segítségével lassanként rájönnek arra, hogy ami jól megy, az mitől megy jól, és később hasonló helyzetekben akaratlanul is újra alkalmazzák a látott saját megoldást. Így nem azt kell megtanulniuk, hogy mások, a „jó szülők” hogyan nevelik a gyerekeiket, hanem saját technikáik kapnak pozitív megerősítést.

Természetesen a legtöbb család a felvételeken a jobbik arcát mutatja, a gondot okozó viselkedés sokszor meg sem jelenik. Ez egyáltalán nem baj, hiszen itt nem a probléma áll a figyelem középpontjában: nem azt akarjuk nekik megmutatni, amit nem tudnak, hanem azt, amit jól csinálnak.

A visszajelző ülést egy újabb felvétel követi, majd ismét elemzés és közös visszanezés. Tapasztalatok szerint a családok elkezdnek alkalmazkodni ahhoz a jó képhez, amit a róluk készült felvételeken látnak. Egyre többet alkalmazzák azt, amit jól tudnak, így a családi kommunikáció rövid idő alatt jelentősen javul, a problémák elvesztik jelentőségüket. Ha a családterápia fogalmaival próbáljuk ezt a jelenséget magyarázni, akkor azt mondhatjuk, hogy a családoknak az önmagukról alkotott képe változik meg. A családi tapasztalatok átstrukturálásában, újrafogalmazásában nyújt hatékony segítséget a videó, méghozzá úgy, hogy a szülőknek nem kell nagyon jó verbális képességekkel rendelkezniük és elvont szinten gondolkodniuk, így a módszer alacsonyabb intellektusú szülők esetében is sikerrel alkalmazható. Amit a képeken látnak, annak sokkal nagyobb az ereje, mint a szakemberek szóbeli visszajelzésének.

A felvételek azonban másfajta szembenézésre is készítik a családokat. A videófelvételek – csakúgy, mint a családi fotók -intenzív érzelmeket keltenek, a család ebben az állapotban fogékonyabb, nyitottabb a változásra, mint a mindennapok rohanásában. Gyakori tapasztalat, hogy a korábbi segítő kapcsolat is átalakul a videó alkalmazásával: a családok olyan témákat hoznak be, amelyek eddig tabunak számítottak, vagy éppen javaslatot tesznek saját filmjük elkészítésére, amiből könnyű kihallani azt, hogy készek végiggondolni, újraértelmezni mindazt, ami a múltban történt velük.

Megnyílik a lehetőség arra, hogy az egész eddigi élettörténet, a maga esetleges töredezettségével új, egységes és értelmes történetbe rendeződjön. Sokan ekkor gondolják végig elromlott házasságukat, ekkor értenek meg sok éve elhangzott mondatokat. Mások ekkor néznek szembe azzal, hogy a gyerekeknek mégiscsak szüksége lenne a távol lévő szülőre – akitől pedig korábban minden eszközzel megpróbálták távol tartani. A családi videótréning alkalmazása során a változások látszólag a felszínen, a viselkedés szintjén zajlanak, de az egyre gyűlő tapasztalatok azt mutatják, hogy – eddig kevésbé értelmezett módon, szinte mellékhatásként – lényegesen mélyebb szinten is megmozdul és átalakul valami. A korábban és később készült felvételekkel a haladást is jól lehet mérni. Nem kell kizárólag benyomásokra, emlékekre hagyatkoznunk. A szalag objektíven rögzíti, ami a családban történik, így a közös munka, a változások értékelésben is jól használható.

Magyarországon, főként szegény családok esetében azért is nagy a videó varázsa, mert ők a saját erejükből valószínűleg nem tudnak kamerát, lejátszót vásárolni. Azok az emberek, akik sokszor tapasztalták már, hogy mások döntöttek helyettük, hogy gyengék ahhoz, hogy akaratukat érvényesítsék, itt hirtelen életük főszereplőiként látják viszont magukat. Sokan azért is fogadják örömmel az így ajánlott segítséget, mert az együttműködés végeztével megkaphatják és megőrizhetik a felvételeket – szimbolikus formában is megerősítve így a saját erejükből elért eredményeket.

Sok-sok címkével ellátott családokról ezzel a módszerrel egyszer csak kiderül, hogy mi mindent csinálnak jól. Ez nem-csak a segítőknek meglepetés, hanem maguknak a szülőknek is, akik nem sok jó visszajelzést kaptak a külvilágtól korábban.

Gyakori tapasztalat, hogy a család megkéri az ezzel a módszerrel dolgozó segítőt, hogy jöjjön el egy-egy nevezetes alkalomra, például az óvodai ünnepségre, a gyerek születésnapjára, és készítsen felvételeket. Nincs még kikristályosodott álláspont arról, hogyan kezeljük ezeket a kéréseket. Természetesen nagyon fontos a szakmai határok tartása, de valószínűleg ugyanilyen fontos lehet kivételes esetben átadni az irányítást, és engedni, hogy maga a család írja meg előre a forgatókönyvét annak, amit a kamera rögzíteni fog. Lényeges persze, hogy ekkor se tekintsenek a család részének, hiszen ettől kezdve lehetetlenné válna a segítség folyamata. Így ezek az ünnepi alkalmak az eredeti szerződésen kívüli kivételek lehetnek, amelyeket külön megállapodásban szabályozunk előzetesen a családdal és minden jelenlevővel.

Az ünnepi felvételek visszanezése jó érzéseket, sikeres együttműködést idézhet fel, tovább erősítheti a „mi egy jól működő család vagyunk” érzést. Sok esetben azonban az intenzív érzelmi sodrás miatt csak folyamatos visszanezésre

alkalmasak, mikroanalízisre nem, vagy csak kevésbé, mint a mindennapi életből rögzített jelenetek. Amíg nem alakul ki egységes álláspont az ilyen felkéréseket illetően, addig feltehetőleg mindenki a maga szakmai beállítottsága, szabadideje stb. szerint fog dönteni arról, kiszolgálja-e vagy sem ezeket a családi megrendeléseket.

Természetesen vannak olyan helyzetek is, mikor a családi videótréning nem alkalmazható. Sokszor egy hosszabb segítő folyamatnak csak egy része a videó segítségével történő interakció-analízis. Amíg a család legalább egy minimális szintű biztonsággal nem rendelkezik (legyen az egy anyaotthoni férőhely, egy albérlet, egy feltört szoba-konyha, vagy bármi, amit ők maguk egy viszonylagos stabilitásnak éreznek), addig feltehetően egész más problémákra koncentrálnak, minden erejüket a túlélésre fordítják, és nem marad energiájuk arra, hogy a családi kommunikációval foglalkozzanak. Így a szociális munka gyakorlatában sokszor előfordul, hogy a családot ezeknek a nehéz élethelyzeteknek a megoldásában segítjük először, közben próbálgatjuk, fogékonyak-e a mi másfajta problémálátásunkra is.

Sokféle szocializációs feladata is lehet a segítőnek ebben a szakaszban: gyakran meg kell tanítani a megbeszélte időpontok betartását, el lehet kezdeni a videóhoz szoktatást, először esetleg olyan helyzetben, mikor mi magunk beszélgetünk a szülővel. Természetesen a beleegyezést ilyen alkalommal is ugyanúgy előre kérni kell.

Tapasztalatok szerint a szülők akkor válnak nyitottá a családi kommunikáció elemzésére, mikor valamilyen gyerekkel kapcsolatos nehézséget említenek a segítőnek (nem bírok vele, nem figyel rám, örökké verekszik stb.). Ekkor a szülőt saját szenvedése teszi motiválttá a közös munkára. Az ilyen panaszok – ha valóban fájdalmat jeleznek, és nem burkolt dicséretet – általában azt jelzik, hogy megérett a helyzet a családi videótréning alkalmazására. Ha felajánlásunk nyomán a család beleegyezik az alkalmazásába, akkor erre a szakaszra és munkaformára külön szerződést kötünk. A szociális munka gyakorlatában e módszer használata természetesen nem jelenti azt, hogy soha többet nem térünk vissza más munkaformákra.

Más intézményekben, például nevelési tanácsadóknál, gyermek-pszichiátriánál, ahol többnyire olyan családok jelentkeznek, ahol az egzisztenciális feltételek többé-kevésbé rendben vannak, természetesen kezdhetik azonnal a családi videótréning alkalmazásával, és szerződhetnek kizárólag ilyen együttműködésre is, ha ezt tartják megfelelőnek.

A külföldi tapasztalatok azt mutatják⁷, hogy a családi videótréning segítségével a családi életben bekövetkező változások más rendszerszinteken is kifejtik kedvező hatásukat: pl. javul a gyerekek iskolai alkalmazkodóképessége, a szülők türelmesebbek és megértőbbek lesznek felnőtt kapcsolataikban is. A kedvező változások megmaradnak akkor is, mikor a kezelés befejeződött. Természetesen minél kisebb a gyerek és minél kevésbé súlyosak a problémák, annál jobb az esély a javulásra.⁸

A CSALÁDI VIDEÓTRÉNING KÉPZÉSI RENDSZERE

A családi videótréning sikeressége miatt nagyon hamar elterjedt Hollandiában, ma az egész országban mindenütt, és a széles értelemben vett segítő szakmák legkülönbözőbb területein alkalmazzák. Speciális eljárásokat fejlesztettek ki pl. a tanár – gyerek, a nővér – beteg kommunikáció javítására, párkapcsolati zavarok rendezésére, nevelőszülők és örökbefogadók segítésére. A módszert több szakma formálja a saját képére, alakítja sajátos értékrendje és eljárásmodja szerint. Van, aki pszichoterápia során alkalmazza⁹, mások a tanárképzésben, ismét mások a szociális munka különböző intézményeiben.

Kialakult és megszilárdult a képzés rendszere¹⁰. Egy rövid bevezető tanfolyam után a segítő elkezdheti alkalmazni munkájában a módszert, folyamatos szupervízió mellett. Így saját esetek, saját munkatapasztalatok alapján, saját sikereiből és dilemmákból tanul. Maga a szupervízió jelenti a képzés hosszabbik részét.

A szupervízor itt aktívabb, mint a nálunk elterjedt gyakorlatban: kérdez, javaslatot tesz, kiemeli és értelmezi a felvételek egyes pillanatait. Felelős a képzés minőségéért, így sajátos feltételrendszerrel dolgozik, és pontszámokkal értékeli az előrehaladást. A szupervízió folyamatában kezdetben a

⁷ Balogh Eszter: A Videó Home Training módszer helye és szerepe a gyermekvédelmi rendszerben. Szakdolgozat, 1996.

⁸ Hermán E.M. Baartman: Home-based services: to each his own? International Perspectives on Family Support. Szerkesztette W. Heelincx, M.J. Colton és M. Williams. Aréna, England, 1997.

⁹ Dr. Andy Sluckin: A crisis in adoption: videó home training as mother-infant psychotherapy. Adoption and Fostering, 18 (1) 1994., 23-30.

¹⁰ Biemans, H. Videó Home Training. Theory, method and organisation of SPIN. Kool, F., S. van Rees, J. van Lieshout The power to change lies within the families. Rijswijk: Ministry of Welfare, 1990.

felvételek mikroanalízise áll a fókuszban, később a visszajelző ülésekre és a munkafolyamat egyéb elemeire kerül a hangsúly. Egyszerre legalább két családdal kell ilyen módszerrel foglalkozni, de azt nem szabják meg, hogy a segítő munka melyik fázisa hozható szupervízióba. Lehet olyan eset is, ahol még csak a minimális biztonság kialakításán dolgozunk, de tervezzük, hogy később a szülő-gyermek kapcsolat javítására ajánlani fogjuk a módszer alkalmazását. A diploma megszerzéséhez bizonyos pontszám szükséges, ami egyéni tempóban, de folyamatos kliensmunka mellett körülbelül két év alatt szerezhető meg.

A módszer megjelent és elterjedt Nyugat- és Észak Európában, az Egyesült Államok egyes területein, Izraelben és más országokban is. Mindenütt adaptálták az adott ország kultúrája, kultúrái, illetve a helyi feltételek szerint. Közép-Európában Lengyelország és Csehország jár előttünk, ott már régebben elkezdődött a szakemberek képzése, illetve a tanultak alkalmazása.

A családi videótréning módszerének alkalmazására a magyar szociális és mentálhigiénés ellátó rendszerben is sokféle lehetőség kínálkozik. A módszer előnye, hogy abban a környezetben ajánl segítséget, ahol a problémák általában megjelennek, és a hagyományos medikális, problémacentrikus szemlélettel szemben a család erősségeit helyezi a munka középpontjába – természetesen anélkül, hogy a nehézségeket figyelmen kívül hagyná. Szintén előny az is, hogy nem mások jó megoldásait tanítjuk a kevésbé jól funkcionáló családoknak, hanem saját sikeres megoldásaikat tudatosítjuk, erősítjük fel. Ez a megközelítés sokféle területen alkalmazható.

Ugyanígy lehetőséget látok arra is, hogy a videótréning nehéz pedagógiai helyzetekben, az egészségügyben is meghonosodjon, elsősorban mint az ott dolgozók munkáját segítő eljárás.

A családi videótréning magyarországi megvalósítására 1994 óta folynak kísérletek, elsősorban Szegeden és Budapesten¹¹. Szegeden főként a gyermekpszichiátriai ellátással kapcsolatba kerülő családok körében, illetve iskolai környezetben alkalmazzák, Budapesten inkább a szociális munka intézményeiben: anyaothonokban, családsegítőkből, gyermekjóléti szolgálatoknál. Eddig öt bevezető tanfolyamra került sor, összesen nyolcvan-kilencven különböző területről érkezett szakember részvételével. Jelentős részük elkezdte alkalmazni a módszert, és megszerezte első tapasztalatait működésével kapcsolatban.

Beleütköztünk az első nehézségekbe: a hiányzó technikai feltételekbe, a küldés megszervezésének nehézségeibe, a hiányos intézményi struktúra miatt szintén ránk háruló feladatokba. Ugyanakkor megszereztük első tapasztalatainkat a módszer hatékonyságával kapcsolatban is: megdöbentünk, hogy mennyire más viszonyba kerültünk a kliensekkel, miféle változások történtek, és milyen sebességgel a szemünk előtt.

Korábban állami intézmények keretei közt, önkéntes munkaként végeztük a képzés megszervezésének előkészítő feladatait. 1998 végére a módszer mellett elkötelezett segítő foglalkozású szakemberekből megalakult a Családi Videótréning Egyesület, mely a képzés szervezéséért felelős országos szintű civil szervezet. A holland kiképzők az elkövetkező két és fél évben felkészítik az első magyar szupervízorokat is, így a két és fél éves project végén az Egyesület lesz a módszer jogtulajdonosa. Helyi szolgáltatási és sajátos képzési igényekre egy szegedi és egy budapesti alapítvány is megalakult. A korábbi, a Délmagyarországi Gyermekünk Lelki Egészségéért Alapítvány, tagjai a Gyermek és Serdülőpszichiátriai Klinika dolgozói közül kerülnek ki. A Családkép Budapest Alapítvány a cikk írásának idején bejegyzés alatt áll, tagjai az Országos Család-és Gyermekvédelmi Intézet, az ELTE Szociálpolitika Tanszék, az Esély Családsegítő Szolgálat és más szervezetek munkatársai.

1999 márciusától kezdve holland trénerek vezetésével több bevezető tanfolyamra és folyamatos szupervízióra nyílik lehetőség – egyelőre Szegeden és Budapesten. A képzés nyelve angol, de a szervezők mindkét helyszínen tolmácsolást biztosítanak. A regionális alapítványok feladata lesz a

¹¹ Szilágyi Beáta: A Videó Home Training adaptációja érdekében tett lépések 1994-99. Kézirat

képzéshez szükséges infrastruktúra megteremtése azon segítők számára, akiknek erre szükségük van, például mert olyan intézményben dolgoznak, ahol nincsenek meg a technikai feltételek, vagy éppen nincs folyamatos klienskapcsolat.

A holland trénerok havonta egy hetet töltenek Magyarországon. A közben felmerülő problémák megoldásában a képzésben résztvevők intervíziós keretben segítik egymást. Megfelelő számú jelentkező esetén (15-20 fő) a bevezető tanfolyam és a szupervízió nemcsak Szegeden és Budapesten, hanem más városban is megszervezhető.

A családi videótréning módszere újfajta szemléletmódot képvisel, és egy hatékony eszközt ad a szakemberek kezébe. Alkalmazása hozzájárulhat a segítő szakmák módszertanának gazdagodásához, társadalmi elismertségük növekedéséhez, de mindenekelőtt a segített családok életminőségének javulásához. Bevezetésére a legkülönbözőbb speciális területeken nyílik lehetőség: rugalmassága, változás-orientáltsága miatt rendkívül sokféle helyzetben és környezetben alkalmazható. Adaptálása minden bizonnyal hozzájárul gyermekvédelmi rendszerünk átalakuláshoz, illetve a gyermekjóléti szolgáltatások szélesedéséhez.

A képzés szervezői örömmel adnak további felvilágosítást az alábbi címeken:

Szegeden:

SZOTE Gyermek- és Ifjúságpszichiátriai Osztály

6725 Szeged, Semmelweis u. 6.

Szilágyi Beáta, dr. Dombóvári Edit, dr. Fedor István

62/455052, e-mail: fedor@pedia.szote.u-szeged.hu

Budapesten:

Esély Családsegítő Szolgálat, Családkép Budapest Alapítvány

Bányai Emőke, Tánczos Éva

1071 Budapest Dózsa György út 70.

Tel./fax: 3220272, 3228853,

ELTE Szociálpolitikai Tanszék Szilvási Léna

Budapest VIII. Múzeum krt. 4/c Tel.: 2669833/2314

Írta: Szalay Beáta

A LELKI EGÉSZSÉGVÉDŐ ALAPÍTVÁNY

Az alapítvány célja:

Az 1993-ban létrejött Lelki Egészségvédő Alapítvány célja, hogy lelkigondozó ambulanciákat hozzon létre és működtessen krízishelyzetben lévő, életvezetési, családi és lelki problémákkal küzdő emberek számára.

Lelki egészségvédő hálózat kiépítésével és ambulanciák létrehozásával széles rétegnek biztosítunk elérhető pszichológiai és pszichoterápiás segítséget. Fennállásunk óta a hozzánk fordulók százainak nyújtottunk segítséget és gyógyulást.

Szolgáltatásainkkal a lakosság egészségmegőrző kultúráját több irányban fejlesztjük. Ambulanciáink célja a betegségmegelőzés, a problémák korai kezelése. Az eddigi tapasztalatok és a segítségre szorulóknak nagy számára való tekintettel alapítványunk országos hálózat kiépítését kezdte el 1995 januárjában. Budapesten négy kerületben, vidéken három városban működnek lelkigondozó ambulanciáink.

Munkatársaink megfigyelései szerint az önismeret és személyiségfejlődés elősegítésével, a belső értékek, belső világunk gazdaságának feltárásával csökken a szorongás, lehangoltság, depresszió, az életvezetés sikeresebbé válik.

Az alapítvány szakembergárdája egyetemi hallgatók és egészségügyi intézmények dolgozóinak oktatásában működik közre. Esetmegbeszélő csoportok vezetésével a pszichoterápiában való jártasságot mélyítjük el.

Alapítványunk egyik alapító tagja az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara. Együttműködésünk keretében gyakorlóintézetet hoztunk létre a Személyiség- és Egészségpszichológia Tanszék pszichológia szakos hallgatói számára.

Az alapítvány munkatársai:

Pszichológusok, pszichoterapeuták, mentálhigiénikusok és szociális munkások. Ambulanciáink munkatársai folyamatos továbbképzésben részesülnek. Holland és svájci szakemberek vezetésével korszerű terápiás módszereket sajátítanak el.

Az ambulanciák ellátást nyújtanak:

- mindazoknak, akik önként keresik fel a rendelőt
- akik orvosi beutalóval érkeznek
- szolgáltatásaink korhatár nélkül vehetők igénybe
(az óvodáskorúakkal gyermekpszichológusaink foglalkoznak)

Az ambulanciák ellátási formái.

Egyéni vagy csoportos pszichoterápia keretében:

- személyiség és önismeret-fejlesztő foglalkozások
- stresszkezelő és problémamegoldó tréningek
- kapcsolatfejlesztő-kommunikációs csoportok
- családi konfliktusok kezelése
- étkezési zavarral és testsúlyproblémával küzdők terápiája
- autogén tréning és más relaxációk
- pszichológiai tanácsadás

- krízisintervenció
- magatartási és tanulási problémák kezelése

Hogyan jelentkezhet az ambulanciákra? Az ambulanciákra telefonon jelentkezhet. Munkatársunkkal telefonon megbeszélheti az időpontot, amikor személyesen tudjuk fogadni. Ha hívására csak a rögzítő válaszol, kérjük hagyjon üzenetet, amint tehetjük, visszahívjuk. Levelére postafordultáival válaszolunk.

Telefon: 384-1961, 351-3159
Ambulanciáink címei: Budapest
Belváros-Lipótvárosi Ambulancia Nádor utca 36.
Terézvárosi Ambulancia Izabella utca 46.
Erzsébetvárosi Ambulancia VII. István utca 44.
Zuglói Ambulancia XIV. Amerikai út 48.

Vidéken
Kapuvár
Tel.: (96) 242-438
Sárvár
Tel.: (96) 320-650
Vasvár
Tel.: (96) 370-123

A Lelki Egészségvédő Alapítvány /LEA/ elsőként tett kísérletet alkoholista családban élő gyermekek korai intervenciójára, egy nyári tábor keretében történő pszichológiai segítségnyújtás formájában. Sajnos egyre gyakoribb az alkoholizmus, s a probléma a gyerekeknél csak később jelentkezik, abban az esetben ha az otthoni élményeket nem tudják feldolgozni. Ha nem kapnak segítséget, ideális szülőpótlást, a mintakövetéssel az eredeti, kóros szülői minta rögzül.

1997 nyarán tizenhárom, hat és tizenkét éves kor közötti gyermek, nyolc fiú és öt lány nyaralt együtt a Lelki Egészségvédő Alapítvány által szervezett nyári táborban Nagybörzsönyben. A LEA újsághirdetés alapján keresett olyan általános iskolás korú gyermekeket akinek szülei, vagy egyik szülője alkoholbeteg. A hirdetésre főleg pedagógusok jelentkeztek, de voltak gyerekek, akiket a szomszéd ajánlott ismerve a körülményeket, akiket az édesanyjuk hozott férjük italozása miatt, és olyanok is, akiket kigyógyult alkoholista mamájuk hozott. Meglepő volt, hogy az összes jelentkezés vidékről jött, mintha a városban nem létezne alkoholprobléma.

A tábort egy-két hónappal megelőzte egy ismerkedési nap, amikor is a gyerekek feljöttek Budapestre, a LEA VI. kerületi székhelyére. Itt a gyerekek és a foglalkoztatók játékosan megismerkedtek, megtanulták egymás neveit, megbeszélték, mit is várnak a tábortól. Kitaláltak a csapatuknak egy elnevezést – Csibészek – és egy jelszót, amellyel az induláskor a pályaudvaron majd egymásra ismernek.

Nagybörzsöny egy érintetlennek tűnő falucska a Börzsönyben. Az ifjúsági tábor az erdőben bújik meg, a szobák egy patakra néznek, ideális környezet a gyógyuláshoz, a pihenéshez. A táborban a gyerekekkel három pszichológus és négy egyetemista foglalkozott. A pszichológusok magatartását a gyerekek felé a feltétlen, minden körülmények közötti elfogadás, az odafigyelés és a melegség jellemezte. Naponta délelőttként nagycsoportos, délután kiscsoportos foglalkozást tartottunk a szabadban. A pszichológusok relaxációs és imaginációs módszerekkel segítették, hogy a gyerekek traumatikus élményeiket lereagálják. Mert azáltal, hogy elmesélik, egyáltalán beszélnek a velük történekről, vagy szimbolikusan jelenítik meg az elfojtott indulataikat, végeredményben válaszolnak a

traumatikus élményekre, melynek eredményeként megkezdődik a probléma feldolgozása. A gyerekek megnyílnak, érzelmi involválódásuk kiteljesedik. Javul a személyiségészlelés, az önkifejezés, az önismeret.

A gyerekek az első perctől fogva rendkívül értelmesek, kedvesek és barátságosak voltak. Egymást segítették, gondoskodtak a másokról, és az ilyen korú közösségekben megszokott agresszív megnyilvánulásokat csak elenyésző mértékben tapasztaltunk. Azonban a tudattalanba fojtott indulatok szimbolikusan előjöttek a rajzokban, a különféle alkotásokban, amiket a gyerekek készítettek, s előjött a fantáziában. Csodálatos, sokszínű képzeleti tevékenységet figyeltünk meg náluk, mintegy a szegényes, szürke, ingerszegény körülményeik kompenzációjaként. Esetenként a gyerekek szó szerint egymást büntették az agresszív megnyilvánulásokért. Hisz saját bőrükön tapasztalják nap mint nap, hogy milyen a testi-lelki fájdalom, az érzés, mikor az általuk szeretett személyt bántalmaznak, vagy ő maguknak kell túrni a fájdalmat. Az egyik kisfiú elmesélte, hogy mikor az édesapja részegen tér haza, nekiáll valamivel bántalmazni, ütlegelni az édesanyjukat, és egy alkalommal olyan mérhetetlen düh öntötte el a fiút, hogy megragadott egy a keze ügyébe kerülő, különben súlyos tárgyat és nekirohant az apjának, hogy megvédje az édesanyját. Idősebb testvére fogta le, különben agyonütötte volna. Kiderült, hogy olyan mértékű indulatot váltott ki a gyakran előforduló jelenet a kisgyerekekben, hogy képes volt megemelni azt a tárgyat, amit normál körülmények között alig tudna megmozdítani.

A gyerekek, főleg akiknek testvéreik is vannak, sokszor kénytelenek felvenni az egyik szülő szerepét, leginkább azét, aki „hiányzik” a családból. Például egy családban, ahol három gyerek van, és az apa gyakorlatilag kómában tölti az életét, ott az anyának szinte éjjel-nappal dolgozni kell. A gyerekek egyedül maradnak, de a nagyfiú irányításával járnak iskolába, intézik a dolgaikat, mennek a földekre dolgozni. A legidősebb fiú lesz az apa, a férfi, s ennek megfelelően viselkedik. Keménynek kell látszania, érzelmeket vagy gyengeséget nem mutathat, minden körülmények között racionális marad, és tartja a lelket az öccseiben. Szigorúan felügyeli őket és gondoskodik róluk, amint ezt az édesanya el is várja tőle.

A felnőtt szerepbe kényszerített gyermek normális személyiségfejlődése megáll, és ez súlyos sokszor gyógyíthatatlan felnőttkori pszichés betegséghez vezethet. Esténként a táborban magyar népmeséket vagy Andersent olvastunk a gyerekeknek, akik elbűvölve hallgatták, mivel nekik még soha senki nem olvasott mesét, és mint kiderült, nem ismertek egyetlenegy sem. Az egyik napon a nagybörzsönyi polgármester rendelkezésünkre bocsátotta a falu különleges, 1000 éves templomának kulcsát, így a foglalkozást azon a csodálatos, nyugodt helyen tarthattuk. Ennek a helynek aurája van, valamiféle ősi nyugalom, meghittség és biztonság lengi körül. Egy langyos délutánon itt, ezen a különleges helyen leültünk a puha fűbe, meleg szellő lengedezett, és csak mi voltunk a gyerekekkel, távol a falutól, az emberektől. Egyikünk egy érdekes mesét olvasott fel a gyerekeknek. Miután meghallgattuk, kisebb csoportokra oszlottunk, és ők eljátszhattak azokat a részleteket, amelyek a legjobban tetszettek nekik. A mese meglehetősen sok agresszív jelenetet tartalmazott, hogy minél több lehetőséget adjon az indulatok leereagálására. Talán a hely is tette, de a gyerekek itt megnyíltak, és olyan élethűen játszották a szerepüket, hogy megdöbbentő volt. Mindegyikük azonnal a halott, levágott fejű lány vagy a gonosz boszorka akart lenni, és lehetőségük is volt minden szerepet eljátszani.

Egyik délután egy állatvárost alapítottunk, melyben mindenki egy általa kiválasztott állat bőrébe bújt, és így vett részt a város életében. Ebben a városban volt Pöcelég, mely a szennyvízszállítást végezte, Varánuszgyík, aki tejet és kenyeret árusított, Delfin, aki az uszodát vezette, Ló, aki a szállítást végezte, Pásztorkutyák, akik őrizték a várost, volt fagyaltárusító Majom, és még sorolhatnám. A városunk döbbenetesen életszagú lett.

A LEA elhatározta, hogy ha anyagilag teheti, ezentúl ezeket a gyerekeket minden évben táboroztatja. Sőt, néhány napra évközben is találkozónának, mint múlt év októberében, mikor ugyanazok a gyerekek, akik nyáron együtt voltak, három napra újra összejöttek. A három nap

programja meglehetősen zsúfolt volt. Járunk az állatkertben, ahol mindenki megkereshette a kedvenc állatát, ami szívesen lenne, voltunk a bábszínházban, moziban, a városligeti játszótéren. Ezalatt a három nap alatt újra átélhették azt a boldogságot, izgalmat, ami minden kisgyereknek jár, és az egészséges fejlődéshez nélkülözhetetlen.

A LEA vezetője, Dr. Antalfai Márta úgy látja, szükség volna minél több hasonló sorsú gyermekkel rendszeresen pszichológiailag foglalkozni. Budapesti lakosok gyermekeinek akár hetenkénti foglalkozást is lehetne indítani, ha ehhez kapna társadalmi támogatást. Ezáltal a gyermekek egészséges szülői mintát is látnának maguk körül, s még talán sok esetben megelőzhető lenne az alkoholizmus vagy a súlyos pszichés károsodás.

Írta: Laki László – Békés Zoltán

A RENDSZERES GYERMEKVÉDELMI TÁMOGATÁSBAN RÉSZESÜLŐK ÉLETKÖRÜLMÉNYEI EGY „PERIFÉRIÁN” ELHELYEZKEDŐ TÉRSÉGBEN

(I. rész)

BEVEZETÉS

1997 tavaszán törvény született egy új gyermekvédelmi intézmény bevezetéséről, mely azt a célt tűzte maga elé, hogy: „...elősegítse a gyermekek családi környezetben történő ellátását, nevelését, és megelőzze a gyermek kiemelését a családból.” Ennek megfelelően rendelkezett arról, hogy amennyiben a gyermeket gondozó családban az egy főre jutó havi jövedelem összege nem haladja meg az öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összegét – ez az adott időszakban 13.600 forint volt –, és a család képes és alkalmas a gyermek ellátására és nevelésére, úgy a törvény, valamint a települési önkormányzat képviselőtestülete „a jogosult gyermeknek rendszeres gyermekvédelmi támogatást és rendkívüli gyermekvédelmi támogatást folyósít.”

Miután a törvényhozókat és a törvény előkészítésében és végrehajtásában szerepet játszókat természetes módon érdekli az, hogy az általuk bevezetett új törvények a társadalom milyen körét érintik, milyen jellemzőkkel írható le az érintettek társadalmi-gazdasági állapota, vagy hogy az adott célok elérésében az új törvény milyen hatékonysága várható, mi arra vállalkoztunk, hogy egy „periférián” elhelyezkedő térségben megvizsgáljuk azt a társadalmi közeget, amelyre a törvény hatálya kiterjed.

E ponton két dolgot szükséges röviden tisztáznunk: mit értünk a „periférián” elhelyezkedő térség alatt, és az empirikus szociológiai vizsgálat milyen témaköröket érintett.

Ami az első kérdést illeti, a kutatást egy olyan térségben végeztük, amely a magyar kapitalizálódás és iparosodás évszázados folyamatából „kimaradt”, pontosabban ahhoz „gyengén” kapcsolódott. A térséget északon a Budapest-Hatvan-Miskolc, délen a Budapest-Szolnok-Debrecen forgalmi folyosók – vasút és közút – veszik közre, és ezt a két gerincvezetékét néhány kevésbé használt vasúti szárnyvonal köti össze a Jászságban, a Nagykunságban és a Hajdúságban. Ez a térszerkezeti állapot a múlt század második felében alakult ki a kapitalizálódás előrehaladtával és az ezzel együtt járó vasúthálózat kiépítésével, és máig is megoldatlan maradt a térség erre való közvetlen rácsatlakozásának lehetősége. Arról van szó ugyanis, hogy a kapitalista viszonyok kialakulásától kezdve az egyes térségek, mikrokörzetek és települések fejlődése és annak dinamikája egyre inkább e forgalmi folyosókra és gerinchálózatokra való rácsatlakozásától függtek. A falusias térségek fejlődése ott mutatott nagyobb dinamikát, ahol sikerült a gyorsan fejlődő városokhoz, forgalmi és térszerkezeti folyosókhoz csatlakozniuk. Miután ezek az „erővonalak” egyben a gazdaság koncentrációjának az erővonalai is, jelzik a rajtuk kívül eső területek és települések gazdaságilag súlytalanná válását, és az ebben az értelemben vett „perifériává” válását is.

Nos, az általunk vizsgált mikrokörzet települései – Kunhegyesről és körzetéről van szó – egy ilyen viszonylagos zártságot mutató „periférián” helyezkednek el, és sajátos „elmaradottságot” jelenítenek meg. Azt, hogy a vizsgált mikrokörzet nem tartozott a gazdaságilag fejlett vagy iparosodott területek közé, mutatja, hogy 1941-es népszámlálási adatok szerint a jelzett településeken foglalkoztatottak 75-85 százaléka a mezőgazdaságban dolgozott. Azokat a társadalmakat, amelyekben a keresők háromnegyede vagy magasabb aránya a mezőgazdaságban dolgozik „monokulturás mezőgazdaságinak” minősíti a szakirodalom, vagyis e szempontból a körzet egyetlen települése sem lépte át a gazdasági fejlettség – vagy fejletlenség – ezen fokát. (Az iparban és az építőiparban

foglalkoztatottak aránya ekkor 7-10, a többi ágazatban dolgozóké 9-16 százalék között mozgott.) A második világháború befejezését és a kommunista hatalomátvételt követően hosszú ideig nem történt jelentősebb gazdasági beruházás a mikrokörzetben. Ez azt jelenti, hogy csak a hetvenes évek elején telepítenek egy híradástechnikai üzemet Kunhegyesre, mely csúskapacitását a nyolcvanas évek közepére érte el. Ekkor a kimondottan szovjet piacra termelő gyáregységben mintegy 1200 főt alkalmaztak. A fejlődés és az iparosítás következtében a foglalkozási szerkezet jelentősen átalakult az 1941. évihez képest. Az 1990. évi népszámlálás adatai arról tanúskodnak, hogy a mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya 25-48 százalékra esett vissza a jelzett településeken, a tercier szektoré pedig 20-38 százalékra nőtt, és persze ennek megfelelően az iparban dolgozóké is jócskán emelkedett. Csakhogy – a jelzett dinamikus változások ellenére – a 25-48 százalékos korabeli mezőgazdasági foglalkoztatottság még mindig messze elmaradt a hazai 15 százalékos országos átlagtól, nem beszélve az Európai Unió 4-7 százalékos mezőgazdasági foglalkoztatottságáról. Másként fogalmazva: a kétségtelen fejlődés ellenére a relatív „elmaradottság” és a „perifériális” helyzet úgy az országon belül, mint a fejlett országokhoz képest változatlanul megmaradt.

A nyolcvanas évek végi politikai rendszerváltást és gazdasági válságot követően a már említett híradástechnikai üzem bezárták, dolgozóit elbocsátották, és miután a válság más iparvállalatokat, valamint a mezőgazdaságot és a tercier szektort is érintette, számottevő munkanélküliség alakult ki a körzetben. 1992-ben és 1993-ban előfordult, hogy egyes településeken 30-33 százalékos hivatalos munkanélküliséget regisztrált a munkaügyi hivatal, de ha el is tekintünk e „kiugró” értékektől, akkor is elmondható, hogy a mikrokörzet munkanélkülisége folyamatosan kettő-kettő és félszerese volt az országos átlagnak. Tekintettel arra, hogy az elmúlt években jelentősebb beruházásra nem került sor a körzetben, részben alacsony szinten stabilizálódott a foglalkoztatottság, részben a munkanélküliek egyre nagyobb hányada szorult ki tartósan a munkaerőpiacról. Ez utóbbit jelzi például, hogy a regisztrált munkanélküliek 50-78 százaléka már 1995-ben jövedelempótló támogatásban részesült, vagy az, hogy a helyi munkaügyi hivatal a nem regisztrált munkanélküliek számát ekkor közel akkorára becsülte (2400 fő), mint a regisztráltakét (2600 fő). Nagyon vázlatosan, az elmondottakat értjük a hazai kapitalizálódásból és iparosodásból való „kimaradás”, az ahhoz való „gyenge” és „késői” kapcsolódás, továbbá az emiatt történetileg kialakuló és mindmáig megmaradó „perifériális” helyzet és elmaradottság alatt.

Ami a második kérdést illeti, a kutatás célja az volt, hogy feltérképezze azt a társadalmi közeget, amelyre a törvény hatálya kiterjedt. Afelől nem volt kétség, hogy a rendszeres gyermekvédelmi támogatásra jogosultak köre a térségben meglehetősen széles lesz, arról azonban nem voltak pontos adataink, hogy milyen társadalmi rétegeket és csoportokat, milyen összetételű családokat, vagy milyen megélhetési módokat foglal magában az érintettek köre. Ennek megfelelően adatokat gyűjtöttünk a rendszeres gyermekvédelmi támogatásra jogosult családok

- nagyságáról és összetételéről,
- legfontosabb pénzbeli bevételi forrásairól,
- földbirtok-viszonyairól (mint potenciális gazdasági erőforrásról),
- mezőgazdasági gazdálkodási szokásairól,
- lakásviszonyairól és a háztartás felszereltségéről,
- anyagi helyzetének és megélhetésének szubjektív megítéléséről, és a
- családfő szociodemográfiai jellemzőiről.

Az adatokat kérdezőbiztosok vették fel, akik a mintába bekerült családokat otthonukban keresték fel, és a kérdőíveket ott töltötték ki. Emellett mélyinterjúk is készültek, részben az érintett családok közül jó néhányval, részben pedagógusokkal és igazgatókkal, részben a helyi elöljárókkal, jegyzőkkel, gyámügyi előadókkal.

A vizsgálat három településre terjed ki: Kunhegyesre, Tiszaburára és Abádszalókra. Azért esett a választásunk rájuk, mert a vázolt közös „perifériás” helyzeten belül jelentős olyan különbségek is

kimutathatóak köztük, melyek a téma vonatkozásában érdeklődésre tarthatnak számot. Kunhegyes városi rangú település, közel tízezres lélekszámmal, az üzemfelszámolások és leépítések ellenére is a körzet gazdasági központja, továbbá iskolaváros (gimnázium, szakmunkásképző). Tiszaburán számottevő létszámú cigány népesség él, a maga speciális gondjaival, Abádszalók pedig ötezer fős község, jelentősebb ipar és foglalkoztatás nélkül, de némi reménnyel arra, hogy a határában elterülő Tisza-tó idegenforgalmi vonzereje a helyi lakosság gazdaságára, foglalkoztatására és megélhetésére a közeljövőben jótékony hatással lesz. E szempontot is figyelembe véve, a körzetre reprezentatív mintát úgy választottuk ki, hogy abba községenként is feldolgozható elemszám essék. A mintát a rendszeres gyermekvédelmi támogatásra jogosult családok listájából véletlenszerűen választottuk ki, mely listát a helyi eljáróságok bocsátottak rendelkezésünkre. Mint ebből is következik, a mintavételi egység a család volt. Terveink szerint a mintába 520 család került volna, de visszautasítás vagy elérhetetlenség okán végül is 497 családról készült feldolgozható interjú, melyek közül 196 család Kunhegyesen, 151 Tiszaburán és 150 Abádszalókon él. (Megjegyezzük, hogy az adatok ismertetésére főként településenkénti bontásban került sor, tekintettel a lakosság összetételének, foglalkoztatottságának, iskolázottságának stb. településenkénti sajátosságára.)

A CSALÁDFŐ SZOCIODEMOGRÁFIAI JELLEMZŐI

Úgy gondoljuk, hogy a vizsgált családok helyzetének bemutatását érdemes a családfő szociodemográfiai jellemzőivel kezdeni, ugyanis ezek sok mindent elárulnak magukról a családokról is.

A családok több mint négyötödében (82%) férfi, és mintegy egyötödében (18%) nő a családfő. Ez utóbbi adat a csonka családok arányára utal, mely sem településenként, sem etnikai szempontból nem mutat jelentősebb eltérést.

Az etnikai összetétel – mint jeleztük – azért érdemel figyelmet, mert a vizsgált településeken élnek cigányok – Tiszaburán a lakosság nagyobb részét ők alkotják -, és köztudottan az ő foglalkoztatási helyzetük a legrosszabb. Az adatfelvétel során így gondot fordítottunk a családok etnikai hovatartozásának tisztázására. (A besorolást a helyi pedagógusokból álló kérdezőbiztosok végezték.)

1. tábla

A családfők (családok) etnikai megoszlása településenként (százalékban)

	Kunhegyes	Tiszabura	Abádszalók	Összesen
nem cigány	88,3	31,1	80,0	68,4 „
cigány	11,7	68,9	20,0	31,6
összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

Mint az 1. tábla tanúsítja, a mintába bekerült családfők közel egyharmada (32%) cigány, ami azonban településenként léptékbeli különbségeket mutat. Vagyis a kunhegyesi alig több mint egytizeddel (12%) és az abádszalóki egyötödével szemben a tiszaburaiak kétharmada cigány. Miután a cigány népességen belül további megkülönböztetést is tettünk, és a „telepen” (a falutól elkülönülten egy tömbben) élőket elkülönítettük a „faluban” (szórványban) lakóktól, mód nyílik arra is, hogy a köztük esetlegesen fennálló eltéréseket is figyelemmel kísérhessük. Adataink szerint az egyharmadnyi cigány család többsége (21%) a településeken szórványban, míg a többi (11%) „telepen” él, és miután ez utóbbiak néhány család kivételével mind Tiszaburán laknak, e népességcsoport sajátosságait az adott településre jellemzőnek tekinthetjük.

A családfő életkora kapcsán – lásd a 2. táblát – említést érdemel, hogy szinte minden életkori csoport jelentős arányban képviselve van, vagyis abból az elesettségből, amit a rendszeres

gyermekvédelmi támogatásra való jogosultság jelent a 21 év alatti családfőktől a 46 év felettiéig, egyetlen életkori csoport sem képes függetleníteni magát. Ez általános „szegénységre” utal. Ugyanakkor az is jól kivehető, hogy amíg az életkori szerkezet Kunhegyesen és Abádszalókon az „idősebb”, a 31 év feletti családfők irányába tolódik el, addig Tiszaburán számottevő (41 %) a 30 év alatti „fiatalok” aránya. Amennyiben az életkori megoszlást cigány – ezen belül „telepen” és „faluban” élő -, illetve nem cigány bontásban nézzük, akkor még az előbbieknél is jelentősebb különbségeket figyelhetünk meg. Ugyanis amíg a „telepen” élő cigány családfők háromötöde (59%) 30 év alatti fiatal, addig a „faluban” élő cigány családfőknek már csak kétötöde (39%), a nem cigány családfőknek pedig csupán egyötöde (19%). Mindez arra látszik utalni, hogy a vizsgált „szegény” lakossági csoportban a gyermekvállalási szokások nemcsak etnikailag mutatnak számottevő eltéréseket, hanem a cigány népességen belül is, ez esetben olyan komplex mutató mentén, amelyet a lakás településen belüli etnikailag elkülönülő és zárt volta jelez.

2. tábla
 A családfők életkori megoszlása településenként
 (százalékban)

Életkori csoport	Kunhegyes	Tisza bura	Abádszalók	Összesen
20 év alatti	-	4,0	-	1,2
21-25 éves	6,6	16,7	8,7	10,3
26-30 éves	16,4	20,0	10,0	15,5
31-35 éves	19,9	14,0	22,7	19,0
36-40 éves	20,9	23,3	22,7	22,2
41-45 éves	19,4	12,7	17,2	16,7
46 év feletti	16,8	9,3	18,7	15,1
összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

A rendszeres gyermekvédelmi támogatásra jogosult családfők zömének rendkívül alacsony az iskolázottsága. Egyfelől – lásd a 3. táblát- magas köztük az alapiskolát sem befejezettek aránya (12%), másfelől a csupán általános iskolát végzettké (32%), ami egyben jelzi a szakképzetlenek szintén magas arányát. De a szakmunkás végzettségűek (42%) munkaerő-piaci alkupozíciói sem túl jók, hiszen ez az iskolatípus, illetve az itt szerzett bizonyítványok a rendszerváltást követően ugyancsak jelentősen leértékelődtek. Bizonyos szakmákban nem lehet elhelyezkedni, és miután a szakmaszerkezet csak nagyon lassan követte a gazdaság változásait, sok szakterületen még a kilencvenes évek közepén is folyt a képzés, jóllehet ezekre már nem volt kereslet. Így aztán a vas- és fémmegmunkáló, a karbantartó, növénytermesztő és állattenyésztő vagy az építőipari szakmákban a 25 év alatti fiatal családfők csak úgy nem tudnak elhelyezkedni, mint a 36-40 vagy a 41-50 év közötti képzőkorúak.

3. tábla

A családfők legmagasabb iskolai végzettsége településenként (százalékban)

Iskolai végzettség	Kunhegyes	Tiszabura	Abádszalók	Összesen
ismeretlen	1,1	3,3	2,0	2,1
befejezetlen általános	4,6	21,9	11,3	11,9
nyolc általános	24,5	41,1	34,0	32,4
szakmunkásképző	50,5	30,4	42,0	41,8
gimnázium	9,2	0,7	2,0	4,4
szakközépiskola, technikum	8,1	2,6	6,7	6,0
főiskola, egyetem	2,0	-	2,0	1,4
összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

4. tábla

A családfők gazdasági aktivitásuk szerint – településenként (százalékban)

A családfő „mit csinál”	Kunhegyes	Tiszabura	Abádszalók	Összesen
állásban van	46,4	23,2	43,4	38,4
alkalmi munkát végez	1,0	7,9	2,7	3,6
munkanélküli járadékban részesül	6,6	4,6	4,0	5,2
jövedelempótló támogatásban részesül	18,4	29,8	15,3	20,9
közhasznú foglalkoztatásban részesül	-	1,4	4,0	1,6
átképzésben vesz részt	1,0	-	-	0,4
GYES-en, GYED-en van	4,1	7,9	5,3	5,6
leszállékolt, nyugdíjas	16,8	13,3	16,7	15,7
háztartásbeli	1,0	4,6	2,0	2,4
eltartott, otthon van	3,6	7,3	3,3	4,6
egyéb	1,1	-	3,3	1,6
összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

A hivatkozott tábla a települések közti különbségekről is árulkodik. Arról például, hogy Abádszalókon és Tiszaburán léptékekkel magasabb a befejezetlen alapiskolát (sorrendben: 11 és 22 százalék), valamint a nyolc általánost (34 és 41 százalék) végzetek aránya, mint Kunhegyesen, ahol pedig szintén nem alacsony (25 százalék). A foglalkoztatottság és a keresetek alacsony szintjére utal ugyanakkor az, hogy ez utóbbi településen az érettségizettek és az ennél is magasabb végzettségűek teszik ki a vizsgált „szegény” csoport családfőinek közel egyötödét (19%).

A cigány – ezen belül a „telepen” és a „faluban” élő –, illetve nem cigány bontás e vonatkozásban is beszédes különbségekről árulkodik. Elsősorban is arról, hogy amíg a nem cigány népességben belül 6 százaléknál az általános iskolát sem befejezettek aránya, addig a „faluban” lakó cigányok között már 21, a „telepiek” között pedig 30 százalék. És amíg a nem cigány családfők között egynegyednyi (24%) a csak nyolc osztályt végzettké, addig a „faluban” élő cigány családfőknél már 48, a „telepen” lakóknál pedig 52 százalék. A szakmunkás-végzettségük aránykülönbsége szintén léptékbeli, amennyiben a „telepen” lakó cigány családfők egytizedével (11 %) szemben a „faluban” élő cigány családfők között már 28, a nem cigány családfők között pedig 51 százaléknál a szakmunkás-bizonyítvánnyal rendelkezők száma. E három „szegény” csoport közül tehát a „telepen” élő családfők

a legiskolázatlanabbak, és köztük a legkevesebb a szakképzettek aránya, következésképpen az ő munkaerő-piaci pozícióik a legrosszabbak.

Adataink szerint a családfők gazdasági aktivitása messze elmarad a népesség egészére jellemző, egyébként sem túl magas szinttől. Ugyanis – mint a 4. tábla is tanúsítja – a dolgozók, pontosabban az „állásban lévők” aránya köztük nem éri el a kétötödöt (38%) sem, míg a többi családfő, vagyis a kérdezettek többsége kiszorult vagy kivonult (önként, illetve kényszerből) a hivatalos munkaerőpiacról, és nem az innen származó jövedelmeiből tartja el családját.

Ha a 4. táblában közölt tevékenységeket nagyobb, de e szempontból még homogénnek tekinthető csoportokká vonjuk össze, akkor az „állásban lévők” (38%) mellett a „hivatalosan munkanélküliek” (28%), a „nem hivatalosan munkanélküliek” – alkalmi munkások, háztartásbeliek, eltartottak – (10%), a „GYES-en, GYED-en lévők” (6%) és a „leszázálekoltak, nyugdíjasok” (16%) alkotják a jelentősebb csoportokat. Amennyiben a „hivatalos” és a „nem hivatalos” munkanélkülieket összevonjuk – közös jellemzőjük a munkaerőpiacról való tényleges kiszorultság –, úgy az „állásban lévők” mellett ők, a „ténylegesen munkanélküliek” teszik ki a második legnépesebb csoportot (38%).

E csoportosítást használva a településenkénti bontásban azt találjuk, hogy a rendszeres gyermekvédelmi támogatásra jogosult családok családfőinek a megoszlása Kunhegyesen és Abádszalókon mutat hasonló eloszlást, mely eloszlás azonban jelentősen eltér a tiszaburaitól. Az előbbi két településen ugyanis a családfők 43-46 százaléka volt „állásban” a kérdés idején, 31-32 százaléka „ténylegesen munkanélküli”, 4-5 százaléka „GYES-en” stb., és 17 százaléka „leszázálekolt” volt. Tiszaburán viszont az „állásban lévők” aránya nem érte el az egynegyedét (23%), a „ténylegesen munkanélküliek” ezzel szemben meghaladta a családfők felét (56 %), míg a „GYES-en lévők” 8, a „leszázálekoltak” 13 százalék volt.

Mindez előrevetíti, hogy a már többször is alkalmazott cigány-nem cigány bontásban még számottevőbb különbségek lesznek. Ez valóban így is van, hiszen a gazdasági aktivitási és jövedelemhez-jutási struktúrák alapvetően eltérnek egymástól. A „telepen” élő cigány családfők között a „ténylegesen munkanélküliek” vannak a legtöbben (68%), őket a „GYES-en, GYED-en lévők” (17%), majd a „leszázálekoltak” (10%) követik, és csak végül, mindössze 4 százalékkal következnek az „állásban lévők”. Jóllehet a „faluban” élő cigány családfők többsége is „ténylegesen munkanélküli” (57%), de köztük a „leszázálekoltakkal” (19%) csaknem szoros arányban találunk „állásban lévőket” (17%), míg a „GYES-en lévők” súlya az előbbi csoportokéhoz képest töredék (6%) csupán. Végül a nem cigány családfők körében az „állásban lévők” vannak többségben (50%), őket a „ténylegesen munkanélküliek” (29%) és a „leszázálekoltak” (15%) követik, majd a „GYES-en lévők” (4%) zárják a sort. Bár már az elmondottak is jelzik a „szegény” csoporton belüli lényeges különbségeket, talán nem felesleges hangsúlyozni e struktúrák bizonyos elemei létrejöttének és működésének néhány összefüggését. Egyrészt azt, hogy mind a „telepen”, mind a „faluban” élő cigány családfők között nagyon magas (33-35%) a jövedelempótló támogatásban részesülők száma, jelezvén a munkaerőpiacról tartósan kiszorultak létszámát, továbbá a munkaügyi hivatal és a helyi előljáróságok azon erőfeszítéseit, hogy az érintettek közül – akiknek csak módjuk van rá – a lehető leghosszabb ideig folyósíthassák a munkájuk után járó segélyek valamilyen formáját. Másrészt azt, hogy az előljáróságok láthatóan más típusú munka utáni járadékok megszerzését is célul tűzték ki, vagyis akiknél módot találtak rá, lehetővé tették a „leszázálekoltást” vagy a „nyugdíjazást”, ami kevéske, de biztos havi pénzbevéttel jár. Úgy tűnik, hogy erre leginkább a „faluban” élő cigány és nem cigány családfőknél volt lehetőség, és legkevésbé a „telepen” élők esetében. Ezt támasztja alá az is, hogy ez utóbbi csoporton belül legmagasabb az „eltartott és otthon lévő” családfők aránya (13%), a „háztartásbeliek” (7%), a „GYES-en” lévők (17%), továbbá az „alkalmi munkából” élők (15%). Tehát azoké, akiknek nincs annyi munkában eltöltött ideje, hogy azt az állami segélyezésben javukra lehetett volna fordítani. Vagy azért nincs, mert a manifeszt munkanélküliség megjelenése előtt nem tudtak valamely jogosultság megszerzéséhez elegendő munkában eltöltött időt összeszedni, vagy

azóta nem tettek erőfeszítéseket a segélyezés folytonosságának megtartására, vagy a kilencvenes években pályakezdőként nem tudtak, esetleg nem akartak álláshoz jutni, és a saját munkanélküliségüket, családalapítási és/vagy gyermekvállalási döntésüket a megélhetésük és a gyerekek felnevelésének „minőségi” szempontjával nem hozták kapcsolatba.

Adataink tanúsága szerint a családfő iskolai végzettsége és gazdasági aktivitása között szoros kapcsolat mutatható ki, amennyiben az iskolázottság növekedésével az „állásban lévők” aránya is emelkedik. Így, amíg a befejezetlen alapiskolát végzettek közül csupán 3 százalék, a nyolc általánossal rendelkezőknek alig több mint egyötöde (23%) „dolgozott”, addig a szakmunkás-végzettségűeknek a fele (53%), az ennél is magasabb iskolázottságúaknak pedig már 60-80 százaléka volt állásban. Ez az összefüggés a már jelzett cigány-nem cigány bontásban is fennáll.

Mint jeleztük, a családfők közel kétötöde „állásban” volt a vizsgálat időpontjában. Az iskolai végzettségnek megfelelően közülük a legtöbben nem-mezőgazdasági szakmunkásként (30%), illetve nem-mezőgazdasági betanított és segédmunkásként (24%) dolgoztak. Népesebb csoportot alkot még a mezőgazdasági fizikai munkásoké (15%), továbbá a vállalkozóké (17%), pontosabban azon „önfoglalkoztatóké” akik a településeken iparosként, kereskedőként vagy egyéni gazdaként igyekeztek megélni és családjukat eltartani. A dolgozó családfők egytizedét (12%) szellemi munkakörben foglalkoztatták.

Az összes „állásban lévő” egytizedét kitevő cigány családfő foglalkozási szerkezete némileg eltér ettől, amennyiben köztük a nem mezőgazdasági és mezőgazdasági segéd- és betanított munkások vannak túlsúlyban.

A mikrokörzetben és az egyes településeken kialakult foglalkoztatási állapotokra jellemző, hogy a dolgozók mintegy háromnegyede (73%) lakóhelyén van állásban. Ez azt jelenti, hogy a korábban jelentős ingázás erősen lecsökkent, hiszen mind a három településen a dolgozóknak csupán 11-14 százaléka ingázik naponta, 6-10 százaléka hetente és 3-6 százaléka még ennél is ritkábban. A vizsgálat idején nem dolgozó családfők többsége előzőleg főként szakképzetlen munkásként vállalt állást. Például a „munkanélküli járadékban” vagy a „jövedelem pótló támogatásban” részesülők – sorrendben – 46 és 66 százaléka előzőleg nem mezőgazdasági segéd- vagy betanított munkás volt, mint ahogy a „leszázalékoltak” közt is a legnagyobb részt ők (38%) és a mezőgazdasági szakképzetlenek (19%) együttesen alkották.

A munkanélküli családfők ezen állapotáról érdemes megjegyezni, hogy döntő többségük tartósan kiszorult a munkaerőpiacról. Ugyanis arra a kérdésre, hogy „mióta munkanélküli”, a válaszadók közel kilenc-tizede (87%) válaszolta azt, hogy egy évnél hosszabb ideje. Ha a két évnél régebben munkanélkülieket tartjuk „tartós” munkanélkülieknek, akkor a válaszadók közel háromnegyede (72%) sorolható ide, de ha a négy évnél régebbiket, még akkor is az érintettek fele (52%). A cigány-nem cigány bontás az előbbieket rosszabb helyzetét jelzi, hiszen amíg a nem cigány családfőknek csak mintegy kétötöde munkanélküli négy évnél hosszabb ideje, addig a „telepen” és a „falun” élő cigány családfőknek már közel háromötöde-kétharmada. Ez olyan hosszú idő, melyet csak nagyon kevesen képesek a volt munkavállalók közül a munkához való viszony komolyabb sérelme és deformálódása nélkül átvészalni.

A vizsgált családokról, pontosabban család-háztartásokról többféle adatot is felvettünk. Mindenekelőtt azt igyekeztünk tisztázni, hogy az érintett családok hány gyermek után tettek szert a rendszeres gyermekvédelmi támogatásra való jogosultságra.

Talán meglepő – lásd az 5. táblát –, de a családok zöme (68%) számára egy, illetve két gyermek után jár a támogatás: az előbbieket aránya a mintában 31, az utóbbiaké 37 százalék. Az ennél népeesebb gyermekszámú egyharmadnyi család között is a háromgyerekesek dominálnak (21 %), míg a négy-, illetve öt- vagy több gyermekesek súlya nem túl magas, és nagyjából azonos: 6 és 5 százaléknyi. Ez tehát azt jelenti, hogy a családok többsége egyáltalán nem a magas gyermekszám miatt – ha a

családonkénti egy vagy két gyermeket nem tekintjük annak – nyert jogosultságot eme állami támogatásra, hanem más okok miatt.

5. tábla

A család-háztartások megoszlása a támogatásra jogosult eltartott gyermekek száma szerint településenként (százalékban)

A fiatalkorú eltartottak száma	Kunhegyes	Tiszabura	Abádszalók	Összesen
egy fő	36,4	30,5	24,6	31,1
két fő	39,0	27,8	42,7	36,8
három fő	14,9	27,8	21,4	20,7
négy fő	6,2	4,6	7,3	6,0
öt vagy több fő	3,5	9,3	4,0	5,4
összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

A gyermekszám ugyan jelentősen eltér egymástól a cigány és a nem cigány családok esetében, azonban figyelemreméltó, hogy mind a „telepen”, mint a „faluban” élő cigány családoknak is a fele (48-50%) egy vagy két gyermek után szerzett jogosultságot erre az állami segélyre. (Körükben a négy vagy ennél népesebb gyermekszám után támogatást kapott családok aránya a „telepen”, illetve a „faluban” lakók között, illetve 17 százalék. Összehasonlításképpen a nem cigány családok megoszlása: az egy és kétgyermekesek aránya 76, a három gyermekesé 16, a négy- vagy többgyermekeseké pedig 8 százalék.) A családok többsége (74%) 14 éven aluli gyermek vagy gyermekek után kapja a támogatást. Több mint egynegyedükben (27%) csak bölcsődés vagy óvodás korú, egyötödükben (22%) csak általános iskoláskorú, és további egynegyedükben (24%) mindkét korosztálybeli gyermekek is vannak. Figyelemre méltó, hogy az érintett családok idősebb gyermekei között a szakmunkásképzőkbe járók vannak túlsúlyban (14%) a gimnáziumokban vagy szakközépiskolákban (10%) tanulókkal szemben. Olyan családokat pedig, ahol főiskolások vagy egyetemisták is vannak, alig találunk (7 család). Ez utóbbi adatok az iskolai (továbbtanulási) szelekció társadalmi összefüggéseire utalnak, ami a cigány-nem cigány bontásban még láthatóbbá válik. Nevezetesen: a „telepen” élő cigány családok között elvétve (4%) akad olyan, amelyikben középfokú oktatásban részesülő gyermek is lenne. Ettől eltérően a „faluban” lakó cigány családok közel egyötödében (18%) már szakmunkástanulókat és 3 százalékában középiskolába járókat is találunk. A nem cigány családok körében még „kedvezőbb” a helyzet, hiszen a támogatásra jogosult fiatalok 15 százaléka szakmunkásképzőben, 13 százaléka középiskolában és 2 százaléka felsőfokú tanintézetben folytat tanulmányokat. Mindezek tehát azt mutatják, hogy az iskolázási és így az életesélybeli különbségek még e „szegény” csoporton belül is léptékbeli lehetnek, tekintettel arra, hogy a „telepen” élő családok zöme még a szakmunkásképzőig sem tudja eljuttatni a gyermekeit. Természetesen azt is látnunk kell, hogy a szakmunkásképzés „leértékelődése” miatt egyáltalán nem garantált az ezt elvégzők munkába állása, és aligha véletlen, hogy az érintett családok gyermekei között az itt tanulók vannak többségben. (Felhívánk a figyelmet arra, hogy a rendszeres gyermekvédelmi támogatásra jogosultságot adó gyermekszám és a tényleges gyermekszám a családok egy részénél eltér egymástól, és így van, ahol emiatt a „hivatalosnál” jobb, másutt rosszabb a helyzet. Jobb, ahol már dolgozik egy vagy két 18-19 éves gyermek, és rosszabb, ahol 20 éven felüli gyerek(ek) sem találnak munkát.) Igyekeztünk azt is feltárni, hogy az érintett családokat milyen rokoni összetétel jellemzi, vagyis a szűkebb, a szülő(k)ből és gyermek(ek)ből álló családmag mellett mások is élnek-e velük közös háztartásban, és ha igen, kik.

Nos, adataink szerint – lásd a 6. táblát – a rendszeres gyermekvédelmi támogatásra jogosult családok döntő része az együtt élő szülőkből és gyermek(ek)ből (69%), vagy a családfőből (az egyik szülőből) és gyermekéből/gyermekeiből (14%) álló háztartásban él.

6. tábla

A család-háztartások rokonai összetétele településenként (százalékban)

A háztartás rokonsági összetétele	Kunhegyes	Tiszabura	Abádszalók	Összesen
családfő (egyik szülő)+gyerek(ek)	16,5	12,6	10,7	13,5
szülők+gyerek(ek)	71,6	62,9	70,0	68,5
családfő+gyerek(ek)+családfő szülei is	1,0	2,0	2,7	1,8
szülők+gyerek(ek)+szülők szülei is	3,6	9,9	7,2	6,7
családfő vagy szülők+gyerek(ek)+ a szülők testvére(i) is	4,6	6,6	4,6	5,2
családfő vagy szülők+gyerek(ek)+ más rokonok, ismerősök is	2,7	6,0	4,8	4,3
összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

Ezeknél gyakoriak még a háromgenerációs, vagyis a nagyszülőt vagy nagyszülőket (9%) is magában foglaló együttélési formák, továbbá ahol a családfő vagy valamelyik szülő testvére is (5%) velük él. A háztartásoknak csak egy töredékében (4%) találunk e rokonsági fokokon is túlmutató együttéléseket. A fenti tábla ugyanakkor arra is felhívja a figyelmet, hogy Tiszaburán a másik két településtől eltér a háztartások szerkezete, hiszen itt a legalacsonyabb a szülő(k)ből és gyermek(ek)ből állók aránya (63%), és itt a legmagasabb a más rokonokkal vagy nem rokonokkal együtt élőké (25%). Ez a cigány háztartások eltérő együttélési formáira utal, ugyanis amíg a nem cigány családokban a szülőkből és gyermekekből álló forma dominál (72%), addig ennek aránya a „faluban” élő cigány családoknál 65, a „telepen” élők esetében csupán 54 százalék. Ennek megfelelően a „telepen” lakó cigány háztartásokban a másik két csoportnál (13-14%) magasabb a családfőből és gyermekéből álló (19%), illetve a szűkebb vagy tágabb rokonsággal (27%) egy háztartást alkotó forma.

Adataink tanúsága szerint – lásd a 7. táblát – a család-háztartások zöme három-, négy-, illetve öttagú: sorrendben 18, 35 és 27 százalék. Az ennél kisebbeké, vagyis a kéttagúaké mindössze 7 százalék, jelentősebb viszont a hattagúaké (10%) és az ennél is népesebbeké (10%). A tiszaburai adatok a cigány háztartások nagyságbeli eltéréseire is utalnak, amit az eszerinti bontás alátámaszt. Ugyanis amíg a nem cigány háztartásokban a domináns családnagyság a négyfős (41 %) – és közel azonos arányú a három- (20%), illetve az öt főből állóké (18%) – addig a „faluban” élő cigány háztartásokban a négyes ötfősök együttesen alkotják a domináns háztartásnagyságot (sorrendben 27 és 29 százalék). A „telepen” lakók esetében viszont nem is beszélhetünk domináns háztartásnagyságról, mivel meglehetősen esetleges az eloszlás. Ennek az az oka, hogy a „faluban” élő cigány és nem cigány család-háztartások zöme térben és rokonsági együttélésben is jól elkülönül egymástól, a „telepen” lakóknál azonban sem a térbeli elkülönülés, és ebből adódóan sem a háztartások gazdálkodása, illetve az ezekbe való tartozás nem mindig ilyen átlátható és világos. Pontosabban ezek nem minden esetben tisztázhatók egyértelműen. Mindenesetre a „telepen” élők körében a legmagasabb a hat vagy több személyből álló háztartások aránya (35%), ami a nem cigány népesség körében a legalacsonyabb (15%). (A „faluban” lakó cigány háztartások e két érték között helyezkednek el (26%).)

7. tábla

A család-háztartások nagyság szerinti megoszlása településenként (százalékban)

A háztartásokban élők száma (fő)	Kunhegyes	Tiszabura	Abádszalók	Összesen
két fő	7,7	7,2	4,7	6,6
három fő	20,9	16,6	16,0	18,2
négy fő	38,3	25,2	39,3	34,6
öt fő	16,8	26,5	20,0	20,7
hat fő	8,7	9,3	11,3	9,7
hét vagy több fő	7,6	15,2	8,7	10,2
összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

8. tábla

A család-háztartások megoszlása az állásban lévő személyek száma szerint településenként (százalékban)

Az állásban lévő személyek száma (fő)	Kunhegyes	Tiszabura	Abádszalók	Összesen
nincs állásban lévő személy	41,3	74,8	46,7	53,1
egy fő	43,4	18,5	40,0	34,8
két fő	12,8	6,0	11,3	10,3
három vagy több fő	2,5	0,7	2,0	1,8
összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

9. tábla

A család-háztartások megoszlása a különböző kereső és eltartott csoportok szerint településenként (százalékban)

A család-háztartás összetétele a keresők és eltartottak csoportjai szerint	Kunhegyes	Tiszabura	Abádszalók	Összesen
„állásban lévők” és „tanuló eltartottakból” áll	11,2	2,7	8,7	7,9
„egyéb keresőkből” és „tanuló eltartottakból” áll	30,6	44,0	32,0	35,1
„állásban lévők” és „egyéb keresőkből” és „tanuló eltartottakból” áll	39,8	20,7	37,3	33,3
„állásban lévők” és „tanuló” és „nem tanuló eltartottakból” áll	5,6	2,0	4,0	4,0
„egyéb keresőkből” és „tanuló” és „nem tanuló eltartottakból” áll	5,6	22,7	10,7	12,3
„állásban lévők” és „egyéb keresőkből”, „tanuló” és „nem tanuló eltartottakból” áll	2,6	2,7	2,0	2,4
minden egyéb	4,6	5,2	5,3	5,0
összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

A rendszeres gyermekvédelmi támogatásban részesülő család-háztartások több mint a felében (53%) – lásd a 8. táblát – nincs „állásban lévő”, vagyis hivatalosan dolgozó személy. A tiszaburai 75 százalékos arány már utal arra, hogy ez a megoszlás a cigány-nem cigány bontásban mutat igazán léptékbeli különbségeket. És valóban, amíg a nem cigány háztartásoknak „csupán” kétötödében (39%)

nincs dolgozó családtag, addig a „faluban” élő cigány háztartásoknak már közel négyötödében (78%), a „telepen” lakókének pedig 96 százalékában.

Mint a fenti tábla is tanúsítja, a dolgozó személlyel bíró háztartások többségében (35%) is mindössze egy személy van „állásban”, így a vizsgált családok körében rendkívül alacsony (10%) a két-, és szinte elhanyagolható a három-keresősek (2%) aránya. A közölt adatokból következően a dolgozók megoszlása cigány-nem cigány bontásban számottevően eltér egymástól, és nemcsak azért, mert az utóbbi családok többségében (60%) van kereső, szemben a „faluban” (22%), illetve a „telepen” élő cigány (4%) családokkal, hanem azért is, mert főként azokban a család-háztartásokban van több kereső is, ahol a családfő maga is dolgozik.

A család-háztartások helyzetének megítélése szempontjából fontos tény, hogy azok közel felében (45%) hivatalosan munkanélküliként regisztrált személy is található. Figyelemre méltó, hogy ennek a megoszlása nem követi a cigány-nem cigány bontásban megszokottat, ugyanis a legtöbb regisztrált munkanélküli nem a „telepen” élő cigány háztartásokban (46%), hanem a „faluban” lakóknál (58%) van. (A nem cigány háztartások 41 százalékában szintén van regisztrált munkanélküli.) Jóllehet a „tényleges munkanélküliek” – ide soroltuk a „regisztráltak” mellett az „alkalmi munkából élőket”, a „háztartásbelieket” és az „otthon lévőket” is – aránya a „regisztráltakéhoz” képest jelentősen megnő (az összes háztartás közel háromötödében (58%) találunk ilyeneket), a fenti trend nem változik lényegesen. Adatszerűen: a „telepen” élő cigány háztartások 70 százalékával szemben a „faluban” lakó cigány családok 75 százalékában van „ténylegesen munkanélküli”. (A nem cigány háztartásokban a „tényleges munkanélküliek” aránya 50 százalék, vagyis itt is növekedésről beszélhetünk.)

Az elmondottak azonban csak részben jelentik azt, hogy a „telepen” élő cigány családok a „faluban” lakó cigány és nem cigány háztartásoknál kevésbé érzékenyek a munkanélküliségre és az adminisztratív regisztrációra. Inkább arról van szó, hogy ők az integrációt és a regisztrációt nem elsősorban a munkavállaláson, hanem az állampolgári jogon járó központi juttatásokon keresztül igyekeznek tartalommal megtölteni, ami mögött az előbbiektől részben vagy teljesen eltérő megélhetési stratégiák rejlenek.

Ha az egyes háztartásokban élőket életkoruk, gazdasági aktivitásuk és ennek megfelelő jövedelemforrásaik alapján besoroljuk, akkor négy jól elkülöníthető kategóriát kapunk: az „állásban lévőket” (a munkájuk után kapják a jövedelmüket), az „egyéb keresőket” (nem dolgoznak, de munkanélküliségük, leszázalékoltságuk, nyugdíjas voltuk, vagy gyerekek (GYES stb.) után kapják jövedelmeiket), a „tanuló eltartottakét”, és a „nem tanuló eltartottakét (bármilyen korúak, azonban nem dolgoznak (pl. háztartásbeliek, otthon vannak), és nincs jövedelmük).

Nos, e besorolás figyelembevételével azt találjuk, hogy a vizsgált családok zöme két típus körül sűrűsödik; legtöbbjükben (35%) nincs dolgozó családtag, így „egyéb keresőkből” és „tanuló eltartottakból” áll, és közel ugyanennyiben (33%) van „állásban lévő”, aki(k) „egyéb keresőkkel” és „tanuló eltartottakkal” él együtt. E domináns típusok mellett találunk másokat is, melyek közül magasabb arányban fordulnak elő (12%) az „egyéb keresőkből” és „tanuló”, valamint „nem tanuló eltartottakból” álló együttélési formák, illetve olyanok is, ahol az „állásban lévő” sem tudnak „tanuló” gyermekeiknek (8%) elfogadható életkörülményeket teremteni.

A tiszaburai adatok szerkezete e téren is a cigány családok eltérő együttélési formáira hívja fel a figyelmet, hiszen mind az „egyéb keresőkből” és „tanuló eltartottakból” (44%), mind az „egyéb keresőkből”, „tanuló” és „nem tanuló eltartottakból” (23%) álló háztartástípusok a kunhegyesinél és az abádszalókinál lényegesen magasabb arányban fordulnak elő. A cigány-nem cigány bontásban aztán ezek az eltérések jól láthatókká válnak. Ugyanis úgy a „telepen”, mint a „faluban” élő cigány családok esetében ezek az együttélési formák dominálnak: az „egyéb keresőkből” és „tanuló eltartottakból” állók aránya a fenti felsorolás sorrendjében 52 és 46, az „egyéb keresőkből”, „tanuló” és „nem tanuló eltartottakból” állóké pedig 26 és 28 százalék. Vagyis ezek többségében nincs „állásban lévő” személy a háztartásokban. Ettől eltérően a nem cigány háztartásokban az „állásban lévőkből”, „egyéb

keresőkből” és „tanuló eltartottakból” álló együttélési forma a legnépesebb (42%), ezt követi az „egyéb keresőkből” és „tanuló eltartottakból” álló típus (29%). Adataink szerint a gyereke(ke)t megfelelően ellátni nem tudó dolgozó szülő(k) – az „állásban lévőkből” és „tanuló eltartottakból” álló típus – szintén a nem cigány családokra jellemző.

Beszélgetés

CSAK A GYERMEK LEHET A VESZTES...

Beszélgetés Jónás Tamás író-költővel

„... este pedig ellopózom a közeli nagy-nagy emeletes házakhoz, felcsöngetek egy családhoz, és megkérem, hogy nyomozzák ki, ki vagyok, mert én csak egy intézeti gyerek vagyok, azt se tudom, ki az anyám, és szeretnék hazajutni, de azt se tudom, hol van az. Én még olyan kicsi vagyok, hogy semmi rosszat nem tehettem...”

– A kezdetekről beszélj, légy szíves!

– Csernelyben laktunk. Az egyik napon három vagy négy dzsip állt meg az udvarunkon. Még nem ebédeltünk, de anyu már főzni kezdett. Az autókból rendőrök szálltak ki, köztük civil ruhások is. Valami papírt lobogtattak, a gyerekeket behívták az udvarról a szobába. Elálltak az ajtót, hogy ne mehessen ki senki. Furesca volt, mert úgy tűnt, mintha anyuék nem várták volna őket.

Ezután szétszakították a családot, szüleinket börtönbe vitték, mi pedig egy elosztóba kerültünk, ahol még egyszer találkoztunk, de apu nélkül, őt már nem láttuk. Anyu teljesen összeomolva sikongatott...Rendőrök támogatták.

– Ekkor Te hány éves voltál?

– Négy.

– Nektek, gyerekeknek mondtak valamit?

– Semmit. Én legalábbis nem tudtam, hogy miről van szó, s hogy hova visznek. Én voltam a legfiatalabb. Kérdezgettem a rendőröket a kocsiban – ugyanis egyedül voltam az autóban három rendőrrel –, hogy hova visznek, de csak annyit mondtak, hogy egy olyan helyre megyünk, ahol nagyon sok játék lesz.

Egy ideig a bátyámmal voltam, a lányokat máshova vitték, aztán a bátyámtól is elszakítottak. Később Miskolcra kerültem.

– Mennyi időt töltöttél az elosztóban?

– Nem emlékszem. Egy hét volt vagy kettő. Mindenesetre hetekben mérhető. De lehet, hogy csak néhány nap volt az egész. Súlyos idő volt.

– Vannak emlékeid azokról a napokról?

– Az embertelenségére emlékszem. A mi szintünkön

három-négy hatalmas szobában laktak a gyerekek. Nagyon sokan aludtunk a szobában. Akkor még Árpival, a bátyámmal együtt voltunk, de már lehetett tudni, hogy el fognak minket szakítani.

Ezen az átmeneti helyen kisebb bandákba verődtek a gyerekek, bandavezérekkel. Négyévesként ezt annyira nem éltem át, de Árpi már igen. Láttam, hogy problémát okoz neki, hogyan kell egy bandába beépülni.

Arra nem emlékszem, hogy lett volna ott nevelő. Mintha a gyerekek maguk intézték volna az életüket.

Már ott elkezdődtek meghurcoltatásaim. Például ott éltem át először a „fojtogatást”. Fürdetéskor mindig a víz alá nyomták a nagyok a kisebbeket. Ez a kamaszoknak játék lehetett csupán, a nevelők sem vették komolyan, ha látták, de egy 4-8 éves gyereknek halálfélelmet okozott.

Szintén az elosztóban történtek az első szexuális aberrációk. Az idősebbek cirkuszi látványosságként szeretkezni kényszerítették a fiatalabbakat. A többiek „szobaőrök” felügyelete mellett megnézhatték ezeket a jeleneteket, ha fizettek érte.

„Az intézetben gyakran rá akartak venni, hogy húzzam le a nadrágomat, hajoljak előre, és engedjem meg, hogy egy nagyobb fiú a fenekembe dugja az áfonyáját. (Az áfonyáját. Apu adta ezt a nevet neki. Meg hogy fafonya.) Nem engedtem. Lenéztek emiatt, de nem érdekelt.”

– Megmondták előre, hogy hová fogsz kerülni, vagy csak egyszerűen fogták a kezedet, és elvittek?

– Nem, nem tudtam semmit. Úgy sodródtam, mintha a szél kapott volna ki az ablakon. Senki nem mondott semmit. Amíg a testvéreimmel voltam – ez órákban mérhető – ők sem. Nem tudtam, hogy mi történik.

Mindenesetre az biztos, hogy Miskolcra kerültem. Ez, a már megélt zűrzavarok, kiszámíthatatlanságok után egy-két nap vagy hét elteltével, a maga rendszeres életvitelével – felkelés, reggeli, fogmosás stb. – biztonságosabbnak tűnt. De az érzelmileg teljesen sivár környezet miatt történhetett meg – amit a Cigányidők kisregényemben már leírtam –, hogy többen egymással összeszerelmesedtünk.

„Volt viszont egy kisfiú, aki velem egyidős lehetett, igen csúnyán beszélt. Kérdezgettem, hogy ez meg az a szó mit jelent, de nem tudta megmondani, csak néha mutatott a lába közé, vagy vette elő a magáét, és azt mondta: ez a fasz. Én meg voltam győződve róla, hogy az övét fasznak hívják, de az enyém attól még fafonya, és különben is: mindenkinek más-más neve van erre. Egy este aztán odabíjt hozzám ez a fiú, és azt mondta: buzuljunk! Buzuljunk? Miért ne? Úgyis unatkoztam, mert korán kellett lefeküdnünk, és csak néztem a plafont, a Mari arcát képzeltem magam elé, és alig bírtam visszafojtani a könnyeimet.”

Jellemző volt, hogy a barátságok eljutottak egészen a homoszexualitásig. Állandó párok is kialakultak. A nevelők, bár kedvesek voltak, úgy éreztem, hogy inkább a saját gyerekeikre tartalekolják szeretetüket. Meglepett hát az utolsó esti ajándék, amit kaptam.

„Amikor anyu eljött értem a miskolci gyermekvárosba, már nem is örültem, hogy hazakerülhetek, hiszen előző este kihívott a hálószobámból a legkedvesebb nevelőnőm (...) Válassz magadnak, Tamás, három mesét, amit szívesen meghallgatnál, mert holnap hazamész. Elmondta a meséket, én csak hallgattam, hallgattam, és csodálkoztam, hogy vannak ilyen viszonyok, szóval olyanok, hogy egy ember leül egy másikkal, és csak neki mesél; hogy kitüntetett figyelmet kap; hogy szeretik egymást. Hogy van mese. Amikor pedig visszakísért a szobámba, még pusztit is adott a fejemre, megsimogatott, és mondott valami kedveset, amitől mindenki felkelt és kiáltozott vagy esengett, hogy: Nekem is pusztit, én is kérek, én is, én is.”

Ez akkor nagyon fontos volt, hogy külön szobában, csak nekem meséltek el három olyan mesét, amit én választottam. De talán mégsem volt annyira személytelen, embertelen az intézet, mert amikor 19 évvel később visszatértem látogatóba, a nevelők még emlékeztek rám.

Ahogy mondtam már, családom Csernelyben lakott, Ózd mellett. Otthon palócra emlékeztető tájszólással beszéltünk. Ezt a tájszólást nagyon durván kinevelték belőlem. Attól kezdve görcsösen odafigyeltem arra, hogy ne úgy mondjam a szavakat.

– Körülbelül hány évet voltál a Gyermekvárosban?
– 6 évesen az iskolát már Csernelyben kezdtem, tehát másfél-két évet lehettem.
– Közben voltál nevelőszülőnél is?
– Igen, talán nem is egynél. Csak arra emlékszem, hogy egy teljesen ismeretlen helyen vagyok, egy faluban, egy öreg néninél. Még előttem van a ház és az udvar. Arra is emlékszem, hogy ez a néni meghal. Azt nem láttam, hogy meghalt volna, egyszerűen csak eltűnt.

Majd ezután jött a második nevelőszülő, aki kínozott és dolgoztatott minket: krumplit kellett pucolni, felseperni a házat, leszedni a gyümölcsöket, a kertben kapálni. Volt egy édesgyereke is, őt szerette, minket kifejezetten gyűlölt. Valószínűleg csak a pénz miatt kellettünk neki. A saját gyereke soha nem dolgozott. Amíg mi dolgoztunk, ők tévét néztek.

– Még milyen bántalmazások értek titeket ennél a nevelőszülőnél?

Mindenért megbüntetett. Nem játszhattunk, s nem nyúlhattunk a gyereke játékaikhoz. Maximum susmoroghattunk. De már ez is zavarta. Nem kaptunk enni. A kukoricára térdepelés teljesen megszokott volt. Én azt bírtam a legnehezebben, ha nem engedett elaludni. Beülhettem mellé az ágyba, de nem volt szabad lefeküdnöm, nem szabadott elaludnom. Azt mondta, hogyha reggel alva talál, akkor megver. Én persze elaludtam, de másnap mégsem vert meg, viszont bennem volt a félsz, hogy bármikor megverhet. Büntetés volt továbbá az is, hogy meztelenre vetkőzve a fűtetlen előszoba kövezetén kellett ülnöm, tyúk- és disznószarba nyomta az arcunkat. A velem együtt levő lányt egyszer úgy leforrázta, hogy harmadfokú égési sérüléseket szenvedett, az arca teljesen elroncsolódott. Emiatt is perelték be őt.

– Ez az a bírósági tárgyalás, amit könyvedben is megírtál?

– Igen. Miskolcra kellett a tárgyalásokra járnom. Ez rettenetes élmény volt.

A kihallgatások egy kis szobában történtek, ahol egy kis asztalnál egy férfi ült egy írógép mögött. Kérdegetett és gépelt. Minden alkalommal egy nevelő ölében ültem, aki biztatott, hogy mondjam, mondjam, mondjam, mik történtek. Olyanokat kérdeztek, hogy jó voltam-e? Azt válaszoltam, hogy jó, bár meggyőződésem szerint rossz voltam. Egyszer elloptam a karamellás cukrot az asztról. Amúgy is: ha valakit állandóan vernek, akkor elhiszi magáról, hogy rossz. Ugyanakkor meg attól féltam, hogyha azt válaszolom, rossz voltam, akkor visszakerülök a nevelőszülőhöz.

Végül tanúként a tárgyaláson is részt kellett vennem, s a nevelőszülő szemébe kellett mondanom a bírónő öléből, hogy miket csinált velem. Időnként mélyen a szemembe nézett. Féltam tőle, ezért nem tudtam mindent elmondani.

Anyu a Gyermekvárosba való visszakerülésem után már látogatni kezdett. Ő korábban szabadult, mint az apu. A nővéremmel együtt látogatott, akit elsőként vehetett ki az intézetből. Szabadnak tünnek a szememben, és nem értettem, hogyha ők szabadok, akkor nekem miért kell az intézetben maradnom. S mivel senki nem magyarázott el semmit, úgy éreztem, egy könyv vagyok, ami ott áll, s amikor megérkezik anyám, leemelnek a polcra, kinyitnak, belémolvasnak és visszatesznek.

– Behajtani tilos volt a jeled a Gyermekvárosban...

– Igen, ezt írom is a könyvemben. Ezt a jelet igazából ki is tehettem volna a szívemre. Mindenkiel szemben bizalmatlanná váltam: szüleimmel szemben is. Nem értettem semmit, a teljes elutasítás volt számomra a legjobb.

– Amíg édesanyád börtönben volt, kaptatok-e tőle levelet, csomagot, tudatok-e találkozni? -Nem.

– Könyvedben írod, hogy mikor édesanyád hazavitt, nem tudtál vele mit kezdeni.

– Igen, sokáig nem tudtam vele mit kezdeni. Nem tudtam, hogy milyen szerepet tölt be az életemben, és a mai napig nem állt helyre köztünk egy normális, oldott anya-gyerek kapcsolat. Anyu folyamatos lelkiismeret furdalással fordul felém, én pedig olyan bizalmatlansággal, amit Pilinszky ír az egyik versében:

„Csak meg ne lopj! Csak el ne pártolj!

Ha gyenge vagy, végem van akkor.

Ágyban, párnák közt, uccazajban
iszonyú lenne fölriadnom.”

– Beszéljünk az iskolákról!

– A családban senki sem szerzett szakmát, nekem sincs még diplomám. Mindez azzal magyarázható, hogy a családot a szétesés annyira megviselte, hogy senkiben nem maradt erő -bennem is csak nagyon kevés van -, ami az építkezést tenné lehetővé. Hiányzik az életünkől az a szervező elv,

aminek segítségével gyarapodni tudnánk lelkiileg, anyagilag, bárhogya. Nem tudunk nyugodtan megülni a helyünkön, és elvégezni egy egyetemet. Szerintem ez nekem még most sem fog sikerülni. Ez mára harmadik felsőoktatási intézmény, ahol tanulok. Gyerekkoromban sem volt az életünkben két év, hogy egy helyen maradtunk volna. Albérletről albérletre vándoroltunk.

Azt, hogy itt tartok, nem magamnak köszönhetem. Nehogy valaki azt higgye, hogy ebből a helyzetből ki lehet lépni. Nem, ez magunktól nem megy. Nem igaz, hogy a gyermekkori sérelmeit idővel kinövi az ember. Soha nem növi ki. Ha egy gyereket kiszakítanak a családjából – főleg tízéves kora alatt –, azt soha nem növi ki: az egész életét meghatározza.

– Továbbtanulásodat hogyan képzelted el?

– Mindenféleképpen tovább akartam tanulni, pincérnek vagy tévészerelőnek. A tanárok viszont azt mondták, hogy inkább menjek gimnáziumba. Anyuék engedtek a „hivatalos közeg nyomásának”, az ő szemükben ez volt az iskola. Gimnáziumba mentem, de fogalmam sem volt, hogy minek. Ott szeretettel fogadtak.

16-17 évesen lázadozni kezdtem. Lázadtam a gimnáziumi csiszolgatás ellen. Szívesebben dolgoztam volna már.

A környezet álságosnak, hidegnek tűnt. Visszavágytam anyuékhoz: inkább az ő értékrendjüknek megfelelő, számomra természetesebb közegbe szerettem volna beilleszkedni.

– Mikor kezdtél írni?

– 9-10 évesen már írtam. A korai, József Attilás, a szegénységünkről szóló kis versek még nagyon tetszettek a szüleimnek.

– Minek a hatására kezdtél el írni? Ez csak úgy jött...?

– Sohasem jön csak úgy. Azok alkotnak, akiknek valami hiányuk van. Nem kezdhettem festeni, mert sosem volt vásznam, ecsetem. Nem kezdhettem zenélni – ugyan muzsikussal családból származom –, mert nem volt hangszerünk; viszont volt papír meg toll, tehát írni kezdtem.

– Számodra az írás amolyan öngyógyítás?

– Igen, ez a kisregény, a Cigányidők, öngyógyítás. A nagy részét esténként írtam, végigzokogva az egészséget. Közben pszichiátriára jártam. Rengeteg gyógyszert szedtem, s világ-vége-félelmes hangulatom volt. Ennek a regénynek a megírása terápia volt.

– Az Először vége van című versedben írod:

*„A szívemen csodálkoztam el, hogy
milyen ideges, nyughatatlan szervem,
aztán meg: mennyire üres. És még sincs benne hely.
Nem neked, vagy másnak, akit szerettem eddig,
vagy ezután majd fogok, de magamnak nincsen:
az a szív, bár bennem van, de nem értem dobog.”*

– Ez azt jelenti, hogy most nem találsz a helyedet?

– A dolog ennél bonyolultabb. Van egy nagyon nagy feladatom. A szüleim elindítottak egy hullámot, s én, úgy érzem, hullámtörő fal vagyok. Nem adhatom tovább ezeket az élményeket a gyerekeimnek. És ezért nem is foglalkozhatnék magammal annyit. Látom a testvéreimet, akiknek ez nem sikerült. Én ezt nem akarom, s emiatt folyton azt érzem, hogy nem a magam életét élem, s az előző élet kijavítása a legnagyobb feladatom. De már nem bírom tovább, szeretnék magammal foglalkozni. Rá kellett jönnöm, és most azon gondolkodom, mi az a teher, amit még rárakhatok a gyerekeimre. Rá kellett jönnöm arra is, nem tudom megtenni, hogy teljesen kiegyensúlyozott apaként – két gyerekem van – ne úgy neveljek, ahogy a szüleim engem. Sajnos egy picit úgy nevelem őket.

– Egy korábbi beszélgetésünk alkalmával említetted, hogy szívesebben lennél vagy maradtál volna pincér, mintsem a mostani életedet élnéd. Hogy érted ezt?

– Ha az ember szenved, az nyilvánvalóan csiszolja, finomítja. Érzékenyebbé válik, tágul a vilásképe. Elvileg így teljesebb életet tud élni, de gyakorlatilag – tapasztalatom szerint – ez nem így van. A talaj nélküli tágasabb világ nem ér annyit, mint egy szűkebb világgal talajjal.

– A lényeg az, hogy elinduljon egy folyamat, aminek a végén – mikor meghalok – elmondhassam, jó életem volt annak ellenére, hogy rosszul indult. De ezt a rossz kezdetet ki lehet aknázni, profitálni lehet belőle. Én viszont nem ronthatom el a gyerekeimet, mondván, hogy ők ebből ügyis profitálnak majd.

– Milyen elvárások fogalmazódtak meg irányodban?

– Mindenfelől vannak elvárások. Anyu, apu és a testvéreim felől érkezik egy olyan elvárás, hogy segítsen őket. Ez gyakorlatilag csak anyagi segítséget jelent. Tanácsokat nem kérnek, és nem osztanak. Kivetettek: teljesen maguk fölé rendelték.

Az írói társadalom felől az az elvárás jelentkezik, hogy az emlékeimről számoljak be. Minél részletesebben, és most rögtön.

A harmadik elvárás a szűkebb család felől érkezik. Hogy minden emlékemet dolgozzam fel minél előbb, és ne legyenek ezzel problémáim, mert az a gyerekeknek nagyon rossz, nehéz együtt élni az állandóan jelenlévő depresszióval, misztikus félelmekkel, rémálmokkal.

Természetesen jelentkezik elvárás a cigányok részéről is.

– Sikerült-e beilleszkedned, vagy most mintegy hontalanként élsz két kultúra között?

– Vannak barátaim, akik becsülnék, és akiket én is becsülök, tehát ilyen tekintetben sikerült beilleszkednem. De érzem, hogy itt másfajta értékek működnek, amiknek csak nagyon odafigyelve tudok megfelelni. Van valami alapvető különbözőség, valami állandó súrlódás. Bizonyos tekintetben a társadalmon kívülről érkeztem, s számomra ez a társadalom visszásnak tűnik. Viszont a falum, a családom pedig már kevés. Tehát a forrás kevés, a tenger meg piszkos.

– A Családi kör versei élményversek?

– Igen, de nem mindig az én élményeimből.

– Említetted: csak a gyerek lehet a vesztes. Mit jelent ez?

– A szülők már vesztek máshol vagy máskor. A valódi vesztes a gyerek, hiszen az ő élete romlik el. Nem szembesülnek vele, mert ezek nem annyira látványos veszteségek. A gyerek felnőtt, dolgozni kezd, családot alapít. Látszólag normálisan él, csupán az életörömét veszíti el. Emiatt is kell kiegyensúlyozottnak lenni, és nagyon odafigyelni a gyerekekre. Nem nevelni kell a gyereket, mert ez már egy görcsös viszonyt feltételez, hanem egyszerűen természetesen kell vele bánni. De elég az is, ha a szülő számára fontos a gyerek fejlődése. Talán a legfontosabb a határozott, biztosságot adó, érett személyiség, ami a gyerekeknek mintaként szolgálhat.

– Szerinted mi az, amit ha megkaptál volna, nem így alakul az életed?

– Az odafigyelés, az értő odafigyelés mindenkitől elvárható. Ez elvárható még attól is, aki nem szereti a gyereket, akit nevel, mert nem az övé.

Az interjút készítette: Büki Péter

CSALÁDI KÖR

Csald meg apócat!

Táncolj, anyócám, gondodat elfeledd,
Zoltán bácsinak engedj tapizni
formás gerinced. Mért ne hagynád?
Látod, apusnak is ott a nője.
Nem szép a Zoltán bácsi, de jó nyugodt.

Hosszú az orra, nem veti fel a pénz,
sejtem viszont, hogy jó az ágyban -
erre is illene már ügyelned.

Alszom, ha majd kell, nem zavarok tovább,
fálnak fordulok, rólatok álmodom,
elképzelem, hogy új apám lesz,
hogy ha a mostani végre elhúz.

Mi baj, Apa?

Haló, apóca, én vagyok!
Ne sírj, óvodában vagyok.
Mindenki elment, már csak én
maradtam, téged várlak én.

Ne sírj, apu, hisz megesik
ez mással is, hogy beiszik
és elfelejti kisfiát,
de már ne késlekedj tovább.

A Zsuzsa néni üzeni,
hogy legközelebb megteszi,
és elvitet, és más szülők...
Apu, gyere, mert őszülök.
Ha elviszel, én jó leszek,
a kocsmá előtt elleszek,
s te bent elpanaszolhatod
szörnyű nehéz nagy bánatod.

Hónap vége

Kétezeröttszázért megvinné bárki a mackóm,
s hogyha a váramat és a legómat is el tudom adni,
meglesz könnyen a tejre, a sörre, a gázra való pénz,
s nem lesz senki se mérges, nem lesz hajbakapás sem.
És fizetéskor, ugye?, mindent visszaveszünk.

Esti dal

Anyu fehér, karcsú nyakát
apu karolja este át,
szobájuk zárva, jaj, de rég
hallani ágyrugók nesztét.

Anyu, aludj, már este van,
a csöndnek kenyértette van.
Apu, aludj, már este van,

focimeccsét is láthatod.

Kicsi tesóm, ne keseregj,
melegszik már kint a tejed.
Aludjál, tente, tente, te
lekókad nővéred feje.

Tesó, aludj, már este van,
a szívben gondok mérge van,
ne félj, figyelek én terád,
aludj, aludj ne sírj tovább!

Másodközlés Jónás Tamás hozzájárulásával.

Első közlés: Nappali ház folyóirat 1998. évi 4. száma.

Írta: Lovas Zsuzsa

CSALÁDI MEDIÁCIÓ

Felnőttekkel dolgozó klinikai pszichológus vagyok, akinek nagyon fontos a pszichoterápiás munka. Ha a szakmai identitásom ennyire egyértelmű, akkor hogyan kerülök mégis a gyerekvédelem területére? A válasz nem titok. Sokszor találkoztam felnőttekkel, akik gyermekkorukban olyan súlyos lelki sérülést szenvedtek el, amelyeken a pszichológiai módszerek már nem tudtak segíteni. Tehetetlenül álltam szenvedésüket, kapcsolati képtelenségüket vagy éppen alkohol- vagy drogfüggőségüket látva. A lelkiileg sérült emberek között eltöltött sok-sok év után megfogalmazódott bennem az elhatározás, hogy olyan módszert vagy módszereket kell keresni, amelyek a megelőzést segítik elő. Azzal is tisztában voltam, hogy valószínűleg ez a módszer nem kizárólag pszichológiai eljárás lesz, hanem szükségszerűen különböző területről átvett technikák ötvözete. A döntés tehát megszületett: ki kell vinni a pszichológiai tudást és tapasztalatokat a rendelő falain túlra, és megpróbálni hasznosítani belőle azt, ami hasznosítható. Minden alapfokú pszichológiai tankönyvben olvasható, hogy a gyermekkor mennyire meghatározó a személyiség kialakulása, a felnőttkori tünetek és zavarok szempontjából. Az is közhelyszámba megy, hogy a szülők vitája és veszekedése, olykor verekedése, a feszültségek állandósulása milyen súlyosan károsítja a gyermek fejlődését. A pszichológusok hajlamosak minden jelenséget kizárólag pszichológiai szempontból vizsgálni és megmagyarázni, hajlamosak figyelmen kívül hagyni a külső környezetet, a direkt segítségnyújtás lehetőségét és szükségességét. Ezzel a megközelítéssel elégedetlen voltam. Úgy éreztem, új eszközökre, új technikákra van szükség. A konfliktusokat elsősorban mint megoldandó feladatokat kell felfogni, a konkrét élethelyzeti nehézségekben kell támogatást adni. Ez nem azt jelenti, hogy elveszünk az emberektől, a szülőktől, a házastársaktól a döntés jogát és felelősségét, hanem azt, hogy olyan helyzetet és feltételeket teremtünk számukra, amelyekben képesek lesznek saját ügyeik megnyugtató megoldására. És mint a mesében, ekkor találkoztam a mediációval. Vannak ilyen nagy találkozások az életben, amikor ráérzünk, hogy igen, ezt kerestem régóta. A családi mediáció számomra azt jelenti, hogy hasznosíthatom az emberről, a gyerekekről szerzett tudásom és tapasztalataim a mindennapi életben felmerülő konfliktusok megoldásában és az elmérgesedő konfliktusok megelőzésében.

Immár megvolt a módszer, megvolt a hozzá szükséges tudás, de szükség volt arra a területre, ahol a módszer széles körben alkalmazható. És ekkor jött a gyerekvédelem Herczog Mária személyében. Ő már régóta ismerte a mediációt, és tisztában volt a gyerekvédelem területén való alkalmazhatóságával. Találkoztunk, és innentől kezdve együtt haladtunk tovább. Megpróbáltuk a módszert a gyerekvédelem területén minél szélesebb körben megismertetni és elfogadtatni. A szakterületen dolgozók számára a mediáció nem új, hisz nincs új a nap alatt, alkotóelemei jól ismertek. Az újdonság a folyamat egészében és az egyes szakaszokhoz rendelt technikákban van. A gyermekvédelmi mediáció a válások, a gyermekelhelyezés, a családi konfliktusok, a család és intézmény vitája esetén tűnik a legmegfelelőbb módszernek a felmerülő konfliktusok kezelésére. Ezekben az ügyekben ugyanis a jogi út, a bírósági ítélet nagyon kevésbé oldja meg a vitás kérdéseket. Nem csak az okoz gondot, hogy nem lehet a vitát lezárni vagy megnyugtatóan rendezni, hanem az is, hogy a konfliktus szereplői – főleg a gyerekek – jóvátehetetlen sérüléseket szenvednek el a sokszor évekig húzódó fájdalmas küzdelemben. A gyerekek életében az időnek talán még a felnőttekénél is nagyobb jelentősége van, az ellopott gyermekkor nem pótolható, az elszenvedett érzelmi sérülések nagyon nehezen gyógyulnak. Ráadásul ezekben a vitákban sokszor igen nehezen eldönthető kérdésekről van szó, olyan érzelmekkel telített, nehezen racionalizálható problémákról, amelyekben mindenkinek egy kicsit igaza is van, meg nem is. A konfliktus megoldását nagymértékben hátráltatja,

hogy az érdekek rendkívül nehezen körülhatárolhatóak. A családi mediációs ügyekben azt tapasztaljuk, hogy a felek a gyerek érdekei mögé bújtatják saját érdekeiket, és ezért az apa vagy anya valódi érdeke nehezen kibogozható. Az ilyen típusú elhúzódó vitáknak nincs igazi nyertese, csak sok vesztese, és mindenkinek sérül az érdeke, ha nem sikerül korrekt megállapodást találni, ha nincs mód az indulatok és sérelmek feloldására.

Telkes József és Bognár Gábor: A válás lélektana című könyvükben a családi mediáció amerikai fogadtatásáról a következőket írják: „Minden szakmaközi módszernek a bekebelezés és a kiátkozás között kell lavíroznia, míg el nem éri a nagykorúságot. A válási közvetítést a jogi szakmák részéről inkább kiátkozás, a mentálhigiénés szakmák részéről inkább a bekebelezés fenyegette.” (222. old.)

Az Egyesült Államokban és Nyugat-Európában a családi mediációs technikák több fajtáját használják. A válási mediáció esetén a leggyakoribb a jogász-pszichológus pár által végzett közvetítés. De a mediációs központokban ezt a szolgáltatást kiegészítik nevelési tanácsadással, párterápiával és a családokkal végzett szociális munkával.

A válási vagy családi mediáció Magyarországon a nyolcvanas évek közepén elképzelhetetlen és megvalósíthatatlan ötletnek tűnt, amivel több elméleti szakember felvetése ellenére nem foglalkozott senki. A válások száma nőtt, a gyermek-elhelyezési, láthatási ügyek pedig a gyerekek és családok életének megkeserítésén kívül a gyámhatóságok, bíróságok leterheltségét is jelentősen növelték. A bíróságokon és hivatalokban többnyire rosszak a munkafeltételek, az ügyek és a döntések rendkívüli módon elhúzódnak. A segítő szakmákban dolgozó szociális munkások, pszichológusok, tanárok, bírók, gyámügyi dolgozók gyakran sikertelennek érzik erőfeszítéseiket, eszköztelennek és erőtlennek látják magukat, különösen azokban a nem ritka esetekben, amikor nyilvánvaló, hogy a felek „elbeszélnek egymás mellett”, nem tudnak, vagy nem akarnak a valódi kérdésekről beszélni. Sok esetben előfordul, hogy a bíróság, a gyámhatóság, a gyámhivatal döntéseit a felek nem tartják be, és a segítő szakemberek nem tudják az ítéletet végrehajtatni. A sikertelenség, a helyzet tarthatatlansága és az okozott ártalom is egyre szembetűnőbb volt.

Mára érzésünk szerint sokkal érettebbek a feltételek arra, hogy elinduljon egy olyan folyamat, amiben a feloldhatatlannak látszó konfliktusokkal küzdő családok, intézmények és szakemberek igénybe veszik a közvetítést, a mediációt, és legalább kísérletet tesznek a konfliktusok tárgyalásos, megegyezéses rendezésére.

A VÁLÁSI MEDIÁCIÓ

Felgyorsult körülöttünk a világ, és ebben a rohanásban egyre kevesebb időnk marad egymásra. A családokat nyomasztja a megélhetés gondja, férjek és feleségek szaladgálnak pénz és munka után. A munkanélküliség, az elszegényedés rendkívüli mértékben megnöveli a konfliktusok számát, és elmélyíti a meglévőket. A fő problémát mégis az okozza, hogy a családok nem tudnak megbirkózni konfliktusaikkal, nem ismerik a kulturált és hatékony megoldási lehetőségeket. Nem tudnak békében élni egymással, és nem tudnak békében elválni. Ha problémájuk van, sokszor tudomást sem vesznek róla, megpróbálják besöpörni őket a szőnyeg alá. Ha ez nem sikerül, akkor a körülményeket vagy a másikat hibáztatják, vele veszekszenek, őt teszik mindenért felelőssé. Sok kapcsolat nagyobb megrázkódtatás nélkül túljut ezen a nehéz időszakon, sokaknak sikerül időben leállniuk az egymásra mutogatással, ám még így is szép számmal maradnak, akiknek a megoldatlan problémákra rámeleg a kapcsolatuk, a házasságuk.

A válási mediáció a viták, az elrontott kapcsolatok rendezésének alternatív módja. A válási mediációban nem a házasság helyreállítására törekszünk – bár ez sem kizárt –, hanem az elválás érzelmi terhein próbálunk enyhíteni, felmutatva a realitást, „az élet megy tovább” elvét. A válási mediáció egyaránt foglalkozik a válás jogi, anyagi és érzelmi-kapcsolati következményeivel. Hiszen egyáltalán nem mindegy, hogy válás után mi lesz a gyerekek sorsa, hogyan történik a

vagyonmegosztás. A házaspárnak el kell döntenie, hogy idegőrlő, pénz- és időpocsékoló folyamatot választ, vagy közösen tesznek erőfeszítést, hogy túljussanak életük e nehéz szakaszán. Sokszor a harag, a bosszú vezérli a házastársakat, még saját érdekeik ellen is képesek cselekedni, csak a másikat fájjon, neki vagy neki is rossz legyen. Az érzelmek és indulatok elmérgesedése a helyzet elmérgesedéséhez vezet, és az ember észre sem veszi, hogy tönkreteszi önmagát és környezetét. A válási mediáció célja, hogy a házaspárok minél gyorsabban megállapodjanak, minél hamarabb túltegyék magukat a múlt fájdalmas eseményein, és energiáikat a jövőjük kialakítására koncentrálják.

Összegezzük hát, hogy mi az, ami a válási mediáció mellett szól:

1. nincs két tábor, egy tábor van, ahol a felek, a pszichológus és ügyvéd mediátorral közösen oldják meg a konfliktust
2. gyors, nem húzódik el évekig
3. az indulatok és az érzelmek kezelhetőek
4. a semleges, pártatlan fél segít a megoldások megtalálásában

Nem állítjuk, hogy a válási mediáció csodaszer, célunk csupán az, hogy bővítsük a választható megoldások körét, és a perben, haragban állók ízlésüknek és lehetőségüknek megfelelően választhassanak ezek közül.

Írta: Lovas Zsuzsa

CSALÁDI MEDIÁCIÓ EURÓPÁBAN

Strasbourg, 1998. október

1998. október 1-2. között az Európa Tanács a családi mediáció témakörében rendezte meg a Családi Törvényekről szóló 4. konferenciáját.

A konferencián az Európa Tanács és az Európa Parlament magas szinten képviseltette magát. Az ülések elnökei az Európa Tanács szekcióinak vezetői közül kerültek ki. A Lordok Házának elnöke, Lord Irvine of Lairg, aki egyben az angol Legfelsőbb Bíróság Elnöke is, 30 perces előadásával emelte a konferencia amúgy is magas színvonalát.

A konferencián az Európai Közösség országainak mediációs központjai ismertették a mediáció elfogadottságát az adott ország törvénykezési rendszerében. Nagy-Britanniában, Írországbán, Franciaországban és Belgiumban a mediációs megállapodások a bírósági ítéletekkel azonos elbírálásban részesülnek.

A konferencián felmerült a családi mediáció európai elfogadottságának, módszertanának és oktatásának egységesítése, harmonizációja.

A családi mediáció magyarországi bevezetése, a módszer elfogadása rendkívül időszerű és sürgős feladat, ha nem akarunk végérvényesen lemaradni az Európai Közösség tagállamai mögött. A bevezetés személyi és módszertani feltételei adottak, anyagi és törvényi feltételei azonban hiányoznak. A konferencia előadói, a résztvevő bírók, ügyvédek, pszichológusok és segítő szakmák képviselői egységes álláspontot képviseltek a tekintetben, hogy a családi mediáció alkalmazása komoly anyagi megtakarítást, és a bíróságok nagyfokú tehermentesítését eredményezi.

A konferencián felmerült a segítő szakmák felelősségének kérdése is. Művelőiknek el kell jutniuk odáig, hogy a szülőket felnőtteknek tekintsék, és kezeljék. Olyan felnőtteknek, akinek joga és felelőssége, hogy döntsön családját vagy gyermekét érintő vitás kérdésekben. A segítő szakmák munkatársainak felelőssége, hogy megfelelő módszerek és eszközök alkalmazásával segítsék a konfliktus résztvevőit, hogy a konfliktusok ne elmérgesedjenek, hanem megoldódjanak, azaz a felek számukra elfogadható és megvalósítható megoldásokat találjanak. A módszertani intézet feladata pedig az, hogy figyelemmel kísérje az új módszereket és technikákat, és hatékonyan vegyen részt ezek megtanításában és elterjesztésében. A mediáció ilyen módszer. A strasbourgi út egy lépés volt ennek megvalósításában.

Írta: Molnár László

EGÉSZSÉGNEVELÉS ÉS GYERMEKVÉDELEM

Az Országos Család- és Gyermekvédelmi Intézet Egészségnevelési és Mentálhigiénés konferenciát rendezett 1999. január 12-én. Az itt elhangzott – döntően az egészségnevelés ismert (?) területeit felölelő – előadások kerültek a kiadványba. A Magyarországon élő gyerekek jellemző egészségi állapotáról, egészségvédelméről szólók hangsúlyozták a természeti és az épített környezet, a nevelési körülmények, az életmód, a szociokulturális tényezők meghatározó szerepét. Az egészségnevelési, egészségmegőrző programok, melyek jórészt az óvodának, az iskolának szerveződnek, egészen jó határfokkal működhetnek, ha az életkori sajátosságok kínálja lehetőségeket – kicsiknél az utánzás, a szabálykövetés, míg a kamaszkorban a kortárs csoportok döntő befolyása – kellően kiaknázzuk. Még akkor is kétséges, hogy hosszabb távon maradandónak bizonyul-e az így kialakított pozitív egészségmagatartás, tudva azt, hogy mennyire meghatározó a családi minta-követés. Ennek ismeretében talán többen vállalhatták volna, hogy szóljanak a „magasabb rizikójú csoportokkal” végezhető munkáról. Azaz a hiányérzetem abból ered, hogy nem mondatik ki a szegénység, a más, mindenekelőtt cigány kultúrához tartozás, hogy hajléktalanként, menekültként, bevándorlóként is élnek Magyarországon gyerekek és fiatalok – elég sajátos viszonyban az egészséghez, az egészséges környezethez fűződő jogokkal.

Ha a közegészségügyi feltételek hiányosságairól, elégtelen táplálkozásról, tartós frusztrált helyzetekről s ez utóbbi nyomán korán dohányzóvá, alkoholfogyasztóvá váló gyermekekről beszélünk, akkor szakmai arisztokratizmussal, álszemérmességgel vádolhatók maradunk mindaddig, amíg nem nevezzük meg az érintett társadalmi csoportokat. Az egészségprognózis tekintetében (is) megosztott országban élünk, ahol a lakosság egy része a harmadik világ problémáit hordozza, míg mások a fejlett országokét. Talán éppen ennek okán lehetett volna jóval célzottabban beszélni programokról, ha lennének ilyenek. Ezért a kritika inkább általános érvényű, a kéziratok szerzőire korlátozottan terjeszthető ki.

Összességében az írásokban korszerű, ökológikus, többeknél holisztikus szemléletmód jellemző.

Kiemelkedően jó Komlói Ákos Tesi, lelki egészségvédelem a legkisebket gondozó intézményekben című áttekintése. Hat dimenzió összefüggéseiben vizsgálja az egészség szükségletét: társadalmi, társasökológiai szinten, családi életciklusokban, fejlődéslélektani szükségletekben, szociálpszichológiai szempontból, életkor-specifikus aktivitások, tevékenységformák szerint, fejlődési krízisek, hiányállapotok korrektív befolyásolásuk szerint.

Kevesen vállalkoztak a gyermekvédelmi gondoskodásban élők egészség-veszélyeztettségéről, testi-lelki szükségleteikről képet adni.

Herczog Mária tanulmányában megfogalmazza a leginkább adódó kérdéseket, megállapítva azt, hogy csak kevés számú és nem teljességgel feldolgozott eset és hiteles statisztika áll rendelkezésre. Az egyik kérdés az, hogy vajon az állam miért nem tud, vagy akar az átlagosnál jobb színvonalú egészségügyi és mentálhigiénés ellátást nyújtani a sérülékenyebb, rosszabb esélyekkel induló gondozott gyermekek számára? Óhatatlanul tovább kérdezzük, hogy vajon miért kell egy másik, magasabb színvonalú egészségügy? Bizonyára az elutasítás okán, miként a hajléktalángondozásban is minduntalan felmerül a külön egészségügyi szolgáltatás kérdésének jogosultsága. Pedig valójában a „mindenki számára” létező egészségügyben volna „normális” az ő ellátásuk is. A külön egészségügy, külön iskola hosszabb távon nem kívánatos elkülönítést/elkülönülést eredményez, nehezítve a társadalmi integrációt.

A mai helyzet és a jövőképünk közötti disszonanciát így jellemzi Herczog Mária: „... mert a gyermekek mai helyzetében jelentős szerepe van annak a magatartásnak, amit az egészségügyi,

szociális ellátórendszer és az iskolák tanúsítanak a gyermekotthonban nevelkedő gyermekekkel szemben.” „Arra gondolok, hogy ha normává válik, hogy a bajban lévő – fizikai és érdekérvényesítő szempontból egyaránt –, gyenge családok és gyermekek számára is elvárhatóan jár a jó színvonalú szolgáltatás, akkor a többiek számára is magától értetődően elérhető lesz ez.”

Igen érdekes tanulságokkal szolgált Patkó Kornélia és Szabóné Szilágyi Zsuzsa Mennyire biztosított az állami gondozásban élő gyermekek testi és lelki fejlődése? című tanulmánya. Hat gyermekotthonban 412 gyermek orvosi és pszichológiai adatait dolgozták fel, kérdőívet vettek fel a szakszemélyzettel. A vizsgálat eredménye összességében lehangoló, érdemes végigolvasni. Itt csak egyetlen megállapítást emelek ki az érdektelenségek, együttműködési képtelenségek közül: „A nagyobb létszámú városi otthonok szakember-ellátottságának – pszichológus, gyógypedagógus, logopédus – helyzeti adottságaik miatt is természetszerűleg jobbnak kellene lennie. Bár ezt nem tapasztaltuk egyértelműen, hiszen a vizsgált gyermekotthonokban csak két helyen volt például pszichológus, ő is részmunkaidős. Ha alkalmazásban állnak is ezek a szakemberek, mintha el lennének egymástól szigetelve. Egyetlen gyermekotthonban sem talákoztunk valódi csapatmunkával.” Talán néhány év múlva – a gyermekvédelmi törvény és az ombudsmani vizsgálat nyomán – pozitív képet festhetünk a gyermekek testi és lelki egészséghez fűződő jogai érvényesüléséről.

A számos kötetbe szerkesztett előadás közül fokozott érdeklődésre tarthat számot Magyar Gyöngyvér A gyermekbántalmazás elleni küzdelem európai gyakorlata és hazai tapasztalataink című munkája. A gyermekbántalmazásnak a családon belüli és kívüli formái mellett elsősorban a szexuális bántalmazással, mint korábban hosszú ideig tabuként kezelt cselekménnyel és traumával foglalkozik a szerző. A jelenség pontos leírása – az azonosítás érdekében –, az európai országok kezelési stratégiáinak bemutatása, a visszaélések megelőzésére indult „Chicoca fája” című program tapasztalatairól készült beszámoló szakmailag korrekt és alkalmas arra, hogy felkeltse a szakemberek vagy akár laikus segítők érdeklődését is. Igényes, mindvégig realista megközelítésben íródott tanulmány. „Nem elérhető cél, hogy a gyerekek ne legyenek bántalmazás áldozatai, de a potenciális áldozatok száma jelentősen csökkenthető, és elkerülhető sokféle kritikus élethelyzet a megelőzéssel!” A kötet Herczog Mária szerkesztésében a Népjóléti Minisztérium Prevenációs Koordinációs Csoportjának támogatásával készült. A gyermekvédelemben és a rokon szakmákban dolgozók számára ajánlott olvasmány.

(Megrendelhető az Országos Család- és Gyermekvédelmi Intézetben, Budapest, 1134 Tüzér u. 33-35./

Bemutatjuk

ERŐSZAKMENTES KOMMUNIKÁCIÓ TRÉNING

„Tanulás és tanítás az ember teljességéért” címmel indítunk szemináriumsorozatot pedagógusok, szülők, iskolapszichológusok és minden érdeklődő számára, amely kéthavonta, hétvégeken kerül megrendezésre, az év folyamán összesen öt alkalommal.

A sorozat meghívott előadói között sokféle tudományág legkiválóbb képviselői szerepelnek. Vezetésükkel a résztvevők a pedagógia hivatásában és művészetében rejlő gazdag erőforrásokra és a mindennapi kihívásokon fölüllemelkedő rálátásra tehetnek szert. A modern pszichológia, az agykutatás és a művészet-pedagógia felismeréseinek alapuló tanulásfejlesztési kutatások az emberi intelligencia egyre újabb megjelenési formáit térképezik fel és aktivizálják. Ebben a kutatásban kiemelkedő szerepet kap az érzékszervek észlelési folyamatainak, az érzelem intelligenciájaként körülírt lelki folyamatoknak és a tudat felismeréseinek teljességszemléletű összekapcsolódása. Az a tanulási folyamat, amely emberi létünk fizikai, érzelmi és tudati tapasztalataiból indul ki, és azokat összegezve a felfedezés örömeivel éli át a megismerés korlátlan lehetőségeit, közösséget teremt egyének, érdekcsoportok és generációk között, és megoldást kínál a pedagógia sürgető kérdéseire. Ehhez kíván ösztönzést és támogatást nyújtani a résztvevőknek rendezvénysorozatunk.

A kommunikációs szemlélet, amelyet alkalmazói szívesen neveznek „hatékony, együttérző kommunikációnak”, egyszerűen körülhatárolható, könnyen elsajátítható modellen alapszik. Mégis, használata során lépésről-lépésre segít rádöbbenni megszokott kommunikációs készségünkben rejlő kudarcainkra, kimondott és kimondatlan konfliktusainkra, tisztázatlan helyzeteinkre, és arra, hogy akár az erőszakot, vagy annak „egyéb” formáit alkalmazzuk, akár a szükségleteinkről való lemondást választjuk, emberi kapcsolataink gyakran hagyják bennünk a kétségbeesés, a szomorúság és a kielégületlenség érzését.

Dr. Marshall Rosenberg, klinikai pszichológus, aki Carl Rogers tanítványaként kezdte el kutatásait, és évekig Thomas Gordon munkatársa volt, 31 éves kutatómunka során fejlesztette ki a konfliktusmegoldó kommunikációs modellt, amely „Erőszakmentes Kommunikáció” néven vált nemzetközileg ismertté. Az általa alapított hálózat a világ 15 országában vezet béketárgyalásokat és szervez tréningeket, többek között háború sújtotta országokban és válságövezetekben, mint pl. Szerbia, Horvátország, Írország, Izrael, Ruanda, Burundi, Zaire.

Bár a módszer nevét szélsőséges helyzetek megoldásában kapta, mindennapi életünk kevésbé látványos eseteiben is egyszerűen alkalmazható. Dr. Rosenberg Mahatma Gandhit idézi, amikor azt mondja: „a megszokott nem azonos a természetesen” – megszokott kommunikációnk nem elégíti ki velünk született vágyunkat és természetes készségünket a szabad, őszinte, szeretetteljes emberi kapcsolatok iránt.

Az erőszakmentesség nyelve nevet viselő kommunikációs modell az érzelmi intelligenciát és a személyek közötti (interperszonális) kommunikáció készségét fejleszti.

Milyen gondolatokon alapszik az erőszakmentes kommunikáció?

- Mindenki arra törekszik, hogy megszerezze vagy megkapja azt, amire szüksége van.
- Valamennyien jobban járunk, ha ezt erőszak nélkül, a másik emberrel együttműködve tesszük.
- Mindenki felismerheti belső erejét és képességeit, és azokat önmaga és mások javára fordíthatja, ha együttérző megértéssel fordulnak felé.

Az erőszakmentes kommunikáció szellemi gyökerei harmóniában állnak az egyetemes érvényű erkölcsi és etikai eszmékkel, ugyanakkor gyakorlati útmutatói alkalmassá teszik használatát oktatási-nevelési intézményekben, ipari és kereskedelmi vállalatoknál, szociális intézményekben, politikai helyzetekben és a családi életben. A modell értékét emeli, hogy hatékonysága független attól, hogy partnerünk ismeri-e, vagy gyakorlott-e alkalmazásában. A tréning a modell használatához kínál elméleti és gyakorlati felkészítést.

Milyen gyakorlati lépésekből áll a folyamat?

- Világos, ítéletmentes megfigyelést teszünk.
- Kölsönösen elmondjuk és meghallgatjuk egymás érzéseit és szükségleteit anélkül, hogy védekeznénk vagy támadnánk.
- Kifejezünk egy konkrét, tettekben megvalósítható kérést, anélkül, hogy követelnénk, illetve meghalljuk a másik ember kérését, anélkül, hogy követelésnek értelmeznénk.

Milyen szemléletváltást kíván a modell?

- Megértéssel fogadjuk a másik ember érzéseit és szükségleteit függetlenül attól, hogy milyen módon fejezi ki magát.
- A kérésre adott „nem” választ olyan információnak értelmezzük, amely közelebb visz ahhoz, hogy megtaláljuk a mindkettőnk számára legelőnyösebb megoldást.
- Döntéseinkben átérezzük személyes választási lehetőségünket és felelősségünket, ugyanakkor elfogadjuk a másik ember választási szabadságát és felelősségét is.

Milyen készségek fejlődésében nyújt segítséget?

- Az eddigi sikertelen és sokszor fájdalmas konfliktusokba torkolló „kommunikáció” fokozatos átalakítása valódi párbeszéddé.
- Stresszmentesítés, az érzelmi terhek könnyítése.
- Az egészséges önbizalom és a tudatos, odafigyelő életszemlélet kialakulása és fejlődése.
- A szokások, a gondolkodásmód és az érzelmek kifejezése terén jelentkező kulturális különbségek feloldása.
- Harmonikus kapcsolatok kialakítása személyes életünkben és a munkahelyünkön.

Milyen eredményeket várhatunk?

- Megszabadulunk a düh, büntudat, szégyen, félelem és tehetetlenség érzésétől.
- Az ellenséges indulatokat sikerül áthangolni együttműködésre és kapcsolatok építésére.
- Védettebbekké válunk a lelki sérülésekkel szemben, és kapcsolatainkban egyre nagyobb teret nyer a kölcsönös egymásra figyelés, együttérzés és együttműködés.
- A konkrét helyzetekre olyan megoldásokat tudunk kialakítani, amelyek a kölcsönös tiszteleten alapulnak, és amelyekben mindannyian biztonságban érezzük magunkat.
- Együttes erővel jóval hatékonyabban tudjuk kielégíteni az alapvető egyéni, családi, közösségi és társadalmi szükségleteket, és könnyebben tudjuk megoldani a feladatokat.

ERŐSZAKMENTES KOMMUNIKÁCIÓ AZ ÜZLETI ÉLETBEN

Miben segíthet Önnek a képzés?

- a munkahelyi és közösségi kapcsolatok fejlesztésében
- az üzleti partnerekkel való kapcsolatok fejlesztésében
- az erkölcsi, emberi értékek világos kifejezésre juttatásában

- mások mondanivalójának megértésében, még akkor is, ha az esetleg ellenséges módon fejeződik ki
- vezető-beosztott viszonynál a személyes elvárások megfelelő megfogalmazásában és egyeztetésében, valamint a kívánt munkahelyi teljesítmény elérésében
- a munkahelyi szervezet és a munkafolyamatok átalakításában az érintettek ellenállásának feloldásával és együttműködésük elnyerésével
- az értekezletek, megbeszélések hatékonyságának növelésében
- a személyes és csoportszintű konfliktusok megoldásában
- összetartó, szinergikus munkacsoportok megszervezésében
- a kulturálisan eltérő háttérű emberek közötti kölcsönös megértés elősegítésében
- személyes tanácsadásban olyan alkalmazottak felé, akiket egyéni problémáik hátráltatnak a megfelelő munkavégzésben
- a munkateljesítmény értékelésében olyan módon, hogy az jótékonyan befolyásolja az alkalmazottak hozzáállását, önbecsülését és önálló alkotóképességét.

Magyarországon az elmúlt év folyamán a SEAL-Hungary Keresztutak Nemzetközi Egyesület szervezésében a fegyveres testületektől az egészségügyi dolgozókon, újságírókon, üzletembereken keresztül az oktatás és nevelés területén dolgozókig sok emberhez jutott el a híre az „Erőszakmentes Kommunikáció” modelljének, és az elkövetkező tanév során intenzív tréninget indítunk elsajátítására. A tréning formája heti egyszeri műhelyfoglalkozás, és az év folyamán öt alkalommal 3-3 napos bentlakásos intenzív tanfolyam. Várjuk minden kedves érdeklődő jelentkezését.

INTENZÍV TANFOLYAMOK 1999. ÁPRILIS

Erőszakmentes kommunikáció

Külföldi trénerünk: Trish Dickinson (Birmingham, Anglia)

Tíz éven keresztül dolgozott hallássérültekkel, és tanulmányozta a süket-néma-jelbeszédet. Egyetemi diplomát szerzett mozgás- és művészetterápiából. Ezt követően újabb tíz éven keresztül krónikus kábítószerfüggő felnőttek között dolgozott egy rehabilitációs központ munkatársaként.

1992-ben ismerkedett meg az erőszakmentes kommunikációval, és 1993-ban harmadmagával létrehozta a nemzetközi hálózat angliai központját. Angliában és Európa-szerte tart egyéni konzultációkat és csoportos képzéseket, amelyeken a mozgás- és művészetterápia kínálta eszközöknek, valamint az erőszakmentes kommunikáció szemléletének és módszereinek sajátos, kölcsönösen egymásra épülő együttesét alkalmazza.

Címünk: Magyar Erőszakmentes Kommunikációs Központ SEAL-Hungary Keresztutak 1026 Bp. Pasaréti út 114/a. Fax: (1)274-2687

Telefon: kedd és szerda: (1) 367-4859 8.00-13.00 óra (Morzsa Ágnes)

szerda: (1) 359-3134 14.00-18.00 (Óhegyi Éva) üzenetrögzítő: (23) 451-610 (Óhegyi Éva) E-mail: crossro@mail.elender.hu <http://www.datanet.hu/-gfarago/seal.htm>

Írta: Krázné Szabó Piroska

FACILITÁLÁS A GYERMEKVÉDELEMBEN

A gyermekvédelmi törvény végrehajtása közben felmerült egyik új igény a Fővárosi GYIVI-ben a gyermek sorsáról való döntés-előkészítő tárgyalásokon a facilitátor alkalmazása. A törvény ugyan nem sorolja fel a team-munkában mint szükséges résztvevőt, de a gyakorlat során kiderült, hogy úgy a helyezési, mint a felülvizsgálati tárgyalásokon csak akkor lehet a gyermek érdekeit szolgáló döntést meghozni, ha ebben az érdekeket, elképzeléseket és szemléletet tekintve igen különböző tagokból álló csoportban a beszélgetést egy független szakember segíti. Ő lett a facilitátor.

A facilitátorokat az intézet vezetői kérték fel erre a munkára, és a személyes megbeszélésen elmondták, azt várják el tőlük, hogy a csoport munkájában a gyermek érdekének megvalósulását és az új törvény betartását tartásuk szem előtt. A facilitátor adminisztratív teendője a Népjóléti Közlönyben (XLVIII. évf. 12. sz.) megjelent 4. számú adatlap (Hosszútávú gondozási terv., Elhelyezési javaslat és terv.) és az 5. számú adatlap (Egyéni elhelyezési terv.) kitöltése az ülések alatt, mintegy jegyzőkönyvként. Ilyenformán a facilitátornak ebben a speciális helyzetben két más feladata is van, mint általában.

1. Szakemberként fontos résztvevője a munkacsoportnak, értékeket közvetít, új, lényeges információkat visz be, így sok esetben meghatározza a csoport döntésirányát.
2. Vezeti a jegyzőkönyvet.

A tanácskozások kereteit és tematikáját a 4-es, 5-ös adatlap kérdéssora határozza meg.

Az ülések előkészítésében a facilitátor nem vesz részt, a résztvevők nagy részével és az esettel a tanácskozáson találkozik először.

A csoportülést 1,5 órára tervezzük, de valójában addig tart, ameddig a gyermek, vagy testvérek esetében gyermekek sorsát mindenki számára megnyugtatóan tudjuk megtervezni a következő egy évre. A javaslattétel konszenzusos döntéssel alapszik.

A csoport tagjai egy ülésre jönnek össze, nem beszélnek meg következő találkozást, a küldő intézményt képviselik, illetve a vérszerinti család saját magát. A csoport dinamikáját nagyban meghatározza a megismételhetlenség.

A felülvizsgálatokat az illetékes kerületi gyámhivatalnál tartjuk, ezen részt vesz a gyámhivatal előadója, szerencsés esetben a gyámhivatal vezetője is. Megjelenik a kerületi gyermekjóléti szolgálat képviselője, aki az esetek nagyobb százalékában semmit sem tud a szóban forgó ügyről, és arról sem, hogy ezután az ülés után ő lesz az esetgazda. A felvilágosítás és az erre vonatkozó szakmai kérdések megválaszolása a facilitátor dolga lett. Így alakult. Nem könnyű szerep, hiszen a facilitátor előtt sem titok, hogy nincsenek meg a gyermekjóléti szolgálatoknak az eszközeik, sok esetben az embereik sem, ennek a hatalmas munkának az elvégzéséhez. Megjelenik az ülésen a gyermekotthon, diákotthon képviselője, vagy a nevelőszülő(k). A tanácskozást a Főv. GYIVI családgondozója és a gyámhivatal készíti elő, ők hívják meg a résztvevőket. Eddig a pillanatig az eset gazdája a GYIVI családgondozója, általában ő az, aki az esetről a legtöbbet tudja.

Ezek az emberek, akik sok esetben 6-8-10 éve nevelik, gondozzák vagy éppen elhagyták a gyermeket, itt és ekkor találkoznak először ilyen összetételben. Ez önmagában is sok konfliktus lehetőségét magában rejtő helyzet, amit egy független segítő-vezető nélkül nagyon nehéz elképzelni, ugyanis a résztvevőknek megvan a saját szerepük, felelőségük, érdekük, amit először megmutatni, tisztázni szeretnének, és csak egy következő lépés lenne, hogy képviselni is tudják. Amikor a gyermek ilyen hosszú ideje nem a vérszerinti családjában nevelkedik, arra a kérdésre, hogy ennek mi az oka, a felsorolt szereplők mindegyike mást fog mondani, és azt a mást őszintén gondolja és hiszi is. Ezeknek

a sok-sok éven át kialakult, őrzött, féltett állásoknak a megvizsgálása, sokszor lebontása vagy új stratégiák kiépítése a feladata ezeknek a munkacsoportnak.

K. J. (16 éves), aki évek óta egy vidéki gyermekotthonban él, a tanácskozáson tudta meg, hogy ő „állami gondozott”, a szülei „adták intézetbe”, és ha a szülei úgy szeretnék, bármely pillanatban hazamehetne. A szülők nem vettek részt a megbeszélésen, így ez az információ úgy jutott a gyermek tudomására, hogy nem tudtuk segíteni a családi beszélgetést erről. Mindenki, aki a gyermeket és a családot gondozza, megígérte a segítséget az ügyben. Csak remélni tudjuk, hogy ez most jobban fog sikerülni, mint az előző években.

A felülvizsgálati tanácskozások a régi és az új szemlélet találkozásának színterei, hiszen itt jelennek meg a régi, törvény nélküli korszak diszfunkciói és ennek következményei. Ez azt is jelenti, hogy itt adódik leginkább lehetőség az új, együtt gondolkodás igényének kialakítására a gyermek érdekeiről, vérszerinti kapcsolatairól. Ennek a segítője és az ebből adódó konfliktusok kezelője a facilitátor.

A gyermekvédelmi törvényt követő első helyezési tanácskozások tervezésénél kiderült, hogy egy-egy csecsemőotthonból több gyermek is elhelyezésre vár. Az az ötlet jött, hogy „tömbösítve” helyezzük a gyermekeket, akkor a csecsemőotthonoknak nem kell többször is eljőnniük. Ha valaki nem értené, a „tömbösítés” azt jelenti, hogy 4-5-6 gyermek sorsát egyszerre terveznénk. Az ötletet magát sértőnek éreztem egy-egy gyermek sorsa szempontjából, nyilván hagyományokról van szó, így azzal érveltem, hogy 4-5-6 szülő egyszerre sok egy ülésen, külön-külön pedig sokat kellene várniuk egymásra. Ezt végképp nem fogadták el a szakemberek, mert hogy a vérszerinti szülő eleve minnek („a törvény írja elő” – mondtam, és ezzel megnyertem a csatát), másrészt úgysem fognak eljönni, és különben is, egy csecsemőnél mit akarok tervezni? Lelkesítő beszédem, mely szerint a csecsemő az, akinél igazán tervezni lehet, hisz előtte az élet, nem talált túl nagy tetszésre, de hiszem, hogy valami új került a beszélgetés résztvevőinek szemléleti repertoárjába.

Ugyancsak ebből az időből való az az eset, amikor az egymást követő helyezési tanácskozásokon kiderült, hogy testvérekről van szó, és mindkét gyermek örökbe adható. A szakemberek úgy gondolták, hogy az örökbeadás esélyeit rontanánk, ha ezt a testvérdolgot erőltetnénk, úgyse ismerik egymást a gyermekek, hagyjuk. Nem hagytam, hogy hagyják. A résztvevők meggyőzéséhez egészen a gyermekek kamaszkoráig szaladtam előre, hogy ott mit fog jelenteni nekik az egymásba kapaszkodás. Szemléletileg kellett elfogadniuk, hogy a csecsemőség nem egy állapot, hanem egy folyamat része, ha tervezek, a folyamatot kell tekintenem. Itt így lehetett továbblépni. A megjelenő konfliktusok kezelése nagy csoportvezetői gyakorlatot (lehetőleg többféle csoportban) követel. Sok esetben a tanácskozásokon való drámai családi tanácskozások szinte csábítják a résztvevő szakembereket, hogy elmenjenek a pszichoterápia felé. Bár erre nem alkalmas ez a helyzet, és a célja sem a terápia, mégis jó lenne, ha az életükről, problémájukról való beszélgetés igényét elvinnék a kliensek magukkal, és a terepen találnának partnereket ennek folytatására. Példaként csak éppen megemlítve a drámai találkozásokat:

- amikor a 14 éves leány találkozott a még mindig fiatal apjával, akit egész élete során egyszer látott, és aki rögtön haza akarta vinni. A kislány elutasította az apát, az apa magyarázta, hogy miért nem tudta nevelni, és közben alakult közöttük valamilyen kapcsolat. Reméljük, lesz, aki segítse őket.
- a 3 testvér, akik 8-16 évesek, és soha nem tudtak egymásról. Itt a felülvizsgálati tanácskozás előszobájában bemutatták őket egymásnak. Hogyan tovább lelkileg és praktikusán?
- amikor az anya találkozik két nagykorú, annak idején örökbe adott lányával, akik életük során kinyomozták egymást és az öccsüket (akinek a felülvizsgálati tanácskozása volt), és tartották vele a kapcsolatot. A bemutatkozásnál derült ki, ki kicsoda.

És nem kevésbé nehéz a helyzete annak a nevelőszülőnek sem, aki öt éve nevel egy gyermeket, és a tanácskozáson találkozik először a vérszerinti szülővel. Ekkor fogja föl, hogy kapcsolatot kell

tartania, mi több építenie a szülőkkel. Ott jelenik meg előtte először az a „veszély”, hogy a gyermeket vissza kell adnia a családjának.

Ezeknek a helyzeteknek a feloldása, és a tanácskozásoknak az eredeti célnál való megtartása úgy, hogy a helyzetek hozta információt a döntés előkészítésébe be lehessen építeni, a facilitátor dolga és felelőssége.

Ezt a munkát alig egy éve kezdtük el. Ennyi idő arra volt elég, hogy kiderüljön, szükség van rá vagy sem. Remélem, hogy beszámolóm segít ennek a kérdésnek az eldöntésében. Magam, facilitátor kollégáim és azok a munkatársaim, akikkel már eddig is csoportban dolgoztam, azt mondják, segítő (facilitátor) nélkül felelős, jó döntést hozni nem lehet, olyan sokrétű a feladat. Csak remélni tudjuk, hogy az egy év múlva esedékes felülvizsgálatokon, amelyek a most javasolt tervek megvalósulásáról fognak szólni, a vizsgálatok szervezői fontosnak fogják tartani a facilitátorok munkáját.

Írta: Pataky Zsuzsanna

GONDOLATOK ÉS TAPASZTALATOK A CSALÁDSEGÍTŐ SZOLGÁLATOKON BELÜL LÉTREHOZOTT GYERMEKJÓLÉTI SZOLGÁLATOKRÓL

1997. november 1-jével az önkormányzatoknak gyermekjóléti szolgálatokat kellett létrehozni a gyermekvédelmi törvény értelmében. Azokon a településeken, ahol már működött családsegítő szolgálat, többnyire olyan döntés született – a törvény szellemével összhangban –, hogy ezen intézmények keretében hozzák létre a gyermekjóléti szolgálatot és működtetik a gyermekjóléti szolgáltatást.

A családsegítő szolgálatok többsége örömmel pályázott a feladatra, hiszen főleg rendszerszemléletben dolgoztak, vagyis a kliens problémáján keresztül eljutottak a családhoz, s a velük folytatott munka során „találkoztak” a gyermekekkel, sőt, nagy valószínűséggel egyéb nehézségeikkel is. Amennyiben azt tapasztalták, hogy a gyermeknek problémája van, melynek megoldásához szakemberek bevonására lenne szükség, csak a szülő beleegyezésével vehették fel a kapcsolatot az iskolával, nevelési tanácsadóval, orvossal, pszichológussal stb. Természetesen súlyosabb esetekben volt ez alól kivétel, de kisebb (?) probléma esetén csupán a meggyőzés módszeréhez nyúlhattak eszközként. Némely családsegítő szolgálatnak és több fenntartó önkormányzatnak már-már az volt a feltételezése, hogy az új feladat valamelyest más tartalommal, némileg más formában, kissé más eszközökkel, szinte megegyező klientúrával nagyban lefedti azt, mint amit eddig végeztek. A „cégtábla” átfestésével járó feladatkör és hatáskörbővülés a megemelkedett létszámmal kvázi egy kibővített családsegítőt jelent. A gyermekjóléti szolgálatok megalkulásával és működtetésével kapcsolatban azonban számtalan olyan kérdés vetődik fel, amire nap mint nap válaszolni kell, s amire sok esetben nincs – nem is lehet – kész megoldási javaslat. A látogatásokon, szakmai tanácskozásokon megfogalmazott vélemények, a sajtóban megjelenő írások is ezt bizonyítják.

A LÁTOGATÁSOK TAPASZTALATAI

Az Országos Család- és Gyermekvédelmi Intézet munkatársaként kollégáimmal az utóbbi félévben tizenegy megye harmincegy olyan családsegítő szolgálatát látogattuk meg, ahol gyermekjóléti szolgálat is működik. E látogatások tapasztalatairól készítettem összesítést.

JOGI FELTÉTELEK

Alapító okirattal, valamint szervezési és működési szabályzattal a meglátogatott intézmények mindenütt rendelkeznek, viszont egynémely helyen még hiányzik a működési engedély.

A munkáltatói jogokat a gyermekjóléti szolgálat állományába vett munkatársak fölött – még ha azok önálló csoportként működnek is – a családsegítő szolgálat vezetője gyakorolja, ami sok esetben kétségessé teszi a felelősség vállalását is mind szakmai, mind erkölcsi, mind emberi oldalról. Az ott dolgozók jogállásuk szerint közalkalmazottak, de van, ahol köztisztviselőként látják el feladatukat, ami adott esetben a törvényesség kérdését is felveti.

MŰKÖDÉSI FELTÉTELEK

A személyi és tárgyi feltételek tekintetében nagyon eltérő a helyzet.

A 15/1998. NM rendeletben javasolt létszámmal – akár lélekszám/fő, akár esetszám/fő tekintetében – a meglátogatott intézmények közül csupán egy rendelkezik.

Van olyan szolgálat, mely az önkormányzat épületében található, és olyan is, amely különálló épületben működik. De van arra is példa, hogy más intézménnyel közösen kapott elhelyezést. A megismert intézmények többségében egy munkaszobában ketten dolgoznak, bár van, ahol öten használnak egy helyiséget.

Interjúszobát mindenütt biztosítanak.

A technikai felszereltségről elmondható, hogy telefonnal valamennyi intézmény rendelkezik. Számítógéppel, fénymásolási lehetőséggel azonban nem, pedig az adatrögzítéshez, és feldolgozáshoz ez elengedhetetlen lenne.

Az intézményekben dolgozó munkatársak végzettsége sokféle, bár többségük pedagógus alapképesítéssel rendelkezik. A jelenleg továbbtanulók közül legtöbben a szociális munkás szakon szereznek diplomát.

TARTALMI MUNKA

Szinte nincs két hasonló módon működő intézmény, ami természetesen nem baj, hiszen egy adott probléma megoldásának sokféle módja lehetséges. Ez a sokszínűség azonban nem mehet a tartalmi munka és a hatékonyság rovására. Az alapfeladatnak való megfelelés azt jelenti, hogy a törvényi előírásokat betartva, és a törvény szellemével megegyező módon a gyermek mindenképp felett álló érdekét kell szem előtt tartani, s a családban történő nevelkedést kell elősegíteni. Míg a lehető leghatékonyabb módszerek és eszközök felkutatása és elterjesztése az Országos Család- és Gyermekvédelmi Intézet feladata, az utóbbi megítélése és ellenőrzése a törvény által meghatározottan a megyei gyámhivatalok hatásköre.

FELVÉTEL, ESETGAZDA

A beérkező eseteket mindenhol ügyeleti rendszerben fogadják. Általában egy kolléga az ügyeletes, de találkoztunk olyan intézménnyel, ahol egy családgondozó és egy gyermekjóléti kolléga egy időben fogadja a klienseket.

A kialakult gyakorlat szerint az lesz az esetfelelős, aki elsőként találkozik a klienssel, de az is előfordul, hogy valamilyen elv szerint kerül a családgondozóhoz. (Szakképesítése, mentalitása alapján közelebb áll hozzá, kevesebb az esetszáma, vezető eseteirés alapján neki osztja.)

NÉHÁNY GONDOLAT A SZOLGÁLATOK MŰKÖDÉSÉRŐL

Bár a törvény szakmai önállóságot ír elő a gyermekjóléti szolgálatok részére (15/1998 NM rendelet, 30 §), mégis sok esetben vetődik fel az a kérdés, hogy a családsegítő szolgálatnak és a gyermekjóléti szolgálatnak egy szervezeti egységben, vagy önállóan kell-e dolgoznia. Mindkettőre szépszámmal van példa, de az is tapasztalható, hogy bár az alapító okiratban önálló szervezeti egységként van feltüntetve a gyermekjóléti szolgálat, ez csupán papíron létezik, hiszen miután megkapták a létszámbővítést, szakmailag nem elkülönített módon, a munkatársak mindkét feladatot ellátják. Az egyik esetenél családgondozóként, a másikonál gyermekjólétisként végzik munkájukat, illetve egy időben mindkét feladatot ellátják.

HA A SZOLGÁLAT ÖNÁLLÓ SZAKMAI EGYSÉGGÉNT MŰKÖDIK

A gyermekjólétis kollégához az eset akkor kerül, ha eleve olyan problémával keresik fel a szolgálatot, mely védelembe vételt feltételez, vagy a már gondozásba vett családnál a védelembe vétel lehetősége fennáll, illetve ha az eset védelembe vételi eljárást beindító jegyzői határozattal érkezik. Így ők szinte kivétel nélkül csak a védelembe vett gyermekekkel, családokkal foglalkoznak. Úgy tűnik tehát, hogy ebben az esetben a két szolgálat a védelembe vétel pillanatában válik el egymástól, mivel a védelembe vétellel, a családsegítő szolgálattól kikerülve a gyermek és családja a gyermekjólétis szolgálathoz kerül.

A tapasztalatok azt mutatják, hogy ekkor a kapcsolat a családgondozóval meg is szakad, ami a kliens számára a folyamatosság megszűnését jelenti. Ekkor esetátadásra kerül sor, amelyen részt vesz a családgondozó, a gyermekjólétis kolléga, valamint a család (bár sajnálatos módon az is előfordul, hogy a család csak utólagos tájékoztatást kap). Ettől kezdve a gyermekjólétis munkatárs felelőssége, hogy irányítsa azokat a lépéseket, amelyeket a gyermek veszélyeztetettségének megszüntetése érdekében kell megtenni. Félő, hogy amennyiben ez a szerepleosztás működik, a szolgáltatón belül a gyermekjólétis kolléga egyfajta „mumussá” válhat. Márpedig ez a szemlélet nagyon távol áll a törvény szellemétől, sőt nagy valószínűséggel meg is nehezíti annak végrehajtását, és nem szolgálja a családok, gyermekek érdekét.

HA A SZOLGÁLAT NEM VÁLIK SZÉT

Ebben az esetben a bejövő eset az ügyeletes családgondozóhoz kerül, és elkezdődik a klasszikus értelemben vett családgondozói munka. Az ilyen szervezeti formában dolgozó intézményekben azt tapasztaltuk, hogy a törvény életbe lépése óta, még abban az esetben is, ha nincs veszélyeztető tényező, de gyermek van a családban, a gondozási folyamatban jobban odafigyelnek rá, nagyobb hangsúlyt kap testi és lelki állapotának a feltérképezése, igényeinek figyelembe vétele.

Ebben a struktúrában védelembe vétel esetén az esetfelelős családgondozást végez, ezzel egy időben ugyanabban a családban gyermekjólétisként határokat szab, elvárásokat közvetít, követelményeket támaszt és tartat be, szervez, irányít, eljuttat, dolgozik a veszélyeztetettség okainak megelőzésén, megszüntetésén.

Szerencsés, hogy a folyamatosság nem szűnik meg, mivel esetátadás nem történik. Feltételezhető viszont, hogy nehézséget okoz mind a szakembereknek, mind a családoknak az a szerepváltás, hogy a megengedőbb, elfogadóbb családsegítőből számonkérő gyermekjólétis válik egyazon gondozási folyamatban.

CSOPORTMUNKA

A meglátogatott intézményekben a szakmai munkát konzultációval, esetmegbeszélésekkel segítik, melyet kevés kivétellel külső szakember vezet. Itt lehetősége van a kollégáknak szakmai eszmecserére, az esetvezetéssel kapcsolatos problémák megbeszélésére, a további lépések közös kidolgozására. Egynémely szolgálatnál a szupervíziót is biztosítják. Sajnos ez nem általános, pedig mindezekre – főként külső szakemberek részvételével – óriási szükség lenne, hiszen ennek hiányában az esetfelelős magára marad, s egyedül kell a gondozási folyamatért és a döntésekért vállalnia a felelősséget.

Elvértve tartanak adott esettel kapcsolatosan olyan esetmegbeszélést, melyre az összes érintettet meghívják, általában a kolléga egyenként keresi fel őket, informálódik, és egyeztet velük. Egyetlen helyen fordult elő, hogy ilyen jellegű esetmegbeszélésen az érintett család is részt vesz.

Mindenütt nagy hangsúlyt fektetnek a jelzőrendszer megszervezésére és működtetésére, de kevés esettől eltekintve inkább a jelzőrendszer működtetni a szolgálatot. Elérendő cél az lehet, hogy az adott

partner a jelzés mellett azt is el tudja mondani, hogy eddig már mit tett, és konkrétan miben kér segítséget, illetve miért érzi indokoltnak a szolgálat által nyújtott eszközök igénybevételét.

Sajnos a törvényben előírt, a külső jelzőrendszer bevonásával megtartandó esetmegbeszéléseket a legtöbb intézményben havi rendszerességgel nem hívják össze, pedig ez lehetne az a fórum, ami arra hivatott, hogy az információcserének, a jelzés-visszajelzésnek, a kölcsönös tájékoztatásnak, közös munkamódszerek kidolgozásának, a megbeszéléseknek a színtere legyen.

KÖRVONALAZÓDÓ FOLYAMATOK

A tapasztalatok alapján érzékelhető annak az eshetősége, hogy a szolgálatok túlságosan a gyermekekre és annak problémájára fókuszálnak, a család – mint rendszer- pedig kiesik a képből. Könnyen hasonló hibába eshetnek a gyermekjóléti szolgálatok, csak ellenkező módon, mint egykor a családsegítők. A családsegítőknél ugyanis előfordult, hogy olyan mértékben a kliens problémájával foglalkoztak, hogy a család és a gyermek sok esetben nem kapott megfelelő hangsúlyt. Itt most a gyermekjóléti szolgálatoknak kell ügyelni arra, hogy a gyermek olyan mértékben kerülhet a középpontba, hogy elveszhet mögüle a család. Pedig azt egy pillanatra sem szabad elfelejteni, hogy a gyermek problémáját csakis a családdal közösen, az ő megnyerésükkel, az ő erőfeszítésükkel, együttműködésükkel lehet megoldani, eredményt csak a család, mint rendszer, mint dinamikus csoport támogatásával lehetséges elérni.

Elgondolkoztató az a tendencia is, hogy – mint a beszélgetések alapján kitűnik – a gyermekjóléti szolgálatnál dolgozó kollégákkal szemben ki nem mondott követelmény a határozottság. Ahol kettévált az intézmény, ott családsegítőknél a megengedőbb, elfogadóbb személyiségjegyekkel rendelkezők maradtak, míg a gyermekjóléti munkát többnyire a keményebb, határozottabb attitűddel rendelkező, határokat jobban tartani tudó munkatársak vállalták.

Végig kellene gondolni azt a folyamatot is, hogy abban az esetben, ha a gyermekjóléti kolléga lát el minden feladatot a család körül – adott esetben még a családgondozást is ő végzi – vajon marad-e energiája és ideje azokra a meghatározóan fontos feladatokra, hogy a szervezési és szolgáltatást nyújtó feladatokat is elvégezze, hogy összefogja a család körül a támaszt nyújtó személyeket és intézményeket, hogy információkat gyűjtsön és adjon át, hogy facilitáljon, a probléma megoldását elősegítő kedvező lépések megtételére biztasson és bírjon rá.

Egy újonnan létrehozott struktúrának legtöbb esetben meg kell küzdeni az elfogadottságért, még akkor is, ha a szándék és a cél is egyértelműen jelzi, hogy létrehozása szükségszerű. A gyermekjóléti szolgálat túl van az első tanulóéven. Belekóstolt és sok esetben szinte a szó szoros értelmében „kiizzadta” a megoldási variációk széles tárházát, legtöbb helyen a jobbítás szándékával, több alkalommal változtattak az eredetileg eltervezett struktúrában, munkamódszeren.

Az intézmények nagyon várják a módszertani segítséget, a szakmai továbbképzéseket, amely feladatokat az Országos Család- és Gyermekvédelmi Intézet és megalakulásukkal a módszertani központok felvállalnak. Ez utóbbiak a törvény alapján az ellenőrzési feladatok ellátása mellett az adott térségben a szakmai fejlődés és a csoportmunka bázisai lesznek. Ehhez azonban szükség van szakemberekre, forrásokra és megfelelő, a tapasztalatokat és új ismereteket is tartalmazó képzési anyagokra, klasszikus tréningekre, konfliktuskezelő technikák tanítására is.

FÓKUSZBAN

KAPCSOLATÜGYELETEK A GYERMEKJÓLÉTI SZOLGÁLATOKBAN?

Tíz évvel ezelőtt Tatabányán a nevelési tanácsadóban kapcsolattartási szakvéleményeket írogattam a gyámügyi előadónak, amelyben kifejtettem, hogy mi lehet az oka a konfliktusnak, véleményem szerint kit kellene hatósági eszközökkel jobb belátásra bírni. Tehát leírtam a problémát, azután a munkát visszaadtam a gyámügyi előadónak. A konfliktus kezelésére ezáltal a hatóságot kértem fel.

Akkor sem jártunk jobban, ha úgy döntöttünk, hogy a nevelési tanácsadó pszichológusai veszik „kezelésbe” a szülőket. Rá kellett jönnünk, hogy a terápiás módszer itt hatástalan. Egyik szülő sem hajlandó ugyanis megkeresni viselkedésének okait, hiszen a kapcsolat megszakadásáért a másikat okolja. Ezekben az esetekben nincs meg a feltétele a családterápiának sem, hiszen legalább az egyik fél nem akarja a kapcsolatot felújítani.

Amikor elégünk lett a sok eredménytelen próbálkozásból, elhatároztam, hogy ezentúl nem szakvéleményeket fogok írni, hanem megrendezem a láthatást, megfigyelem, hogyan zajlik, mi a hiba, és ott helyben megpróbálok beavatkozni. Tehát megoldom a problémát, és csak az eredményt jelzem vissza.

Szombaton is kinyitottuk tehát a nevelési tanácsadót, és rendelkezésre bocsátottuk játszószoobánkat. Így kezdődött a Kapcsolatügyelet.

1990-ben az Országos Gyermekvédő Liga keretében működtettük először Kapcsolatügyelet néven ezt a szolgáltatást, a jelenlegi helyén, a VII. kerületi nevelési tanácsadóban. Aztán '92-ben létrejött a Kapcsolat Alapítvány két szolgáltatással, az Egyszülős Klubbal és a Kapcsolatügyelettel, kezdettől fogva a VII. kerületi és a Fővárosi Önkormányzat támogatásával.

Kapcsolatügyeletünk a '94-es Soros, a 95. és 96. évi Phare Demokrácia Program támogatásával nagy fejlődésnek indult. A Kapcsolatügyeletek számának alakulása '95-től '97-ig: '95: Budapest(Osvát u.), Dunaújváros '96: Békéscsaba, Tatabánya

'97: Komárom, Gödöllő, Pécs, Paks, Székesfehérvár, Gyula, Pesterzsébet (ez utóbbi fővárosi támogatásból létesült)

Ügyeleteink eddig több mint 400 családnak biztosítottak kapcsolattartási lehetőséget.

Az Osvát utcai Kapcsolatügyelet forgalma (egy ügyeleten fogadott családok átlagszáma): 1990-től máig 1,16-ról 9,29-re emelkedett.

A központi, Osvát utcai Kapcsolatügyelet 1990-től 417 ügyeletet tartott, tevékenysége 362 családot, 1448 családtagot érintett. Az esetek 70%-ában évek óta elhúzódó perek álltak. A hozzánk forduló családoknál a gyermeket csak 12 esetben nevelte az apa. 48 nagyszülő-unoka kapcsolattartást segítettünk.

A családok közel 70%-át a gyámügyi hivatalok utalták be hozzánk. Az egyre szaporodó bírósági megkeresések mára már a 20%-ot teszik ki. Csupán a fennmaradó 10% az önként jelentkezők száma, amely azt jelzi, hogy a konfliktuskezelés megegyezésem formájának jelentőségét a hatósági munkában dolgozó szakemberek értékelik igazán, az ügyfelek még mindig inkább a pereskedést választják. Örvendetes viszont, hogy az ügyvédek körében is egyre népszerűbb a Kapcsolatügyelet, és már nemcsak azért, hogy újabb igazolásokat szerezzenek be kliensük bíróság előtti védelméhez, hanem valóban a mediációs munkát értékelik tevékenységünkben.

A bíróságok elsősorban abban a szakaszban keresnek meg bennünket, amikor a gyermek-elhelyezési döntés előtt, a szakértői véleményekre várva nem működik a kapcsolattartás, a szülők egymástól lopkodják a gyermeket. Ebben a helyzetben jól jön egy biztos, semleges hely, megfelelő szakmai kontrollal. A kapcsolattartás tapasztalatairól még döntés előtt tájékoztatjuk a bíróságot.

Évente néhány esetben állami gondoskodásban lévő gyermekek szülei és nevelőszülei közötti konfliktus esetén is segítünk, de vállaljuk állami gondozásból hazatérő gyermek és szülei kapcsolatának helyreállítását is. Újabb anyaatthonok is igénybe veszik szolgáltatásunkat.

Eredményességünk:

Az esetek 16%-ában nem jön létre találkozás a végtelen fellebbezések és különböző kifogások miatt (a gyerek beteg 75%, éppen más családi programmal ütközik a kapcsolattartás 15%, esetleg a gyermek tiltakozik 10%).

Néhány hónap alatt rendeződik a kapcsolattartás 32%-ban, éveig igénybe veszik a segítségünket 52%-ban.

Rendőri segítségre évente 2-3-szor van szükségünk renitens szülő miatt.

Tapasztalatunk szerint gyakran írható a környezet számlájára a konfliktusos kapcsolattartás. A nagyszülők és az új élettárs negatív hatása 40-60 százalék közé tehető.

Az igénybevevők megoszlása terület szerint:

60% VI., VII., VIII., IX. kerületi lakos

30% a többi fővárosi kerületből jön

10% a főváros környékéről

Naponta segítünk telefonon is a hozzánk fordulóknak, hiszen a Kapcsolatügyelet szakemberei hétköznapi is megtalálhatók ugyanott, az Erzsébetvárosi Nevelési Tanácsadóban.

A média kb. 100 esetben foglalkozott velünk, ennek ellenére még mindig nem vagyunk eléggé ismertek. Ezért az interneten is megjelentettük szolgáltatásainkat, külön információs telefonvonalunk van, és rendszeresen küldjük szórólapjainkat az érintetteknek. Az eddiginél erőteljesebb ismeretterjesztő munkát szeretnénk végezni az apák és a gyermekek körében, hogy ismerjék meg jogukat, és éljenek velük. A Soros Alapítvány támogatásával ezért kísérleteztük ki a különböző gyermekkorosztályoknak szóló szórólapokat, amelyek a többihez hasonlóan az internetről is letölthetők.

Bírálat eddig 6-7 alkalommal ért bennünket, bírósági perünk még nem volt.

Érdekes, bár a szakemberek előtt nem ismeretlen jelenség, hogy a hozzánk küldött ügyekben a konfliktusukat csak mediátorral megoldani képes szülők iskolai végzettsége, beosztása jóval magasabb mint a lakossági átlag:

10% vezető értelmiségi,

72% középfokú vagy magasabb végzettségű,

18% alacsony iskolai végzettségű.

További tapasztalatunk, hogy akkor sikeres igazán a mediáció, ha a hatóság előtte keményen büntet. Munkánk során szorosban együttműködünk a gyámhivatalokkal. Különös módon a büntetéstől való megszabadulás serkenti a szülőket leginkább arra, hogy együttműködjenek a mediátorral.

Az újonnan létrejött vidéki Kapcsolatügyeletekben megforduló segítséget kérő családok száma meghaladja a 150-et, az önként jelentkezők aránya magasabb. Az egyéb arányok hasonlóak.

Sajnos a 11 létrejött Kapcsolatügyelet fele csak időszakosan tart nyitva, mert az Európai Unió támogatásának befejeződése után az önkormányzatok az igény ellenére sem biztosították tovább a működésükhöz szükséges feltételeket, alapítványunk pedig szponzor hiányában szintén nem tud segíteni. A következő évben változást hoz, hogy reményeink szerint kiemelten közhasznú szervezetté válunk.

Módszereink is sokat változtak az eltelt idő alatt. A kezdetben megrendezett szombati találkozóhelyből, amely lényegében elváltak részére kialakított játszóház volt, a kapcsolattartási fokozatok kialakításával (1. sz. melléklet), a két egymással harcban álló szülő között létrejött megállapodások írásba foglalásával (2. sz. melléklet), a szülőcsoport kapcsolatügyi leti változatának kidolgozásával (3. sz. melléklet), az ingyenes családi mediációs szolgálat létrehozásával (4. sz. melléklet) a mediáció egy speciális formáját hoztuk létre.

Egy-két éven belül teljessé szeretnénk tenni a Kapcsolatügyi letek országos hálózatát, hogy a kapcsolattartási problémával küszködő családok számára elérhető közelségbe kerüljön ez a szolgáltatás. Szeretnénk, ha válási szándékkal először bennünket keresnének fel a szülők, és nem a bíróságokat. A most előkészítés alatt lévő, a családi konfliktusokkal és a gyermekvédelemmel kapcsolatos egyeztetésről szóló törvénynek kötelezni kellene az önkormányzatokat, hogy a nagyobb, vagy a közlekedés szempontjából jobban megközelíthető településeken, de legalább a megyeszékhelyeken hozzák létre a Kapcsolatügyi leteket, és ezek működéséhez teremtsék meg a feltételeket. (A jogszabály lehetőséget adna arra, hogy a kapcsolattartás akadályozása miatt megbírságot szülők büntetéseiből befolyt összegeket Kapcsolatügyi letek létrehozására és működtetésére fordítsák.) A Kapcsolatügyi letek szervezésében, a mediátorok kiképzésében és a szakmai munka szupervíziójában minden önkormányzat számíthat a Kapcsolat Alapítvány segítségére. A hálózatot meglévő családvédelmi intézményekre, azok munkatársaira építve lehetne kialakítani. Ezek közül a gyermekjóléti szolgálatok profiljába illeszkedik leginkább, bár a nevelési tanácsadók, ill. a családsegítő központok körülményei és szakemberei is ugyanúgy alkalmasak e feladat ellátására. Idén újabb négy vidéki Kapcsolatügyi letet szeretnénk beindítani a Szerencsejáték RT támogatásával. Ehhez a helyi önkormányzatok segítségére is szükség lesz.

A Kapcsolatügyi letek III. Országos Találkozója, amely 1998. december 15-én volt, már meghívtuk a nagyobb vidéki városok gyermekjóléti szolgálatainak vezetőit is.

MELLÉKLETEK:

1. sz. melléklet

A szülő-gyermek kapcsolattartás szintjei és fokozatai a Kapcsolatügyi leten

I. SZINT:

1. A gyermek mindkét szülővel és a Kapcsolatügyi let egyik munkatársával együtt játszik a játszósobában.
2. A gyermeket gondozó szülő a váróban tartózkodik, vagy igénye szerint az ügyeletessel konzultál, a gyermek a látogató szülővel és a másik ügyeletes szakemberrel a játszóban van.
3. A gondozó szülő a váróban, a másik szülő a gyerekekkel a játszóban, az ügyeletes a játszósoba közelében tartózkodik.
4. A gyermekét látogató szülő a játszóban van a gyerekekkel, a másik szülő egy távolabbi szobában az ügyeletes szakemberekkel megbeszéli kapcsolatügyi leti tapasztalatait.

II. SZINT:

5. A látogató szülő a játszóban tartózkodik gyermekével, a gondozó szülő kimegy egy órára a városba.
6. A gondozó szülő nyitásra elhozza az ügyeletesre a gyermeket, átadja a látogató szülőnek, majd az ügyeletes teljes idejére eltávozik, és csak az ügyeletes végére jön vissza.
7. A látogató szülő és a gyermek egy órára kimennek a városba a gondozó szülővel is egyeztetett programra. A gondozó szülő ezalatt újra a váróban tartózkodik.

III. SZINT:

8. A látogató szülő a gyermeket a Kapcsolatügyeleten veszi át, az ügyelet teljes időtartamára kiviszi a városba. A tervezett nyilvános gyermekprogramot előre megbeszéli az ügyeletes szakemberekkel és a gondozó szülővel is. A gondozó szülő sem tartózkodik ezalatt az épületben, csupán az ügyelet végére jön vissza, hogy gyermekét átvegye.

9. A látogató szülő a Kapcsolatügyeleten veszi át a gyermeket, egész napra elviszi, közben a lakásán is tartózkodnak néhány órát, majd a gondozó szülő lakására kíséri vissza. A szülők hétfőn telefonon számolnak be az ügyeletesnek tapasztalataikról.

IV. SZINT:

10. A látogató szülő a gondozó szülő lakásáról viszi el, és még aznap este ugyanoda is viszi vissza a gyermeket. A gyermek a kapcsolattartás egész ideje alatt a látogató szülő otthoni környezetében tartózkodik. A szülők hétfőn telefonon számolnak be tapasztalataikról az ügyelet munkatársának.

11. A gyermek két napot tölt el a tőle távol élő szülőnél. Amennyiben mindkét szülő visszajelzése pozitív, a Kapcsolatügyelet további segítségére nincs szükség.

2. sz. melléklet: Megállapodás(minta)

B. Dávid (sz.1992. 01. 22. anyja: A. Andrea, apja: B. Dániel) kapcsolattartása ügyében

1.A szülők megismerték a Kapcsolat Alapítvány céljait, azokkal egyetértenek, és az Alapítvány szakembereivel együttműködve, a tájékoztatóban leírt módszer (Fokozatok) szerint haladva kívánják biztosítani gyermekük és a látogató szülő kapcsolatát.

2. Mind a gondozó, mind a látogató szülő beleegyezik abba, hogy a kapcsolattartás helyszíne meghatározott ideig a Kapcsolatügyelet legyen (Osvát u. 3.).

3. A Kapcsolatügyelet szolgáltatásaiért a szülők támogatásban részesítik a Kapcsolat Alapítványt a tájékoztatóban megismert díjtételek szerint.

4. A Kapcsolatügyelet szolgáltatásai a szülők számára ingyenesek.

5. A szülők a Kapcsolat Alapítvány segítségét elfogadva belátják, hogy a gyámhivatal illetve a bíróság által előírt kapcsolattartási forma kezdetben csak cél lehet, amely az első pontban említett módszer szerint haladva érhető el. a gyermek és a látogató szülő közötti kapcsolat fejlődése ütemében. A következő fokozatba lépés előtt a szülők konzultálnak az ügyeletes szakemberrel.

6. A szülők minden esetben az Alapítvány szakembereihez fordulnak, ha reklamációjuk van a megállapodás valamelyik pontjának be nem tartása miatt. Ilyen esetekben újból tárgyalják, és szükség esetén módosítják a megállapodás szövegét, az Alapítvány munkatársának közvetítésével. Egymás lépéseire közvetlenül nem reagálnak, külön szerződést nem kötnek, mert ez a megállapodás be nem tartását jelenti.

7. Abban az esetben, ha a megállapodás egyoldalúan vagy közös akaratból felbomlik, az Alapítvány tényszerű összefoglaló feljegyzést készít a szülők, a gyámhivatal vagy a bíróság számára a kapcsolatügyeleti tapasztalatokról, amely tartalmazza a találkozások számát, gyakoriságát, időtartamát, az elért fokozat szintjét, valamint a megállapodás felbomlásának körülményeit. Ez a feljegyzés pszichológus szakértői véleményként nem használható fel.

8. A gondozó szülő vállalja, hogy a gyermeket a Kapcsolatügyeletre a jelen megállapodásban szabályozott időpontokban a látogató szülővel való találkozásra pozitívan előkészítve elhozza .

Indokolt akadályoztatás esetén 48 órával előbb értesíti az Alapítványt, és utólag igazolja a távolmaradás okát. Az elmaradt találkozást pótolja.

9. A látogató szülő vállalja, hogy gyermektartási kötelezettségének rendszeresen eleget tesz, és a találkozási alkalmakon pontosan megjelenik. Akadályoztatása esetén 48 órával előbb értesíti az Alapítványt. A találkozásokat nem arra használja fel, hogy információkat szerezzen a gondozó szülőről.

10. A Kapcsolatügyelet munkatársai minden megjelenést és hiányzást dokumentálnak a Kapcsolatügyeleti naplóban.

Az első kapcsolattartási időpont:

11. Az első találkozás az x fokozatban indul.

12. Egyéb megállapodások:

3. sz. melléklet Szülőcsoport „átjáróházban” (kapcsolatügyeleti tapasztalatok)

A szülő-gyermek kapcsolattartás 11 fokozatát dolgoztuk ki a Kapcsolatügyeleten:

Az 1. fokozat, amikor a gyermek nem tud még leválni a vele élő szülőről, de a két szülő pillanatok alatt hajba kapna, ha magukra hagynánk őket, ezért mi is részt veszünk a játékban. A 4. fokozat már elfogadhatóbb: a látogató szülő itt már egyedül van a gyermekével a játszószobában, a gondozó szülő egy távolabbi szobában beszélget az ügyeletessel. A 7. fokozat a legkockázatosabb: a látogató szülő és a gyerek egy órára kimennek a városba, a gondozó szülő – körmét rágva – a váróban tartózkodik.

Egy-egy ilyen szombati alkalommal a kapcsolattartás különböző szakaszaiban lévő családok tartózkodnak az épületben. Vannak, akik először találkoznak nálunk, és mi sem tudjuk, milyen kimenetelű lesz ez a találkozás. Ezekre a családokra kell a legjobban odafigyelni. Mások már csak a gyermek átadásában igénylik a segítségünket, azután nincs teendőnk velük, mert kimennek a városba. Ez általában 4-5 alkalom után be szokott következni. Előfordul azonban, hogy egyes családok hónapokra, esetleg több évre is megrekednek a 4. fokozaton, amikor a gyermekét látogató szülő más családoktól külön, kettesben játszik a gyermekkel egy kisebb szobában, a gondozó szülő pedig a váróban tartózkodik. Ilyenkor arról van szó, hogy a gondozó szülő nem tudja, vagy nem akarja meglépni a következő, 5. fokozatot, vagyis, hogy amíg a látogató szülő egy kisebb szobában kettesben marad gyermekével, ő egy órára kimegy a városba.

Pontosan egy éve történt, hogy a páratlan heti ügyeletünkön elviselhetetlenül sok ilyen család gyűlt össze. Ezek a 4. fokozaton (az I. szinten) megrekedt családok foglalták el szinte valamennyi szobánkat. A gyermeküket kapcsolattartásra hozó szülők – jórészt anyák – a váróban egyre hangosabb kupaktanácsot tartottak, amelynek témája a másik szülő ócsárolása volt. Kezdett kialakulni egy olyan közhangulat, amely az Alapítvány céljával ellentétes volt: egymást igyekeztek meggyőzni arról, hogy miért kell korlátozni a másik szülő és a gyerek kapcsolatát. Már az újonnan érkezőket is agitálni kezdték.

Ekkor határoztuk el, hogy a kupaktanácsból általunk irányított szülőcsoportot hozunk létre. Az indítás egészen egyszerű volt: a szülői váróból egy nagyobb szobába invitáltam a beszélgetés résztvevőit, és közöltem, hogy én is szeretnék részt venni ezeken a beszélgetéseken. Nyugodtan folytassák a témát, majd én is elmondom a véleményemet. Abban is megállapodtunk, hogy ha valamelyik kollégám ráér, ő is beül beszélgetni. Az is lehet, hogy nem tudok végig benn maradni, csak folytassák a megkezdett témát.

Az ajtót az „ülés” közben a szülők kérésére nyitva kellett hagyni, fél füllel ugyanis a gyerek „segélykiáltását” figyelték, vagy azt várták, hogy 12 éves csemetéjük időnként hozzájuk rohanjon. A szülők, a gyerekek, az ügyeletesek tehát ki-bejártak a kitárt ajtón, de senki sem maradt lé semmiről, mert a téma ugyanaz maradt: „Adjam vagy ne adjam a gyermekem?” Jellemző a csoport „átjáróház” jellegére, hogy az ötletadó, Urbán Erika pszichopedagógus gyakorlatilag be sem tudott jönni az

ülésekre, mert lefoglalták az újonnan érkező családok. A csoportot végül Marafkó Lászlónéval és Kardos Edinával felváltva vezetem.

Elsődleges céloom az volt, hogy ventilálási lehetőséget biztosítsak a szülőknek, de oly módon, hogy ezzel ne befolyásolják a váróban ülő többi szülőt. Másik céloom az volt, hogy lekössem a figyelmüket, és ezáltal kevesebbszer nyitogassák rá az ajtót gyermekükre, miközben az önfeledten játszik a látogató szülővel. Nem utolsósorban azért is kezdtem el a csoporttal, hogy megismertessem őket azzal a szemlélettel, amelyet mi képviselünk. Szerettem volna a csoportnormát az Alapítvány céljához közelíteni: vagyis az a jó szülő, aki nem korlátozza gyermeke kapcsolatát a másik szülővel. Ebből azután nagy viták kerekedtek, amelyekben 5-6 szülő is részt vett.

A feszültséget azzal is fokoztuk, hogy olyan szülőket is behívtunk a váróból, akik hónapok óta hiába jöttek el a megbeszélte időpontra, hogy gyermekükkel találkozhassanak, mert a másik szülő nem jelent meg a Kapcsolatügyeleten.

Mindjárt az első alkalommal egy fiatal, elkeseredett anyát hívtunk be a csoportba, aki zokogva mondta el a többi, birtokon belül lévő anyának, milyen fájdalmat okoz neki a gyermek apja azzal, hogy nem engedi hozzá kislányait. A csoport nőtagjai nem tudtak nem azonosulni vele. Mindenki vigasztalta.

Egy másik alkalommal jelenetben játszottuk el a kapcsolattartási alkalomra való felkészítést. A játék megbeszélésekor a gyermeket játszó anya mondta ki az önmagát játszó sorstársának, hogy szavai és tettei ellentétben állnak egymással. Az anya pedig arra jött rá, hogy saját anyja bábjaként viselkedik.

Ezek a konfrontációk hatásosnak bizonyultak. A szülőcsoport korábbi hangadói elszigetelődtek, elvesztették informális vezető pozíciójukat. Eközben a békén hagyott gyerekek kapcsolata javult a másik szülővel. Most is berohangáltak a csoportra, de már olyan kérésekkel, hogy „Szeretnék kimenni az apuval fagyizni!” Először még előfordult, hogy egy ilyen kérésre kategorikus nem volt a válasz, amit aztán meg is beszélünk, később azonban egyre kevésbé volt szalonképes az ilyen megnyilatkozás. Észrevehető volt egy olyan tendencia is, hogy ugyan nem engedte ki a szülő a gyermeket az épületből, de ő maga halaszthatatlan dolgára hivatkozva órákra eltávozott, és egyedül hagyta a gyereket a másik szülővel (II. szint 6. fokozat). Így egyben elkerülte a csoportot is, ahol újból és újból konfrontálnia kellett.

A csoport hat ülés után szét is ment, de közben változások történtek a látogató szülők és a gyerekek viszonyában. Kevésnek kezdték érezni a korlátozott láthatásokat. Az évek óta aszalódott ügyek megmozdultak, a látogató szülők aktívabbak lettek, kezdtek harcolni a gyerekeikért, miközben a gondozó szülők elbizonytalanodtak, és kisebb ellenállást tanúsítottak. Azóta több ilyen családnál megindultak az ügyeleten kívüli találkozások is. Ehhez persze a kollégák sok egyéni beszélgetést is folytattak, és a gyámügyi előadók együttműködése is kellett. Mára csak a kupaktanács vezetője olvasgat a váróban. Továbbra sem engedi, hogy a gyerek a másik szülővel elhagyja az épületet, de ma már csendben kivárja a három órát, és nem ellenőrzi félóránként, hogy mi történik a másik szobában. Egyelőre nincs igény újabb szülőcsoportra.

4. sz. melléklet

Saját és gyermeke(i) érdekében

**ELŐSZÖR FORDULJON HOZZÁNK!
CSAK AZUTÁN A BÍRÓSÁGHOZ.**

**CSALÁDI KONFLIKTUSOK ESETÉN
segít a
MEDIÁCIÓS (KÖZVETÍTŐ) SZOLGÁLAT**

Azoknak, akik fontolgatják a válást,
azoknak, akik attól félnek, hogy bekövetkezik,
azoknak, akik eldöntötték, vagy akiknek bejelentették és perre készülnek,
azoknak, akik a gyermekek elhelyezése, láthatása kérdésében
eddig még nem tudtak megállapodni,
azoknak, akiket egyéb, a válásból eredő anyagi problémák
megoldása sürget.

Azonnal időpontot adunk, és megfelelő időt szánunk az Ön problémájára

Mediátoraink, a közismert szakemberek,

dr. Kardos Ferenc és dr. Sebestyén Tamás

meghallgatják Önt, meghatározzák, milyen helyzetben van, mit kell tennie.

Közvetítünk Ön és házastársa/élettársa között. Segítünk olyan egyezséget kötni, amely az Ön és gyermeke© érdekét egyaránt szolgálja.

Telefonáljon!: 34-34-000

címünk: KAPCSOLAT ALAPÍTVÁNY
1073 Budapest VII. Osvát u. 3.

Írta: Juhász Zoltánné

KELL-E GYERMEKJÓLÉTI SZOLGÁLAT? (emlékezetes karácsony)

Közel egy éve, társulás formájában községünkben is megalakult a gyermekjóléti szolgálat. Sokan vitatták, s vitatják ma is ennek fontosságát. Megalakulásakor én sem gondoltam, hogy mennyire szükség van rá. Az élet azonban bebizonyította fontosságát.

Több mint húsz éve óvónőként kerültem ebbe a kis faluba. Így azokat a családokat, akikkel most kapcsolatba kerültem már óvónőként ismertem, s velük együtt a problémáikat is. A gyermekjóléti szolgálat munkatársaként ismét látókörömbé került a B. család. A rokkantnyugdíjas apa, az anya – aki hol dolgozik, hol nem –, az alkalmi munkát vállaló nagykorú fiú, valamint három lány, a 16 éves Sz., a 13 éves K. és a 10 éves E. alkotják a családot. A család kétfelé szakadt. Az anya és a fiú a konyában, az apa a két nagyobb lánnyal a szobában, a legkisebb lány pedig ide-oda hányódva anya és apa között. Egyik szülő sem veti meg az alkoholt, de talán nagyobb baj az anya ivászata. Emiatt romlott meg anya és lányai között a kapcsolat. Augusztus végén már sokat panaszkodtak a lányok. Emiatt gondoltunk arra, az önkormányzattal karöltve, hogy jó lenne Sz.-t kollégiumban elhelyezni. Sok-sok telefon után felcsillant a remény, hogy talán sikerül, ha nem is iskolakezdésre, de talán néhány hét múlva.

Évnyitó napján Sz. rémülten közölte, hogy nem tud elmenni évnyitóra, mert nincs pénz fizetekre, valamint anyja nem hajlandó elkísérni. Gyors intézkedést igényelt az ügy, szerencsére az önkormányzat azonnal segített, így Sz. és én eljutottunk az évnyitóra.

Két hét múlva telefonon értesítették az önkormányzatot, Sz. kollégiumi elhelyezést kapott. Beszéltem az anyával, kísérje el Sz.-t a kollégiumba. Ő ezt természetesnek tartotta, és megígérte, hogy másnap, vasárnap utaznak. Sajnos nem így történt. Vasárnap délután Sz. felkeresett, hogy az anyja nem kíséri el, ráadásul ivott is. Arra kért, menjek el vele. Úgy éreztem, nem mondhatok nemet, hisz neki nem tegnap volt és nem holnap lesz szüksége rám, hanem éppen ma, vasárnap.

Elkísértem a kollégiumba ahol felvettem a kapcsolatot Sz. nevelőjével. Elmondtam, miért kísértem el, és kértem, figyeljen rá. Szerencsére nagyon jó partnernek bizonyult, azóta is tartjuk a kapcsolatot. Azt hittem, minden elrendeződött, jöhetnek a „szürke hétköznapok”. Nem így történt.

Egy alkalommal meglátogattam a családot. EL, a legkisebb lány betegen feküdt a konyhában, az apa a szobában aludt. Rögtön láttam, hogy nagyon beteg a kislány. Megmértem a lázát, 39 fok volt. Rögtön teát, kekszet hoztam neki otthonról, majd orvost hívtam. Szerencsére azonnal jött. Ellátta E.-t, gyógyszert hozott, így már kicsit nyugodtabban mentem haza.

Szóbeszédből értesültem arról, hogy Sz. lehet, hogy terhes. Hétvégén azonnal felkerestem, megmondtam, mit hallottam. Nem tiltakozott, ezért megbeszéltük, hogy minél előbb el kell menni nőgyógyászatra. Sz. nagyon félt, hogy szülei megtudják, ezért közösen abban állapodtunk meg, hogy más városba megy el orvoshoz. Pár nap múlva felhívott Sz. kollégiumi nevelője, aki arról érdeklődött, hallottam-e, hogy Sz. terhes. Megbeszéltük, hogy felajánlja segítségét, természetesen erőszakkal ő sem viheti el orvoshoz. Megtörtént a vizsgálat, ahol kiderült, hogy petefészek-gyulladás van, még többszöri ellenőrzés szükséges. Mindenki szívéből nagy kő esett le. A szülők izgalmainkról mit sem tudtak, hisz Sz. megkért a titoktartása. A „jobb későn, mint soha” elvétől vezérelve a helyi fiatal védőnő elbeszélgetett Sz.-vel a fogamzásgátlás fontosságáról és lehetőségeiről. A sok probléma után most csendesesen telnek napjaik.

December 24-én este csengettek. Sz. és testvére, K. keresett fel. Kezükben kis csomagot szorongattak, benne egy tábla csokoládé, egy narancs és pár szaloncukor. Még mielőtt megszólalhattam volna, boldog karácsonyt kívántak, és megköszönték, amit értük tettem. Nagyon

meghatódtam, és nagyon boldog voltam. Nem dúskálnak a jóban, de azt a keveset, ami jutott nekik, most megosztották velem. Természetesen azonnal viszonztam kedvességüket.

Talán érezték, hogy figyelek rájuk, érdekel a sorsuk, s a lehetőségekhez képest próbálok segíteni rajtuk – ezért jöttek el.

Ők nem is sejtették, hogy ezt a karácsonyestét ők tették számomra még szebbé, emlékezetesebbé.

Írta: Iványi Györgyné

TOVÁBB AZ ÚTON... A GYERMEKJÓLÉTI SZOLGÁLATOK

Már több mint fél éve működünk.

A gyermekjóléti szolgálatok megalakítását segítő 1998. évi sikeres pályázatnak köszönhetően igen jó technikai feltételeket tudtunk teremteni. Ketten főállású családgondozóként végezzük a munkát és van két számítógépünk, nyomtatónk, fénymásolónk, üzenetrögzítő telefonunk. 16 négyzetméteres szobáskánkat kinőttük, ügyfélforgalmunk is növekedett, s ha többen jönnek egyszerre, valakinek mindig a hidegben kell az ajtó előtt várakoznia. Emiatt még egy szobát fogunk kapni, így lehetővé válik, hogy a kliensekkel aktívabban és intimebb légkörben foglalkozzunk.

Ám hiányzik egy szociális asszisztens is, aki segítené az adminisztrációs munkát, állandó ügyeletet tartana és kezelné adományainkat. Július 1-jétől talán erre a státuszra is engedélyt kapunk.

Családlátogatásra az első alkalommal mindig ketten megyünk. Egyrészt azért, mert nekem van gépkocsim, és olyan – nyáron is nehezen megközelíthető – helyen laknak ügyfeleink, másrészt ekkor dőlhet el az is, hogy a család segítése melyikünk feladata lesz. A helyi újságban is rendszeresen hallatjuk hangunkat. Gyermekneveléssel kapcsolatos anyagokat teszünk közzé, kezdeményezéseinkről tájékoztatást adunk, az egymás iránti odafigyelésre, szeretetre buzdítunk.

AZ ÉSZLELŐ- ÉS JELZŐRENDSZER MŰKÖDÉSE

A községben több oktatási-nevelési intézmény van, de nem mindegyikük teljesíti jelzési kötelezettségét. Az iskolaorvos és a védőnők sem közvetítenek felénk eseteket. Őket időnként megkeressük, hogy tájékozódjunk, de nem szeretnénk azt sem, ha úgy vélnék, rájuk már nincs szükség, minden problémát át kell adniuk. Úgy gondoljuk, támogatnunk kell őket, hiszen továbbra is szükség van arra, hogy ők is segítséget adjanak, ha tudnak, hiszen az összes probléma megoldásához valamennyien kevesen vagyunk. Eseteink száma egyre gyarapszik, s egyre több alkalommal értünk el addig a pontig, hogy szükségünk lenne másfajta szakemberek bevonására, ül. más ellátási formák kellenének ahhoz, hogy a törvény előírásait betartsuk.

A gyermekek, ill. családok átmeneti otthonának létrehozása 1999. december 1-jéig kötelező. Mit tehetünk akkor, ha már most van rá igény?

Mivel feladatunkat képezi az is, hogy kezdeményezzük a hiányzó ellátási formák bevezetését, javaslatokat készítettünk, hivatkozva az igényelhető normatív támogatásra, s arra, hogy a törvény csupán a létrehozás végső határidejét mondja ki, azt nem, hogy addig a feladatot nem kell ellátni, ha az igény felmerül.

A családok átmeneti otthona létkérdéssé vált néhány családnál a hideg beálltával. Mivel többen is mozgolódtunk ez ügyben, szükségünk volt két családnak. (Ha átmeneti otthont hoznak létre, 292.000,- Ft/ellátott normatív támogatást tudtunk volna igényelni a központi költségvetésből.)

Azzal, hogy a problémák jöttek, s mi egymás után adogattuk be ötleteinket, elértük, hogy a Hivatal létrehozott egy munkacsoportot, amelynek az a célja, hogy kidolgozza a község szociális ellátórendszerének koncepcióját.

Erre mi is javaslatot készítettünk – bár e téren eddig inkább negatív tapasztalatokat szereztünk, hiszen amikor a nevelési tanácsadóval való összevonásunkat tervezték, az erre vonatkozó anyagunkat, bár véleményeztettük a Módszertani Központtal is, furcsa és számunkra érthetetlen okból átértelmezték, saját elképzelésükhöz igazítva. A lényeg mégis az maradt számunkra, hogy – igaz, csupán a kiegészítő normatív támogatás igényelhetősége miatt – a családsegítő szolgálatot is

létrehozták 1 fővel, s lehetőséget kaptunk arra, hogy közvetíthessünk a rászorulóknak igényeit annak a teamnek, amelynek remélhetőleg nem kerüli el a figyelmét az a tény, hogy a megfelelő ellátási formák létrehozása mindannyiunk felelőssége és érdeke.

Várjuk, hogy tavasszal olyan pályázat kerüljön kiírásra, melynek segítségével az alapok megteremtése könnyebb lesz az önkormányzat számára, s amelynek megírására mi vállalkozunk.

Időbe fog telni, amíg valóban érteni és érezni fogják a megszokott hatósági beavatkozás és megközelítés, ill. a mi elfogadó és segítő szándékú megjelenésünk célját. Ezt a folyamatot hiba lenne siettetni, nemhogy kieroszakolni. Egy bizonyos határig meg kell hogy maradjon mindenkinek a saját joga ahhoz, hogy eldöntse, mikor érzi úgy, hogy segítséget igényel, mert egy községben, ahol szinte mindenki ismer mindenkit, nem könnyű leküzdeni a gátlásokat és igénybe venni a modern kor nyújtotta lehetőségeket – segítő szakemberek – segítségét.

Nem csupán egy új szakma elfogadtatásán kell munkálkodnunk, hanem hozzá kell segítenünk a Hivatalt a szemléletváltáshoz, hogy rálátásunkat és véleményünket az eddig szűk körben meghozott döntésekkel kapcsolatban ne sértésnek, hanem javító szándékú véleménynyilvánításnak vegyék, mert az elutasító, hárító magatartás, hozzáállás sohasem szolgálja az ügyfelek érdekeit.

Ehhez a munkához végtelen optimizmus szükséges, tudni kell mindennap új erővel, új reménnyel kezdeni a napot, hinni kell, hogy ismét sikerülhet valakinek könnyíteni a helyzetén, s hogy előbb-utóbb elfogadják létezésünket ott is, ahol kezdetben vetélytársnak tekintettek, s lehetetlen feladatra vállalkozónak gondoltak.

S hogy ez jól sikerüljön, fohászkodhatunk:

„Arra kérem a jövőt
- bár elkéstem már ezzel is -, hogy
könnyörüljön legalább az ajtóknak
és az ablakoknak: hagyja meg őket
kézzel nyithatóknak.
Mert milyen világ az, ahol nem lehet az
ablakokat mohón kitárni, s úgy nyitni az
ajtót, hogy annak lendülése és nyikorgása -
helyettünk kimondja:
alig győztelek várni!”

(Ancsel Éva)

című filmjéről az ismertetőt készítette Kricsfalvi Nóra